

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ»

ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2011-2012

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Ειρήνης Δ. Γεωργούλια

A.M. 0910M013

Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου , τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

Επιβλέπων καθηγητής

Στυλιανός-Ιωάννης Κουτνατζής

Αθήνα, Φεβρουάριος 2013

~ 0 ~

Πίνακας Περιεχομένων

Πίνακας Περιεχομένων.....	1	
Συντομογραφίες.....	4	
Summary.....	6	
Εισαγωγή.....	7	
Μέρος Πρώτο		
Κεφάλαιο Πρώτο : ΕΣΔΑ και δικαίωμα στο περιβάλλον.....	11	
1.1. Το Συμβούλιο της Ευρώπης κι η δημιουργία της ΕΣΔΑ.....	11	
1.2. Το σύστημα ελέγχου της ΕΣΔΑ.....	12	
1.3. Η έμμεση κατοχύρωση του δικαιώματος στο περιβάλλον στην ΕΣΔΑ:.....	13	
1.3.1. Στο δικαίωμα στη ζωή.....	13	
1.3.2. Στο δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής...	17	
1.3.3. Στο δικαίωμα στη πληροφόρηση.....	26	
1.3.4. Στο δικαίωμα χρηστής απονομή δικαιοσύνης.....	28	
1.3.5. Στο δικαίωμα προστασίας της ιδιοκτησίας.....	30	
Κεφάλαιο Δεύτερο : Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης κι η προστασία του περιβάλλοντος.....		34
2.1. Στάδια εξέλιξης του ΕΚΧ και μηχανισμοί ελέγχου εφαρμογής του.....	34	
2.2. Η προσφυγή του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου κατά της Ελλάδας..	39	
2.3. Η προσφυγή της Διεθνούς Ομοσπονδίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά της Ελλάδας.....	43	

Κεφάλαιο Τρίτο : Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. και η προστασία του περιβάλλοντος.....45

3.1. Από τις γενικές αρχές στη σύνταξη ενός καταλόγου θεμελιωδών Δικαιωμάτων.....45

3.2. Η προστασία του περιβάλλοντος στο Χάρτη ως αρχή.....48

3.3. Η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε.....50

Συμπεράσματα Μέρους Πρώτου.....54

Μέρος Δεύτερο

Κεφάλαιο Πρώτο: Σύγκριση προστασίας του περιβάλλοντος στην ΕΣΔΑ και στον ΕΚΧ.....56

1.1. Αρχές που προκύπτουν από την νομολογία του ΕΔΔΑ για την προστασία του περιβάλλοντος:.....56

1.1.1. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος στη ζωή.....56

1.1.2. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.....58

1.1.3. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος προστασίας της ιδιοκτησίας.....60.

1.1.4. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος στη πληροφόρηση..62

1.1.5. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος στην χρηστή απονομή δικαιοσύνης.....64

1.2. Το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον όπως προκύπτει από την υπόθεση ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας.....64

1.3.Ομοιότητες –Διαφορές στις αποφάσεις των ελεγκτικών οργάνων της ΕΣΔΑ και του ΕΚΧ.....	66
--	----

Κεφάλαιο Δεύτερο: Το άρθρο 37 του Χάρτη αφορμή για σύγκλιση νομολογίας ΕΔΔΑ- ΔΕΕ?

2.1. Αναφορά του ΔΕΕ στο άρθρο 37 του Χάρτη.....	69
2.2. Η περιβαλλοντική νομολογία του ΕΔΔΑ εφαλτήριο για τις αποφάσεις του ΔΕΕ?.....	73

Κεφάλαιο Τρίτο : Σχέση προστασίας του περιβάλλοντος κι ανθρωπίνων δικαιωμάτων

3.1. Το δικαίωμα στο περιβάλλον κι η δυσκολία προσδιορισμού του..	78
3.2.Υπαρξη στοιχείων του δικαιώματος στο περιβάλλον:.....	83
3.2.1. Στην ΕΣΔΑ.....	83
3.2.2. Στον ΕΚΧ.....	86
3.3.3. Στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.....	87

Συμπεράσματα Μέρους Δεύτερου.....	89
--	-----------

.

Γενικά Συμπεράσματα.....	90
---------------------------------	-----------

Βιβλιογραφία.....	92
--------------------------	-----------

Πίνακας Νομολογίας.....	99
--------------------------------	-----------

Συντομογραφίες

ECHR	European Convention of Human Rights
ECtHR	European Court of Human Rigths
ECJ	European Court Of Justice
EHRLR	European Human Rights Law Review
ELR	European Law Review
EU	European Union
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕΔΑ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του του Ανθρώπου
ΕΕΚΔ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων
ΕΚΧ	Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕφΔΔ	Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου
ΙΜΔΑ	Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΕΚ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Summary

Although there have been many discussions on the creation of a right to the environment, this is not explicitly enshrined in the , perhaps, most advanced system of protection of fundamental rights, namely that of the ECHR. This has not stopped the ECtHR to use other articles of the Convention such as the right to life, the right to respect for private and family life and the right to protection of property, in order to resolve differences of relevance to environmental issues. The other text of the Council of Europe, European Social Charter, which protects social rights, also does not include a right to the environment. At EU level, the Charter of Fundamental Rights provides in Article 37 the protection of the environment. Now that the Charter has acquired the same legal value as the Treaties, we expect to see if the ECJ will make reference to the Charter in cases involving environmental issues.

Εισαγωγή

«Τα δάση προηγούνται των λαών, οι έρημοι τους ακολουθούν.»

François-René de Chateaubriand, 1768-1848, Γάλλος ποιητής και πολιτικός

Η περιβαλλοντική κρίση αποτελεί ένα από τα κορυφαία προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η σύγχρονη ανθρωπότητα. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας, το φαινόμενο του υπερπληθυσμού σε συνδυασμό με την υπερκατανάλωση υλικών αγαθών έχουν οδηγήσει στην υπερεκμετάλλευση του πλανήτη με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται το περιβάλλον, πολλές φορές χωρίς να υπάρχει δυνατότητα επαναφοράς του στην προϋπάρχουσα κατάσταση. Οι συνέπειες της καταστροφής του περιβάλλοντος είναι εμφανείς στην καθημερινότητά μας κι επηρεάζουν πολλούς τομείς της ζωής μας. Πρωτίστως επηρεάζεται η ανθρώπινη υγεία και κατ' επέκταση η ίδια η ανθρώπινη ζωή επηρεάζεται από την περιβαλλοντική επιδείνωση.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο γεννήθηκε η συζήτηση περί δημιουργίας ενός δικαιώματος στο περιβάλλον. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίο ότι ύστερα από περιόδους έντονων κρίσεων που πέρασε η ανθρωπότητα η καθιέρωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν μαζική. Για παράδειγμα με το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, εκδηλώθηκε μεγάλη κινητικότητα για τη δημιουργία ανθρωπίνων δικαιωμάτων που οδήγησε στη σύνταξη σχετικών κειμένων όπως είναι ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών κι η ΕΣΔΑ. Ίσως εξαιτίας της περιβαλλοντικής κρίσης αναδύθηκε η ιδέα περί περιβαλλοντικού δικαιώματος. Μπορεί αρχικά να φαίνεται ότι το περιβάλλον έχει μικρή έως και καμία σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως εάν γίνει δεκτό ότι η ιστορική γένεση του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι σχετικά πρόσφατη, τότε η σύγχρονη πραγματικότητα είναι η πιο κατάλληλη προκειμένου αποδειχθεί ότι

τελικά η σχέση μεταξύ ανθρωπίνων δικαιωμάτων και περιβάλλοντος είναι στενή και γίνεται ολοένα και πιο ξεκάθαρη.

Ένα μολυσμένο περιβάλλον σίγουρα δεν επιτρέπει την πλήρη άσκηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά αν ζούμε σε ένα κόσμο όπου δεν προστατεύεται κανένα ανθρώπινο δικαίωμα τότε η ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία δεν θα έχει κανέναν φραγμό, θα οδηγήσει στην ταχεία καταστροφή του περιβάλλοντος¹. Αυτό φανερώνει την αλληλεξάρτηση των δικαιωμάτων και του περιβάλλοντος.

Το να εξεταστεί η προστασία του περιβάλλοντος ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξασφαλίζει οφέλη τόσο για τον ίδιο τον άνθρωπο όσο και για το περιβάλλον. Η καθιέρωση της προστασίας του περιβάλλοντος ως δικαίωμα μπορεί ενδεχομένως να εξασφαλίσει τη θέσπιση υψηλότερων προτύπων ποιότητας περιβάλλοντος από τα κράτη στην προσπάθειά τους να προστατέψουν την ανθρώπινη ζωή των πολιτών τους. Κυρίως όμως θα μπορούσε να βοηθήσει στην προώθηση του κράτους δικαίου εννοώντας ότι με την κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος αυτού οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να λογοδοτήσουν άμεσα στους πολίτες σε περίπτωση αποτυχίας αντιμετώπισης ρύθμισης της περιβαλλοντικής ρύπανσης².

Εφόσον έχει αναδειχθεί η σύνδεση της προστασίας του περιβάλλοντος με τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς κι η χρησιμότητα ύπαρξης ενός δικαιώματος στο περιβάλλον, θα περίμενε κανείς ότι θα έβρισκε ένα τέτοιο δικαίωμα στο ίσως πιο προωθημένο κι εξελιγμένο σύστημα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δηλαδή αυτό της ΕΣΔΑ. Όμως απουσιάζει από την ΕΣΔΑ οποιαδήποτε αναφορά στο δικαίωμα στο περιβάλλον. Η ίδια έλλειψη παρατηρείται και στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη. Πιο θετικές είναι οι εξελίξεις στον κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. δηλαδή στον Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων δεδομένου ότι στο κείμενό του περιλαμβάνεται το άρθρο 37 που προβλέπει την προστασία του περιβάλλοντος.

¹ Βλ. A. Postiglione, Human Rights and the Environment, The International Journal of Human Rights, 2010, σελ.524

² Βλ. A. Boyle, Human and the environment : Where Next?, The European Journal of International Law, 2012, σελ.613

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να μελετηθούν τα κείμενα της ΕΣΔΑ, του ΕΚΧ και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στις Ε.Ε. ως προς την προστασία του περιβάλλοντος. Δεδομένου ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί ένα από τα πιο βασικά κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων παγκοσμίως σε συνδυασμό με την πλούσια νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου σε περιβαλλοντικά θέματα, θα απασχολήσει μεγάλο κομμάτι αυτής της μελέτης συγκριτικά με τα άλλα δύο κείμενα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης παρουσιάζει τα τρία επίπεδα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων και τον τρόπο με τον οποίο προστατεύεται τελικά το περιβάλλον σε αυτά. Παρότι η ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνει στο κείμενό της ένα ρητό δικαίωμα στο περιβάλλον το ΕΔΔΑ έχει ασχοληθεί σε αρκετές υποθέσεις με περιβαλλοντικά θέματα κι έχει αναπτύξει μία πλούσια νομολογία με την οποία θέτει ορισμένες αρχές. Στο κεφάλαιο που αναφέρεται στον ΕΚΧ γίνεται ανάλυση της απόφασης της ΕΕΚΔ δηλαδή του οργάνου επίβλεψης του ΕΚΧ, σχετικά με την προσφυγή του ΙΜΔΑ κατά της Ελλάδας. Η συγκεκριμένη αποτελεί την πρώτη απόφαση της ΕΕΚΔ για περιβαλλοντικό ζήτημα και αναδεικνύει την σημασία διαβίωσης σε ένα υγιές περιβάλλον. Στο τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους εξετάζεται ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης κι ειδικά το άρθρο 37 του Χάρτη ενώ γίνεται μία σύντομη αναφορά στην περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε..

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης επιχειρείται μια πιο συγκριτική ανάλυση των όσων έχουν διατυπωθεί στο πρώτο μέρος. Αρχικά επιχειρείται μία σύγκριση μεταξύ των δύο κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης, παραθέτοντας αρχικά τις αρχές που προκύπτουν από την νομολογία του ΕΔΔΑ και τα συμπεράσματα της απόφασης της ΕΕΚΔ στην προσφυγή του ΙΜΔΑ κατά της Ελλάδας και στη συνέχεια επιχειρείται μία σύγκριση αυτών. Στο επόμενο κεφάλαιο , με αφορμή την πρώτη απόφαση του ΔΕΕ όπου γίνεται αναφορά στο άρθρο 37, τίθεται το ερώτημα για το ποια θα είναι από εδώ και πέρα η νομολογιακή τακτική του ΔΕΕ, εάν θα κάνει χρήση του Χάρτη κι αν θα

επηραστεί από τη νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου. Τέλος, στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται μία γενική αναφορά στο δικαίωμα στο περιβάλλον , εξηγείται γιατί είναι δύσκολο να προσδιοριστεί το περιεχόμενό του ενώ τελικά η μελέτη επιστρέφει πάλι στα τρία επίπεδα προστασίας όπου διερευνάται εάν υπάρχουν στοιχεία που συνθέτουν το δικαίωμα στο περιβάλλον σε καθένα από αυτά.

Μέρος Πρώτο

Κεφάλαιο Πρώτο

ΕΣΔΑ και δικαίωμα στο περιβάλλον

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν κατοχυρώνει ρητά ένα δικαίωμα στο περιβάλλον. Όμως οι αποφάσεις τόσο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΕΔΑ) όσο και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΔΔΑ) σε πληθώρα υποθέσεων καταδεικνύουν ότι η ρύπανση του περιβάλλοντος μπορεί να συνδεθεί με την παραβίαση δικαιωμάτων η προστασία των οποίων προβλέπεται στην ΕΣΔΑ. Τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ που έχουν χρησιμοποιηθεί σε υποθέσεις που σχετίζονται με περιβαλλοντικά θέματα είναι το δικαίωμα στη ζωή, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής, το δικαίωμα χρηστής απονομής δικαιοσύνης, το δικαίωμα στην πληροφόρηση και το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

1.1. Το Συμβούλιο της Ευρώπης κι η δημιουργία της ΕΣΔΑ

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός (ΔΚΟ) ο οποίος συστάθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με σκοπό την προαγωγή, μεταξύ άλλων, του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής ανάπτυξης (βλ. προοίμιο και άρθρο 1 του καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης). Με σκοπό την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων, τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης θέσπισαν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΣΔΑ), την πρώτη μεταξύ των σύγχρονων συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία βασιζόταν στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

των Ηνωμένων Εθνών. Η ΕΣΔΑ υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Οκτωβρίου 1950 ενώ τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1955.

Η ΕΣΔΑ επιβάλλει στα μέλη της τη νομικώς δεσμευτική υποχρέωση να διασφαλίζουν μια σειρά ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται εντός της δικαιοδοσίας τους (όχι μόνο, δηλαδή, για τους πολίτες τους. Η υπογραφή της ΕΣΔΑ είναι απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε χώρα που επιθυμεί να προσχωρήσει στο Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο αριθμεί επί του παρόντος 47 μέλη³.

1.2.Το σύστημα ελέγχου της ΕΣΔΑ

Ο έλεγχος στο ΕΔΔΑ ενεργοποιείται κατά κύριο λόγο μέσω ατομικών προσφυγών οι οποίες μπορούν να κατατεθούν ενώπιόν του από οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο, μη κυβερνητικό οργανισμό, ή ομάδα ατόμων που τελεί υπό τη δικαιοδοσία των κρατών μερών της ΕΣΔΑ. Ακόμη στο άρθρο 33 της ΕΣΔΑ προβλέπεται και η διακρατική προσφυγή η οποία αποτελεί μία σπάνια μορφή προσφυγής χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχει χρησιμοποιηθεί ποτέ⁴.

Χιλιάδες είναι οι προσφυγές που φτάνουν ενώπιον του ΕΔΔΑ κάθε χρόνο εκ των οποίων ένα πολύ μεγάλο ποσοστό απορρίπτεται τελικά⁵.

³ Τα 47 κράτη μέλη είναι : Αλβανία, Ανδόρρα, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λεττονία, Λιχτενστάιν, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, , Μάλτα, Μολδαβία, Μονακό, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία, Σαν Μαρίνο, Σερβία, Σλοβενία, Σλοβακία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Π.Γ.Δ.Μ., Τουρκία, Ουκρανία, Ηνωμένο Βασίλειο

⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται: ΕΕΔΑ, απόφαση της 26.09.1958, Ελλάδα κατά Η.Β., αρ.προσφ.176/56, ΕΕΔΑ, αποφάσεις της 26.09.1959, 08.07.1959, Ελλάδα κατά Η.Β., αρ.προσφ.299/57, (για τη συμπεριφορά του ΗΒ απέναντι στην Κύπρο), ΕΕΔΑ, απόφαση της 25.01.1976, Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου (για τη δράση της αστυνομίας στην περιοχή Ulster), ΕΕΔΑ, απόφαση της 10.07.1976, Κύπρος κατά Τουρκίας, αρ.προσφ. 6780/74 (ύστερα από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο), ΕΕΔΑ, απόφαση της 07.02.1985, Φιλανδία, Σουηδία, Νορβηγία και Ολλανδία κατά Ελλάδας, αρ.προσφ. 9940/82, 9941/82, 9943/82,9944/82 (σχετικά με την κατάσταση στη χώρα μας μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα το 1967)

⁵ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο αριθμός των προσφυγών ανέρχεται, το 2002, σε 30. 828 εκ των οποίων κρίθηκαν ως απαράδεκτες οι 17.868 ενώ το 2008 ο αριθμός των προσφυγών ήταν 32.045 εκ των οποίων κρίθηκαν απαράδεκτες οι 28.202 σύμφωνα με τις ετήσιες εκθέσεις του ΕΔΔΑ (προσβάσιμες στις ηλεκτρ.διευθ. :

Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να δημιουργείται μία επιβράδυνση στην έκδοση αποφάσεων του ΕΔΔΑ λόγω της συμφόρησης του δικαστηρίου από το τεράστιο όγκο των υποθέσεων που έρχονται ενώπιον του ενώ παράλληλα οι προσφεύγοντες περιμένουν για πολλά χρόνια την απόφαση του δικαστηρίου.

1.3.Η έμμεση κατοχύρωση του δικαιώματος στο περιβάλλον στην ΕΣΔΑ⁶:

Στο κείμενο της ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνεται ρητά ένα δικαίωμα που να προστατεύει το περιβάλλον, γεγονός που δεν εκπλήσσει δεδομένου ότι όταν εκπονήθηκε η ΕΣΔΑ, στις αρχές της δεκαετίας του 50 η συζήτηση περί δικαιώματος στο περιβάλλον δεν είχε ξεκινήσει καν. Το 1990 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης προτείνει με σύστασή της την προετοιμασία ενός Ευρωπαϊκού Χάρτη και μιας Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την περιβαλλοντική προστασία και την αειφόρο ανάπτυξη⁷. Τα επόμενα χρόνια επακολούθησαν κι άλλες συστάσεις⁸ εκ μέρους της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης που αφορούσαν το περιβάλλον με τελευταία τη σύσταση του 2009⁹ η οποία επανέφερε

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D613A24C-5F38-4E3F-9263-1904FEF39C0C/0/Annual_Report_2002.pdf και
http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5B2847D-640D-4A09-A70A-7A1BE66563BB/0/ANNUAL_REPORT_2008.pdf)

⁶ Για αναλυτική παρουσίαση μεγάλου μέρους των υποθέσεων με τις οποίες ασχολήθηκε το ΕΔΔΑ κι είναι σχετικές με το περιβάλλον βλ. Manual on Human Rights and the Environment, Council of Europe, 2^η έκδοση, 2012

⁷ Πρόκειται για τη RECOMMENDATION 1130 (1990)1 on the formulation of a European charter and a European convention on environmental protection and sustainable development

⁸ Πρόκειται για τις Recommendation 1431 (1999) Future action to be taken by the Council of Europe in the field of environment protection, και Recommendation 1614 (2003) Environment and human rights

⁹ Recommendation 1885 (2009) Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment

πάλι την ιδέα για τη δημιουργία ενός πρωτοκόλλου το οποίο θα προστατεύει το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον.

Παρότι δεν κατοχυρώνεται ένα δικαίωμα προστασίας περιβάλλοντος στην ΕΣΔΑ, η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει δείξει ότι υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν ορισμένα άρθρα της ΕΣΔΑ προκειμένου να θεμελιωθούν αξιώσεις ενώπιον του ΕΔΔΑ, που να αφορούν περιβαλλοντικά θέματα. Στη συνέχεια της εργασίας, θα αναλυθεί η νομολογία του ΕΔΔΑ σε θέματα τέτοιας φύσεως, κατηγοριοποιημένη σύμφωνα με τα δικαιώματα που έχει κρίνει το δικαστήριο του Στρασβούργου ότι παραβιάζονται σε τέτοιες υποθέσεις.

1.3.1. Στο δικαίωμα στη ζωή

Το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ δεν εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις όπου ο θάνατος ενός ατόμου έχει προκληθεί από πράξεις του κράτους, αλλά δημιουργεί τη θετική υποχρέωση στα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να προστατέψουν την ζωή των ανθρώπων που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους¹⁰.

Τέσσερις είναι μέχρι τώρα οι υποθέσεις που αφορούσαν περιβαλλοντικά θέματα κι εισήχθησαν ενώπιον του ΕΔΔΑ λόγω παράβασης του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ. Οι δύο αφορούσαν επικίνδυνες δραστηριότητες τις οποίες το κράτος όφειλε να είχε αντιμετωπίσει αποτελεσματικά κι οι άλλες δύο αφορούσαν φυσικές καταστροφές.

Στην υπόθεση L.C.B. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, με την οποία ασχολήθηκε το ΕΔΔΑ το 1998, ο πατέρας της προσφεύγουσας είχε

¹⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.6.1998, L.C.B. κατά Η.Β., αρ.προσφ. 23413/94 παρ.36, ΕΔΔΑ (ευρεία σύνθεση), απόφαση της 30.11.2004, Öneriyildiz κατά Τουρκίας, αρ.προσφ. 48939/99 παρ.71, ΕΔΔΑ, απόφαση της 22.3.2008, Budayena και λοιποί κατά Ρωσίας, αρ.προσφ. 15339/02 ,παρ.172

εκτεθεί σε ραδιενέργεια καθώς υπηρετούσε στο στρατό κατά τη διάρκεια διεξαγωγής πυρηνικών πειραμάτων την δεκαετία του 1950. Αργότερα η προσφεύγουσα αρρώστησε με λευχαιμία και κατηγορούσε τις αρχές του Η.Β. ότι όφειλαν να έχουν προειδοποιήσει τους γονείς για τις συνέπειες της έκθεσης σε ραδιενέργεια πριν αποκτήσουν παιδί. Το ΕΔΔΑ τελικά θεώρησε ότι η ενδιαφερόμενη δεν είχε αιτιολογήσει επαρκώς τον σύνδεσμο μεταξύ της ασθένειάς της και της έλλειψης λήψης μέτρων από το Η.Β. προκειμένου να αποτραπεί η εκδήλωση της ασθένειας. Έτσι κρίθηκε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, καθώς η προσφεύγουσα δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι υπήρχε αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της έκθεσης του πατέρα της σε ραδιενέργεια και της ασθένειας που παρουσίασε η ίδια ως παιδί αργότερα¹¹.

Για πρώτη φορά το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Öneriyildiz* κατά Τουρκίας, το 2004, συνδύασε το δικαίωμα στη ζωή με υπόθεση που σχετιζόταν με το περιβάλλον. Συγκεκριμένα εξαιτίας μίας έκρηξης σε ένα δημοτικό σκουπιδότοπο σκοτώθηκαν 39 άτομα που είχαν κτίσει τις οικίες τους εκεί κοντά παράνομα. Παρότι μία έκθεση ειδικών είχε επιστήσει την προσοχή των δημοτικών αρχών, δύο χρόνια πριν το δυστύχημα, για πιθανότητα έκρηξης λόγω της υψηλής συγκέντρωσης μεθανίου στον σκουπιδότοπο οι δημοτικές αρχές δεν έλαβαν κανένα μέτρο για να την εμποδίσουν. Εφόσον οι δημοτικές αρχές γνώριζαν κι είχαν θετική υποχρέωση να λάβουν μέτρα για να αποτρέψουν την έκρηξη αλλά επέλεξαν να παραμείνουν άπραγες, το ΕΔΔΑ θεώρησε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ.

Προκειμένου να λάβει την συγκεκριμένη απόφαση το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι τα κράτη στα πλαίσια της αποτελεσματικής προστασίας του δικαιώματος στη ζωή, θα πρέπει να έχουν εγκαθιδρύσει ένα αποτελεσματικό δικαιοδοτικό σύστημα. Ακόμη πρέπει να γίνονται οι απαραίτητες έρευνες προκειμένου να αποδοθούν οι ευθύνες καθώς η ανθρώπινη ζωή είναι το υπέρτατο αγαθό κι οποιαδήποτε παραβίαση αυτού του δικαιώματος πρέπει να τιμωρείται σύμφωνα με το νομοθετικό

¹¹ Βλ. ΕΔΔΑ, L.C.B. κατά Η.Β., παρ.39

πλαίσιο κάθε χώρας. Επειδή στη συγκεκριμένη υπόθεση υπήρξαν 39 θύματα, η ποινική διαδικασία που ακολουθήθηκε από τις τουρκικές αρχές δεν θεωρήθηκε επαρκής δεδομένου του τραγικού συμβάντος. Επιπλέον, οι διαδικασίες για την αναγνώριση του δικαιώματος αποζημίωσης στον προσφεύγοντα, ο οποίος είχε χάσει 9 συγγενείς στο μοιραίο συμβάν, καθυστέρησαν πολύ. Σύμφωνα με το δικαστήριο του Στρασβούργου, η καταβολή αποζημίωσης στον δικαιούχο έχει νόημα μόνο εάν πραγματοποιείται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Τελικά, η καθυστέρηση καταβολής αποζημίωσης σε συνδυασμό με μη επαρκείς ποινικές διώξεις των ατόμων που ευθύνονταν για το συμβάν, οδήγησαν το ΕΔΔΑ στο να λάβει αυτή την απόφαση.

Όμως το ΕΔΔΑ έχει ασχοληθεί σε δύο υποθέσεις με φυσικές καταστροφές, οι οποίες ήταν η αιτία να καθούν ανθρώπινες ζωές. Η πρώτη υπόθεση, ήταν η Murillo Saldias κατά Ισπανίας¹² αφορούσε τον θάνατο ατόμων εξαιτίας μίας πλημμύρας σε περιοχή κάμπινγκ κι ασχολήθηκε με αυτή το ΕΔΔΑ το 2006. Τελικά κρίθηκε ως απαράδεκτη από το ΕΔΔΑ καθώς ο προσφεύγων είχε αποζημιωθεί από το ισπανικό κράτος κι οι ισπανικές αρχές δεν όφειλαν να προλάβουν την συγκεκριμένη καταστροφή. Αντιθέτως, δύο χρόνια μετά, στην υπόθεση Budayeva και λοιποί κατά Ρωσίας, το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ καθώς οι ρωσικές αρχές δεν έλαβαν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατέψουν τους κατοίκους από επικείμενη κατολίσθηση λάσπης ύστερα από έντονη βροχόπτωση.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι σε πολύ λίγες υποθέσεις γίνεται παραδεκτή η προσφυγή για παραβίαση του άρθρου 2 σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον. Σχεδόν σε όλες είχαν χαθεί ανθρώπινες ζωές ή πρέπει να έχει παραβιαστεί σε μεγάλο βαθμό η ανθρώπινη ζωή για να ενταχθεί η παραβίαση σε αυτό το άρθρο. Σε περίπτωση μη απώλειας ζωής πρέπει να αποδειχθεί επαρκώς πώς και σε ποιο βαθμό επηρεάζεται η ανθρώπινη ζωή ενώ όταν έχουν χαθεί ανθρώπινες ζωές εξετάζεται από

¹² Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 28.11.2006, Murillo Saldias κατά Ισπανίας, αρ.προσφ. 76973/01

το ΕΔΔΑ πάντα, εάν έχουν δοθεί αποζημιώσεις στους δικαιούχους και αν έχουν τηρηθεί οι απαραίτητες διαδικασίες ώστε να αποδοθούν ευθύνες στους υπαίτιους.

1.3.2. Στο δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Την παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ είναι αυτή που επικαλούνται πιο συχνά οι προσφεύγοντες στις υποθέσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Η ποικιλία των υποθέσεων που απασχόλησαν το ΕΔΔΑ, με αφορμή την παραβίαση του άρθρου 8, είναι ευρεία. Οι υποθέσεις κυρίως αφορούσαν είτε σοβαρή περιβαλλοντική μόλυνση όπως υψηλά επίπεδα θορύβου προερχόμενα από αεροδρόμια ή από νυχτερινά καταστήματα, είτε εκπομπή αερίων και οσμών και τοξικών απόβλητων που προέρχονται από τις δραστηριότητες εργοστασίων.

Η υπόθεση Arrondelle κατά Ηνωμένου Βασιλείου¹³ το 1980 ήταν η αφορμή να συνδεθεί για πρώτη φορά το δικαίωμα στο περιβάλλον με τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Η αιτούσα που κατοικούσε κοντά στο αεροδρόμιο Gatwick εξέφραζε παράπονα για τα υψηλά επίπεδα θορύβου στην περιοχή. Αν και τελικά η υπόθεση έληξε με φιλικό διακανονισμό, είχε κριθεί ως παραδεκτή από την ΕΕΔΑ. Δέκα χρόνια μετά την υπόθεση Arrondelle, η υπόθεση Powell και Rayner¹⁴ κατά Ηνωμένου Βασιλείου είναι η πρώτη που φτάνει ενώπιον του ΕΔΔΑ. Εκεί διατυπώθηκε για πρώτη φορά η αναγνώριση της ύπαρξης στενού δεσμού μεταξύ του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και του δικαιώματος στο περιβάλλον. Στη συγκεκριμένη απόφαση του ΕΔΔΑ οι αιτούντες παραπονούνταν για την πρόκληση εξαιρετικού θορύβου, οποίος προκαλείτο από το αεροδρόμιο Heathrow, το οποίο βρισκόταν σε κοντινή

¹³ Βλ. ΕΕΔΑ, απόφαση της 15.7.1980, Arrondelle κατά Η.Β., αρ.προσφ. 889/77

¹⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 21.2.1990, Powell και Rayner κατά Η.Β., αρ.προσφ. 9310/81

απόσταση από την κατοικία τους. Παρά την απόρριψη της προσφυγής επειδή εκτιμήθηκε ότι το αεροδρόμιο αποτελεί ένα έργο μείζονος σημασίας για την εθνική οικονομία, η σημασία της απόφασης είναι υψηλή καθώς για πρώτη φορά το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι πράγματι είχε μειωθεί το βιοτικό επίπεδο των αιτούντων λόγω της ηχορρύπανσης.

Στην υπόθεση *Hatton και λοιποί κατά Η.Β.*¹⁵ που αφορούσε πάλι τις οχλούσες δραστηριότητες του αεροδρομίου Heathrow το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 με ψήφους 5 προς 2. Το Η.Β. ζήτησε, βάσει του άρθρου 43 της ΕΣΔΑ, την παραπομπή την υπόθεσης στο Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης. Τελικά το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης του ΕΔΔΑ¹⁶ έκρινε ότι η βρετανική κυβέρνηση δεν είχε υπερβεί το περιθώριο εκτίμησης ώστε να επιτευχθεί μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και του οικονομικού οφέλους για την κοινωνία συνολικά. Όμως όρισε αυστηρότερα κριτήρια ελέγχου, και τόνισε ότι η απλή αναφορά της εθνικής οικονομίας δεν επαρκεί για να αιτιολογήσει την προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Η συγκεκριμένη απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πολιτική ενώ ουσιαστικά δεν προκάλεσε μεγάλη έκπληξη καθώς και σε προηγούμενες υποθέσεις ηχορρύπανσης από αεροδρόμια, το ΕΔΔΑ είχε κρατήσει παρόμοια στάση.

Το 2004 το Δικαστήριο του Στρασβούργου ασχολείται για ακόμη μία φορά με υπόθεση που αφορά ηχορρύπανση, χωρίς όμως να σχετίζεται με αεροδρόμιο αυτή την φορά. Στην υπόθεση *Γόμεζ κατά Ισπανίας*¹⁷, η *Moreno Gómez* κατοικούσε σε ένα διαμέρισμα στη Valencia από το 1970. Οι τοπικές αρχές αδειοδότησαν μετά το 1974 τη λειτουργία διαφόρων καταστημάτων νυκτερινής διασκέδασης στην περιοχή της

¹⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 2.10.2001, *Hatton και λοιποί κατά Η.Β.*, αρ.προσφ. 36022/97

¹⁶ Βλ. ΕΔΔΑ(Τμήμα Ευρείας σύνθεσης), απόφαση της 8ης Ιουλίου 2003, *Hatton και λοιποί κατά Η.Β.*, αρ.προσφ. 36022/97

¹⁷Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 16.11.2004, *Moreno Gómez κατά Ισπανίας*, αρ.προσφ. 4143/02

κατοικίας της M. Gómez, τα οποία προκαλούσαν στους κατοίκους σοβαρές ενοχλήσεις και δυσχέρειες στον ύπνο τους κατά τις νυχτερινές ώρες. Η προσφεύγουσα είχε ασκήσει αγωγή, ζητώντας αποζημίωση από τις εθνικές αρχές για τις δαπάνες στις οποίες είχε υποβληθεί προκειμένου να μονώσει ηχητικά το διαμέρισμά της και να μειώσει την ενοχλησή της από τον υπερβάλλοντα νυχτερινό θόρυβο. Έχοντας εξαντλήσει χωρίς επιτυχία τα εσωτερικά ένδικα μέσα, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, ισχυριζόμενη παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

Με την απόφαση του το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8. Συνδέει άρρηκτα την κατοικία με την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή των δικαιούχων και προσδίδει σε αυτή, πέραν της χωρικής, και μια ψυχολογική διάσταση: «Κατοικία είναι κατά κανόνα ο χώρος, η φυσικά καθορισμένη περιοχή, όπου αναπτύσσεται η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Το άτομο έχει το δικαίωμα σεβασμού της κατοικίας του, με την έννοια του δικαιώματος όχι μόνο στην προκειμένη φυσική περιοχή αλλά και στην αδιατάρακτη απόλαυσή της»¹⁸. Αυτή η διπλή διάσταση του δικαιώματος στην κατοικία συνοδεύεται από τον διαχωρισμό των προσβολών του σε υλικές και σε άυλες: «Οι προσβολές του δικαιώματος σεβασμού της κατοικίας δεν περιορίζονται στις συγκεκριμένες ή φυσικές προσβολές, όπως είναι η άνευ συναινέσεως είσοδος στην κατοικία του προσώπου, αλλά συμπεριλαμβάνουν και όσες δεν είναι συγκεκριμένες ή φυσικές, όπως είναι ο θόρυβος, οι εκπομπές, οι οσμές ή άλλες μορφές επέμβασης. Μπορεί να προκληθεί σοβαρή προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της κατοικίας, εάν το πρόσωπο κωλύεται στην απόλαυση των προνομίων της κατοικίας του»¹⁹.

Ακόμη τονίζεται η θετική υποχρέωση των κρατών μελών να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα ώστε να μην παραβιάζεται το δικαίωμα σεβασμού της

¹⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 16.11.2004, Moreno Gómez κατά Ισπανίας, αρ.προσφ. 4143/02, παρ.53

¹⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 16.11.2004, Moreno Gómez κατά Ισπανίας, αρ.προσφ. 4143/02, παρ.53

ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής²⁰ ενώ ακολουθώντας τη νομολογιακή του τακτική το ΕΔΔΑ κρίνει ότι πρέπει να επιδιώκεται η τήρηση μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των αντιμαχόμενων συμφερόντων του ιδιώτη και της κοινωνίας συνολικά.

Το 1993, φτάνει ενώπιον του ΕΔΔΑ η υπόθεση υπόθεση López Ostra κατά Ισπανίας²¹. Η συγκεκριμένη υπόθεση δεν αποτελούσε την πρώτη υπόθεση με την οποία το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με περιβαλλοντικά θέματα, όμως είναι σημαντική κι αξίζει να αναφερθεί καθώς αποτελεί την πρώτη υπόθεση όπου το ΕΔΔΑ αποφάσισε υπέρ του προσφεύγοντος καθώς σύμφωνα με την απόφασή του υπήρξε παραβίαση άρθρου της ΕΣΔΑ.

Η προσφεύγουσα κατοικούσε στην περιοχή Λόρκα της Ισπανίας όπου υπήρχαν πολλές βιομηχανίες επεξεργασίας δέρματος. Με πρωτοβουλία αυτών των βιομηχανιών ύστερα από επιχορήγηση του κράτους κατασκευάστηκε εντός εκτάσεως που ανήκε στον δήμο ένας σταθμός καθαρισμού λυμάτων ο οποίος βρισκόταν σε απόσταση δώδεκα μέτρων από την κατοικία της προσφεύγουσας. Ο σταθμός κατά τη λειτουργία του εξέπεμπε ρύπους και δυσσομία με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν προβλήματα υγείας στους κατοίκους της περιοχής. Ο δήμος μεταστέγασε προσωρινά τους κατοίκους της περιοχής και έλαβε ορισμένα μέτρα για τον περιορισμό της μόλυνσης τα οποία όμως δεν ήταν επαρκή. Γι' αυτό το λόγο η ενδιαφερόμενη προσέφυγε στα αρμόδια δικαστήρια της χώρας της. Εφόσον δεν δικαιώθηκε στα ισπανικά δικαστήρια αποφάσισε να προσφύγει στο ΕΔΔΑ.

Έτσι λοιπόν στις 14 Μαΐου 1990 η Gregoria López Ostra προσέφυγε στο ΕΔΔΑ ισχυριζόμενη ότι το ισπανικό κράτος με την αποτυχία του να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την προκληθείσα ρύπανση της περιοχής από τον σταθμό καθαρισμού λυμάτων παραβίασε το δικαίωμά της στη σωματική ακεραιότητα (άρθρο 3 της ΕΣΔΑ) και το δικαίωμα σεβασμού στην οικογενειακή κι ιδιωτική ζωή (άρθρο 8 της ΕΣΔΑ). Στις 31

²⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 16.11.2004, Moreno Gómez κατά Ισπανίας, αρ.προσφ. 4143/02, παρ.55

²¹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.12.1994, López Ostra κατά Ισπανίας, αρ.προσφ.16798/90

Αυγούστου 1993 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 , όχι όμως και του άρθρου 3 και παρέπεμψε την υπόθεση στο ΕΔΔΑ. Και το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι τελικά δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3, καθώς οι συνθήκες διαβίωσης της προσφεύγουσας ήταν δύσκολες αλλά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως εξευτελιστική μεταχείριση²². Αξίζει να σημειωθεί ότι όσες προσφυγές βασίζονται σε ισχυρισμούς παραβίασης του άρθρου 3 σε υποθέσεις που αφορούν περιβαλλοντικά θέματα έχουν απορριφθεί από το ΕΔΔΑ καθώς είναι σπάνιο η υποβάθμιση του περιβάλλοντος να οδηγήσει σε τόσο δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης ώστε να ενταχθεί στο νόημα του άρθρου 3.

Η ΕΕΔΑ έκρινε ότι ήταν τόσοσ μεγάλος ο βαθμός ρύπανσης της περιοχής που δεν επέτρεπε στην προσφεύγουσα τη δυνατότητα να απολαύσει την κατοικία της και εμπόδιζε την ομαλή οικογενειακή και ιδιωτική της ζωή, παραβιάζοντας το άρθρο 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ. Υπενθύμισε ότι σύμφωνα με την νομολογία των οργάνων του Στρασβούργου , η συγκεκριμένη διάταξη σε ορισμένες περιπτώσεις συνεπάγεται την λήψη θετικών μέτρων από το κράτος και ανέφερε την υπόθεση Rayner κατά Ηνωμένου Βασιλείου.

Το ΕΔΔΑ έκρινε κι αυτό με τη σειρά του ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8. Πιο συγκεκριμένα θεώρησε ότι ούτε η μετακόμιση της προσφεύγουσας αλλά ούτε και το οριστικό κλείσιμο του σταθμού επεξεργασίας λυμάτων μπορούν να αλλάξουν το γεγονός ότι η ενδιαφερόμενη κι η οικογένειά της έζησαν για χρόνια πολύ κοντά στην εστία της ρύπανσης. Έκρινε ότι το ισπανικό κράτος παραβίασε το δικαίωμα στο σεβασμό της οικογενειακής κι ιδιωτικής ζωής εφόσον η σοβαρή μόλυνση του περιβάλλοντος μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην ευεξία των κατοίκων της περιοχής αλλά και στην απόλαυση του δικαιωμάτος τους στην κατοικία με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η

²² Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.12.1994, López Ostra κατά Ισπανίας, αρ.προσφ.16798/90, παρ.60

οικογενειακή κι ιδιωτική τους ζωής²³. Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ δεν έδωσε καμία σημασία στο γεγονός ότι ο σταθμός καθαρισμού λυμάτων ανήκε σε ιδιωτική εταιρεία από τη στιγμή που ο σταθμός εγκαταστάθηκε σε περιοχή που ανήκε στον δήμο ύστερα από χορήγηση άδειας ενώ το κράτος επιχορήγησε την κατασκευή του. Κρίθηκε ότι δεν τηρήθηκε η δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στη προστασία των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας και του δημοσίου συμφέροντος, δεδομένου ότι η προσφεύγουσα ανεχόταν την ρύπανση για πάνω από τρία χρόνια με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να μετακομίσει, ασχέτως του η μετακόμιση έγινε με δαπάνες του δήμου²⁴.

Αξίζει να σημειωθεί η αναγνώριση παραβίασης του δικαιώματος της κατοικίας που προβλέπεται στο άρθρο 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ δεν αντιμετωπίστηκε με την έννοια του ασύλου της κατοικίας αλλά θα μπορούσαμε να πούμε προσδιορίζεται με διαφορετικό τρόπο ως έννοια, αποκτώντας ένα περιεχόμενο σαφώς ευρύτερο από εκείνο του ασύλου της κατοικίας. Στη συγκεκριμένη υπόθεση το δικαίωμα στην κατοικία δεν παραβιάζεται μόνο με την αυθαίρετη είσοδο των κρατικών οργάνων στην κατοικία αλλά και με την σοβαρή ρύπανση της περιοχής πλησίον της οικίας. Αυτή η καινούργια προσέγγιση του όρου κατοικία μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα σημαντική και καινοτόμα²⁵.

²³ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.12.1994, López Ostra κατά Ισπανίας, αρ.προσφ.16798/90, παρ.51

²⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.12.1994, López Ostra κατά Ισπανίας, αρ.προσφ.16798/90, παρ.58

²⁵ Βλ. Λ.-Αλ.Σισιλιανός, Η προστασία του περιβάλλοντος κι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νόμος και Φύση, Απρίλιος 1996, διαθέσιμο στην ηλ.διευθ.:

<http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2399&lang=1&catid=1> , (ημερ. τελευταίας πρόσβασης 27/02/13)

Πραγματικά ενδιαφέρουσα υπόθεση είναι η *Brândușe* κατά Ρουμανίας²⁶, όπου ο προσφεύγων ήταν ένας κρατούμενος στις φυλακές στην περιοχή Arad της Ρουμανίας ο οποίος κατήγγειλε τις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης λόγω του συνωστισμού στα κελιά και του υποσιτισμού. Μέχρι τώρα αυτή η υπόθεση δεν αποτελεί κάποια πρωτοτυπία για το ΕΔΔΑ καθώς με πολλές αποφάσεις του παρελθόντος έχει κρίνει ότι οι απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης αποτελούν παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ²⁷. Όμως ο προσφεύγων αναφέρθηκε και στην ύπαρξη ενός κάδου σκουπιδιών πολύ κοντά στις φυλακές , γεγονός που επηρέαζε αρνητικά την καθημερινότητα των κρατουμένων κι αποτελούσε εστία μόλυνσης. Για να γίνει δεκτή η παραβίαση του άρθρου 8 το ΕΔΔΑ έπρεπε να κρίνει πρώτα εάν μπορούσε να εφαρμοστεί το συγκεκριμένο άρθρο. Τελικά η απόφαση του ΕΔΔΑ έκρινε ότι το κελί αποτελούσε για τον κρατούμενο το μοναδικό «ζωτικό του χώρο»²⁸ μέχρι την αποφυλάκισή του²⁹ δηλαδή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το κελί αποτελούσε τη δική του μορφή κατοικίας. Άρα το ΕΔΔΑ όπως είχε κρίνει και σε προηγούμενες υποθέσεις , αναγνώρισε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ καθώς υποβαθμιζόταν η ποιότητα ζωής του από τη δυσσομία του κάδου απορριμμάτων.

Στη πρόσφατη απόφαση το 2009 στην υπόθεση *Tâtar* κατά Ρουμανίας³⁰, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον και το δικαίωμα στην υγεία. Λόγω της οικολογικής καταστροφής που είχε προκληθεί από ατύχημα σε ένα κέντρο εξόρυξης χρυσού σε μια κωμόπολη της Ρουμανίας, το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι το κράτος θα έπρεπε να είχε λάβει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να διασφαλίσει το δικαίωμα των κατοίκων σε ένα υγιές περιβάλλον. Όμως επειδή δεν υπήρξε αιτιώδης

²⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 7.4.2009, *Brândușe* κατά Ρουμανίας, αρ.προσφ. 6586/03

²⁷ Βλ. ενδεικτικά, , ΕΔΔΑ, απόφαση της 6.03.2001, *Dougoz* κατά Ελλάδας, αρ.προσφ.40907/98, ΕΔΔΑ, απόφαση της 19.04. 2001, *Peers* κατά Ελλάδας, αρ.προσφ.28524/95,ΕΔΔΑ, απόφαση της 27.07.2004, *Slimani* κατά Γαλλίας, αρ.προσφ.57671/00

²⁸ Στο κείμενο της απόφασης ο όρος αναφέρεται ως «l'espace de vie»

²⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 7.4.2009, *Brândușe* κατά Ρουμανίας, αρ.προσφ. 6586/03,παρ.64

³⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 27.1.2009, *Tâtar* κατά Ρουμανίας, αρ.προσφ. 67021/01

συνάφεια μεταξύ της προκληθείσης καταστροφής και της κατάστασης της υγείας των προσφευγόντων, το ρουμανικό κράτος δεν αποζημίωσε τους προσφεύγοντες. Ακολούθως το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 , καθώς οι ρουμάνικες αρχές απέτυχαν να αξιολογήσουν με ακριβή τρόπο τις συνέπειες λειτουργίας του κέντρου εξόρυξης χρυσού και να λάβουν ακολούθως τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατευτεί η ιδιωτική κι οικογενειακή ζωή των κατοίκων.

Μία υπόθεση η οποία αφορούσε εκπομπές αερίων από βιομηχανικές δραστηριότητες με αποτέλεσμα οι κάτοικοι της περιοχής να υποφέρουν από την ρύπανση είναι η υπόθεση Guerra και λοιποί κατά Ιταλίας. Συγκεκριμένα, ένα εργοστάσιο το οποίο βρισκόταν πολύ κοντά στις οικίες των προσφευγόντων είχε χαρακτηριστεί ως υψηλού κινδύνου λόγω των προϊόντων που παρήγαγε. Οι προσφεύγοντες παραπονούνταν για την έλλειψη ενημέρωσης γύρω από τους ενδεχόμενους κινδύνους και τα ληπτέα μέτρα σε περίπτωση ατυχήματος σε χημικό εργοστάσιο. Στο παρελθόν , ύστερα από έκρηξη που προκλήθηκε, 150 άτομα οδηγήθηκαν στο νοσοκομείο λόγω οξείας δηλητηρίασης από αρσένιο. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι δημόσιες αρχές απέτυχαν να προστατέψουν την υγεία των κατοίκων και δεν τους ενημέρωσαν για τους κινδύνους που διέτρεχε η υγεία τους με την διαμονή τους στη συγκεκριμένη περιοχή.

Στις υποθέσεις Ledyayena και λοιποί κατά Ρωσίας³¹ και Fadyeyena και λοιποί κατά Ρωσίας³², το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε για ακόμη μία φορά με ρύπανση περιοχής από βιομηχανική δραστηριότητα. Και στις δύο υποθέσεις οι προσφεύγοντες κατοικούσαν εντός μία περιοχής η οποία είχε χαρακτηριστεί ως μη κατοικήσιμη καθώς είχε ρυπανθεί από την μονάδα χάλυβα που βρισκόταν πολύ κοντά και εξέπεμπε εξαιρετικά επικίνδυνους για την υγεία ρύπους. Τελικά το ΕΔΔΑ αποφάσισε και στις δύο υποθέσεις, ότι παρότι είχε δοθεί ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης στις εθνικές αρχές να ρυθμίσουν το πρόβλημα της ρύπανσης, αυτές δεν

³¹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 26.10.2006, Ledyayena και λοιποί κατά Ρωσίας, αρ.προσφ.53157/99

³² Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.06.2005, Fadyeyena κατά Ρωσίας, αρ.προσφ.55723/00

μπόρεσαν τελικά να επιλύσουν αποτελεσματικά το πρόβλημα καθώς ούτε εφαρμόστηκε το σχέδιο μεταφοράς των κατοίκων της περιοχής σε άλλη περιοχή αλλά ούτε και παρείχαν κάποια χρηματική αποζημίωση στους πολίτες³³.

Συμπερασματικά παρατηρείται ότι ήδη από το 1980 το ΕΔΔΑ ασχολείται με υπόθεση που αφορά περιβαλλοντικό θέμα κι ειδικά την ηχορρύπανση που προκαλείται από τα αεροδρόμια. Με το συγκεκριμένο θέμα θα ασχοληθεί ξανά το ΕΔΔΑ και σε μεταγενέστερες υποθέσεις δίνοντας κάθε φορά την ίδια απάντηση : έργα τέτοιας βαρύνουσας οικονομικής σημασίας για ένα κράτος δύσκολα μπορούν να συγκριθούν με τις ανάγκες ενός ατόμου. Έτσι προσπαθώντας να επιτευχθεί μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ των αντιμαχόμενων συμφερόντων του ατόμου και της κοινωνίας γενικά, νικητής βγαίνει η κοινωνία. Όμως η υπόθεση Gómez, ανατρέπει τις μέχρι τώρα αποφάσεις του ΕΔΔΑ για θέματα ηχορρύπανσης, όπου διαπιστώνει ότι η λειτουργία των νυχτερινών καταστημάτων παραβιάζει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής. Βέβαια, αυτή η απόφαση του ΕΔΔΑ μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η ρύπανση δεν προκαλείτο από ένα σημαντικό για την εθνική οικονομία έργο όπως είναι ένα αεροδρόμιο αλλά από νυχτερινά καταστήματα. Ακόμη, η παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ έχει συνδεθεί και με υποθέσεις όπου η ρύπανση που προέρχεται από βιομηχανικές δραστηριότητες επηρεάζει δυσμενώς τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής με πρώτη χρονολογικά την υπόθεση López Ostra κατά Ισπανίας.

³³ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 26.10.2006, Ledyayena και λοιποί κατά Ρωσίας, αρ.προσφ.53157/99, παρ.110

1.3.3. Στο δικαίωμα στη πληροφόρηση

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Μπορεί να λάβει αλλά και να μεταδώσει ιδέες και πληροφορίες.

Αυτό το δικαίωμα κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι παραβιάστηκε στην υπόθεση Steel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου³⁴. Η υπόθεση αφορούσε δύο περιβαλλοντικούς ακτιβιστές οι οποίοι είχαν ξεκινήσει μία καμπάνια κατά της αλυσίδας εστιατορίων McDonald's. Η συγκεκριμένη εταιρεία στη συνέχεια τους μήνυσε για δυσφήμιση. Παρότι είχαν κάνει πολλές φορές αίτηση για παροχή δικηγορικών υπηρεσιών από το κράτος ,δεν έγινε καμία φορά δεκτή. Καθώς δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να προσλάβουν δικηγόρο , τελικά δικαιώθηκαν στο δικαστήριο τα McDonald's. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι παρότι είναι δικαίωμα των πολυεθνικών να υπερασπιστούν την φήμη τους πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ποιον έχουν να αντιμετωπίσουν κάθε φορά. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η ζημία που θα μπορούσε να προκληθεί από τους δύο προσφεύγοντες στα McDonald's ήταν μικρή. Επομένως θα μπορούσε να θεωρηθεί υπερβολική η μήνυση της πολυεθνικής κατά των δύο ατόμων καθώς εάν δεν τηρηθεί η «ισορροπία δυνάμεων» μεταξύ των διαδίκων μπορεί να εμποδιστεί το δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση. Τελικά το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 καθώς θεώρησε ότι το φυλλάδιο έγειρε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος όπως είναι η εκμετάλλευση των παιδιών και των γονέων λόγω της επιθετικής τακτικής που ακολουθεί η συγκεκριμένη εταιρεία προκειμένου να διαφημίσει τα προϊόντά της καθώς κι η πώληση ανθυγιεινών τροφίμων. Σύμφωνα με την πάγια τακτική του, το ΕΔΔΑ υποστηρίζει ότι οι πολίτες πρέπει να εκφράζονται ελεύθερα κι ιδίως σε θέματα που είναι δημοσίου

³⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 15.02.2005, Steel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αρ.προσφ. 32772/02

ενδιαφέροντος³⁵. Σε μία δημοκρατική κοινωνία ακόμη κι οι μικρότερες ομάδες ανθρώπων πρέπει να εκφράζουν ελεύθερα την άποψή τους ώστε με αυτό τον τρόπο να ενισχύεται ο δημόσιος διάλογος κι η ανταλλαγή απόψεων³⁶.

Όμως η ελευθερία να λαμβάνει κάποιος πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο θέμα δεν συνεπάγεται ότι οι δημόσιες αρχές υποχρεούνται να συλλέγουν και στη συνέχεια να μεταδίδουν πληροφορίες. Γι' αυτό στην υπόθεση *Guerra* και λοιποί κατά Ιταλίας, δεν κρίθηκε παραδεκτή η παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ καθώς κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι οι δημόσιες αρχές δεν είχαν θετική υποχρέωση να ενημερώσουν τους κατοίκους για το εργοστάσιο επομένως δεν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης στην πληροφορία.

Στην υπόθεση *Vides Aizsardzibas Klubs* κατά Λεττονίας³⁷, ο προσφεύγων οργανισμός είναι ένας οργανισμός από την Λεττονία ο οποίος ασχολείται με την προστασία του περιβάλλοντος. Ο εν λόγω οργανισμός δημοσίευσε ένα ψήφισμα το οποίο απευθυνόταν στις αρμόδιες αρχές κι εξέφραζε τις ανησυχίες του οργανισμού σχετικά με την διατήρηση μίας περιοχής με αμμόλοφους σε ένα τμήμα της ακτής. Η απόφαση αυτή, η οποία δημοσιεύτηκε σε τοπική εφημερίδα περιείχε ,μεταξύ άλλων, κατηγορίες ότι ο πρόεδρος του περιφερειακού συμβουλίου είχε υπογράψει παράνομες αποφάσεις και πιστοποιητικά, διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο την παράνομη διεξαγωγή κατασκευαστικών εργασιών στην περιοχή των αμμολόφων και πρότεινε την διενέργεια έρευνας από τις αρμόδιες αρχές. Το περιφερειακό συμβούλιο άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά του οργανισμού, ζητώντας

³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 15.02.2005, *Steel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 32772/02, παρ.88

³⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 15.02.2005, *Steel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ.προσφ. 32772/02, παρ.89

³⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 27^{ης} Μαΐου 2004, *Vides Aizsardzibas Klubs κατά Λεττονίας*, αρ.προσφ. 57829/00

την ανάκληση του ψηφίσματος και τελικά δικαιώθηκε στα τοπικά δικαστήρια.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Το ψήφισμα του οργανισμού είχε ως στόχο να επιστήσει την προσοχή των πολιτών σε ένα θέμα που αφορούσε όλους τους πολίτες εφόσον επρόκειτο για μία κακή διαχείριση εξουσίας των τοπικών αρχών³⁸. Αυτός ο ρόλος του οργανισμού είναι ιδιαίτερα σημαντικός για μία δημοκρατική κοινωνία.

Από την νομολογία του ΕΔΔΑ που αφορά το δικαίωμα στη πληροφόρηση συμπεραίνεται ότι δίνεται έμφαση στην ενημέρωση του κοινού. Σε μία δημοκρατική κοινωνία δεν είναι νοητό να μην μπορεί ο καθένας να εκφράζεται ελεύθερα κι ιδίως για θέματα που αφορούν όλους τους πολίτες κι επηρεάζουν άμεσα την καθημερινότητά τους και την ζωή τους.

1.3.4. Στο δικαίωμα χρηστής απονομής δικαιοσύνης

Το άρθρο 6 που εγγυάται το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη, έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ ότι συμπεριλαμβάνει το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη^{39,40}.

Το αν θα εφαρμοστεί τελικά το άρθρο 6 παρ.1 , εξαρτάται από την ύπαρξη αμφισβήτησης δικαιωμάτων αστικής ή ποινικής φύσης. Το δικαίωμα αυτό πρέπει να αναγνωρίζεται στο εσωτερικό δίκαιο του κράτους. Η αμφισβήτηση πρέπει να είναι πραγματική και σοβαρή και μπορεί να αφορά τόσο την ίδια την ύπαρξη του δικαιώματος, όσο και το

³⁸Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 27^{ης} Μαΐου 2004, *Vides Aizsardzibas Klubs κατά Λεττονίας*, αρ.προσφ. 57829/00, παρ.42

³⁹Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 21.02.1975, *Golder κατά Η.Β.*, αρ.προσφ. 4451/70, παρ. 35-36, ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.07.2009, *Generalon κατά Ρωσίας* , αρ.προσφ. 24325/03, παρ. 148.

⁴⁰ Βλ. επίσης, Gilles Dutertre, *Key Case- Law Extracts: European Court of Human Rights*, Council of Europe, 2003, σελ.183,184

περιεχόμενο ή τις προϋποθέσεις άσκησής του. Επιπλέον , η έκβαση της δικαστικής διαδικασίας πρέπει να είναι καθοριστική για το δικαίωμα αυτό⁴¹.

Στην υπόθεση Zander κατά Σουηδίας, οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ καθώς ο σουηδικός νόμος δεν τους επέτρεπε να αναιρέσουν μία απόφαση μία απόφαση του κράτους, επομένως παραβιαζόταν το δικαίωμά τους στην απονομή δικαιοσύνης. Το ΕΔΔΑ έπρεπε να εξετάσει εάν μπορούσε να εφαρμοστεί το άρθρο 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αξιώσεις για αποζημίωση των προσφευγόντων συνδέονταν με την δυνατότητά τους να χρησιμοποιούν το πόσιμο νερό του πηγαδιού τους. Αυτή η δυνατότητα αποτελούσε μία έκφανση του δικαιώματός ως ιδιοκτήτες της γης. Με την μόλυνση του νερού του πηγαδιού είχαν απωλέσει το δικαίωμά τους να χρησιμοποιούν το πόσιμο νερό⁴². Καθώς ήταν ιδιοκτήτες του πηγαδιού και το δικαίωμα στην ιδιοκτησία αποτελεί αστικό δικαίωμα, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι μπορούσε να εφαρμοστεί το άρθρο 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ κι ότι είχε παραβιαστεί.

Στην περίπτωση που το εθνικό δίκαιο αποκλείει μερικώς ή ολικώς το δικαίωμα αποζημιώσεως από δραστηριότητες επιβαρυντικές για το περιβάλλον το ΕΔΔΑ δεν έχει άλλη επιλογή από το να καταλήξει στη μη εφαρμογή του άρθρου 6 τελικά. Αυτό έγινε και στην υπόθεση Powell και Rayner κατά Η.Β., όπου η αγγλική νομοθεσία δεν προέβλεπε ότι οι προσφεύγοντες είχαν δικαίωμα σε αποζημίωση⁴³.

Ακόμη , σε περίπτωση που υπάρχει καταδικαστική απόφαση δικαστηρίου η οποία όμως δεν εφαρμόζεται είναι πολύ πιθανό να διαπιστωθεί παραβίαση του άρθρου 6. Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε

⁴¹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 25.11.1993, Zander κατά Σουηδίας, αρ.προσφ.14282/88, παρ.22

⁴² ΕΔΔΑ, απόφαση της 25.11.1993, Zander κατά Σουηδίας, αρ.προσφ.14282/88, παρ.27

⁴³ Βλ. υπόθεση Powell και Rayner κατά Η.Β., παρ.35

το ΕΔΔΑ στις υποθέσεις Κυρτάτος κατά Ελλάδα⁴⁴ και Okyay και λοιποί κατά Τουρκίας⁴⁵. Στην πρώτη υπόθεση παρότι υπήρχε απόφαση του ΣτΕ με την οποία καταργούνταν οι άδειες οικοδόμησης προκειμένου να προστατευτούν οι βάλτοι, ο νομάρχης δεν έλαβε υπόψη του την απόφαση και συνέχισε να εγκρίνει άδειες οικοδομής στην περιοχή. Ταυτοχρόνως οι προσφεύγοντες αναμείχθηκαν και σε άλλες δικαστικές διαμάχες που διήρκησαν πάνω από 12 χρόνια με αποτέλεσμα να παραβιάζεται το άρθρο 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ, επειδή δεν τηρήθηκε η εύλογη διάρκεια της δίκης αλλά κι επειδή δεν εφαρμόστηκαν οι δικαστικές αποφάσεις. Στη δεύτερη υπόθεση, δεν εφαρμόστηκε η απόφαση δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία έπρεπε να σταματήσουν να λειτουργούν θερμοηλεκτρικοί σταθμοί που ρύπαιναν το περιβάλλον.

Συμπερασματικά πολλές υποθέσεις που αφορούν περιβαλλοντικά θέματα, στηρίζονται στο-ή και στο- άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Σε όλες τις περιπτώσεις το ΕΔΔΑ ακολούθησε την πάγια τακτική του εφαρμόζοντας το άρθρο 6 σε διαφορές που σχετιζόνταν με δικαιώματα αστικής φύσης.

1.3.5. Στο δικαίωμα προστασίας της ιδιοκτησίας

Οι προσφυγές που αφορούν την προστασία περιουσιακών δικαιωμάτων που προστατεύονται από το άρθρο 1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και σχετίζονται με περιβαλλοντικά θέματα μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες : η πρώτη κατηγορία αφορά υποθέσεις όπου οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι η επιδείνωση του περιβάλλοντος επηρεάζει την περιουσία τους κι η δεύτερη κατηγορία αφορά υποθέσεις όπου τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος συγκρούονται με το περιουσιακό τους δικαίωμα.

⁴⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 22.05.2003, Kyrtatos κατά Ελλάδα, αρ.προσφ. 41666/98

⁴⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 12.07.2005, Okyay και λοιποί κατά Τουρκίας, αρ.προσφ. 36220/97

Στην υπόθεση S. Κατά Γαλλίας⁴⁶ διαπιστώθηκε ότι η πρόκληση υψηλού επιπέδου θορύβου λόγω της λειτουργίας πυρηνικού εργοστασίου μπορεί πράγματι να προκαλέσει μείωση της αντικειμενικής αξίας ενός ακινήτου άρα και μερική απώλεια της περιουσίας ενός ατόμου. Στην συγκεκριμένη περίπτωση κρίθηκε ότι ο προσφεύγων είχε λάβει επαρκή αποζημίωση για τον περιορισμό του δικαιώματός του στην περιουσία οπότε δεν διαπιστώθηκε παράβαση του άρθρου 1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Προκειμένου να επιτευχθεί η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του ιδιωτικού και του δημοσίου συμφέροντος κατά κανόνα λαμβάνεται υπόψη εάν έχει δοθεί η ανάλογη αποζημίωση στον ζημιωθέντα.

Γι' αυτό και στην απόφαση Turgut και λοιποί κατά Τουρκίας⁴⁷ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του 1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Οι τουρκικές αρχές αποφάσισαν να ακυρώσουν τον τίτλο ιδιοκτησίας που κατείχε η οικογένεια των προσφευγόντων για πάνω από τρεις γενιές χωρίς να αποζημιωθούν, ανακηρύσσοντας την περιοχή που βρισκόταν η ιδιοκτησία τους δασική έκταση. Το ΕΔΔΑ δεν αμφισβήτησε τον χαρακτηρισμό της περιοχής ως δασικής, αλλά θεώρησε ότι έπρεπε να έχει δοθεί αποζημίωση⁴⁸.

Ούτε και στην υπόθεση G και E κατά Νορβηγίας⁴⁹ έκρινε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι υπήρξε παράβαση άρθρου 1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Οι προσφεύγοντες που ήταν αυτόχθονες Λάπωνες ζητούσαν την καταδίκη της χώρας ισχυριζόμενοι ότι η απόφαση της Κυβέρνησης να κατασκευάσει υδροηλεκτρικό εργοστάσιο θα είχε ως αποτέλεσμα την κάλυψη τμημάτων της κοιλάδας όπου κατοικούσαν με νερό και θα παραβίαζε το δικαίωμά τους στην περιουσία. Όμως δεν μπόρεσαν να αποδείξουν ότι διαθέτουν

⁴⁶ Βλ. ΕΕΔΑ, απόφαση της 17.5.1990, S κατά Γαλλίας, αρ.προσφ. 13728/88

⁴⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 8.7.2008, Turgut και λοιποί κατά Τουρκίας, αρ.προσφ. 1411/03

⁴⁸ Παρόμοια απόφαση του ΕΔΔΑ της 10.3.2009, Satir κατά Τουρκίας, αρ. προσφ. 36192/03, όπου το ΕΔΔΑ πάλι έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του 1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ καθώς δεν δόθηκε αποζημίωση στον ζημιωθέντα

⁴⁹Βλ. ΕΕΔΑ, απόφαση της 3.10.1983, G. και E. κατά Νορβηγίας, αρ.προσφ. 9278/81, 9415/81

περιουσιακά στοιχεία στην περιοχή οπότε απορρίφθηκε το αίτημά τους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Την ίδια τύχη είχε κι η προσφυγή αυτοχθόνων της Γαλλικής Πολυνησίας⁵⁰.

Στη δεύτερη κατηγορία υποθέσεων με τις οποίες ασχολήθηκε το δικαστήριο του Στρασβούργου ανήκει η υπόθεση Pine Valley Development Ltd κατά Ιρλανδίας⁵¹. Στην εν λόγω υπόθεση οι ιρλανδικές αρχές αρνήθηκαν την έκδοση οικοδομικής άδειας καθώς έπρεπε να τηρηθεί το νομοθετικό πλαίσιο που ίσχυε για την προστασία του περιβάλλοντος. Η απαγόρευση οικοδόμησης στη συγκεκριμένη περιοχή ήταν απαραίτητη καθώς ο στόχος της νομοθεσίας ήταν να διατηρηθεί η πράσινη ζώνη της περιοχής. Τελικά το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του 1^{ου} πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

Αντίστοιχα στην υπόθεση Καψάλης και Νημά-Καψάλη κατά Ελλάδας⁵² έκρινε ότι ήταν αιτιολογημένη η απόφαση του ΣτΕ να ακυρώσει την πολεοδομική άδεια. Σε αυτή την υπόθεση το ΕΔΔΑ έκρινε ότι σε θέματα πολεοδομίας ή περιβάλλοντος η εκτίμηση των εθνικών αρχών θα πρέπει να υπερισχύει εκτός κι αν είναι αδικαιολόγητη⁵³. Μετά από ενδελεχή εξέταση όλων των πτυχών του προβλήματος δεν υπήρξε καμία ένδειξη ότι η απόφαση του ΣτΕ ήταν αυθαίρετη ή μη αιτιολογημένη. Εξάλλου στην ίδια περιοχή είχαν ήδη ακυρωθεί άλλες δύο πολεοδομικές άδειες. Ακόμη όταν οι προσφεύγοντες αγόρασαν το οικόπεδο η διαδικασία της άδειας οικοδόμησης δεν είχε ολοκληρωθεί επομένως οι δημόσιες αρχές δεν ευθύνονταν για αυτή την αμέλεια των προσφευγόντων.

Τέλος τα κράτη έχουν θετική υποχρέωση να λάβουν μέτρα σε ορισμένες περιπτώσεις προκειμένου να προστατέψουν την ειρηνική απόλαυση της

⁵⁰ Βλ. ΕΕΔΑ, απόφαση της 4.12.1995, Ταυίρα και 18 λοιποί κατά Γαλλίας, αρ.προσφ. 28204/95

⁵¹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 29.11.1991, Pine Valley Development Ltd κατά Ιρλανδίας, αρ.προσφ. 12742/87

⁵² Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 23.9.2004, Καψάλης και Νημά-Καψάλη κατά Ελλάδας, αρ.προσφ. 20937/03

⁵³ Βλ. Καψάλης και Νημά-Καψάλη κατά Ελλάδας, παρ.3

περιουσίας του ατόμου⁵⁴. Αυτή η υποχρέωση μπορεί να προκύψει λόγω επικίνδυνων δραστηριοτήτων όπως στην υπόθεση Öneriyıldız κατά Τουρκίας όπου η έκρηξη που συνέβη σε δημοτικό σκουπιδότοπο κόστισε την ζωή πολλών κατοίκων. Το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι το κράτος οφείλει να λάβει θετικά μέτρα προκειμένου να προστατευτεί το δικαίωμα στην περιουσία. Ακόμη σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών , όπως στην υπόθεση Budayena και λοιποί κατά Ρωσίας, το κράτος οφείλει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να ενημερώσει και να προστατέψει εγκαίρως τους πολίτες του.

Οι δημόσιες αρχές απολαμβάνουν ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης στο να αποφασίσουν τόσο τα μέσα επιβολής της απόφασής τους όσο και στο να τεκμηριώσουν εάν οι επιπτώσεις αυτής της απόφασής τους είναι προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος⁵⁵. Όμως ,τα μέτρα που λαμβάνονται από τις δημόσιες αρχές πρέπει να είναι ανάλογα και να επιτυγχάνεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ των εμπλεκόμενων συμφερόντων⁵⁶. Σε αυτό το σημείο η διατήρηση του περιβάλλοντος κατέχει σημαντικό ρόλο.

⁵⁴ Βλ. Öneriyıldız κατά Τουρκίας, παρ.145, Budayena και λοιποί κατά Ρωσίας, παρ.172

⁵⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 18.2.1991, Fredin κατά Σουηδίας, αρ.προσφ. 12033/86 παρ.51, ΕΔΔΑ, απόφαση της 6.12.2007, Z.A.N.T.E.- Marathonisi A.E. κατά Ελλάδας ,αρ.προσφ. 14216/03 παρ.50, ΕΔΔΑ, απόφαση της 29.3.2010, Brosset Triboulet και λοιποί κατά Γαλλίας, αρ.προσφ. 34078/02 παρ.81,86

⁵⁶Βλ. ΕΔΔΑ (ευρεία σύνθεση), απόφαση της 18.1.2001, Charman κατά Η.Β., αρ.προσφ.27238/95 παρ.120, Brosset Triboulet και λοιποί κατά Γαλλίας παρ.86, ΕΔΔΑ, απόφαση της 29.3.2010 Depalle κατά Γαλλίας αρ.προσφ. 34044/02 παρ.83

Κεφάλαιο Δεύτερο

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης κι η προστασία του περιβάλλοντος

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης θεωρείται εύλογα η πληρέστερη καταγραφή των κοινωνικών δικαιωμάτων στον κόσμο. Σε αυτόν αποτυπώνονται όλες οι πτυχές της κοινωνικής πολιτικής του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου. Ωστόσο έχει παραλειφθεί να διασφαλιστεί το δικαίωμα στο περιβάλλον. Γι' αυτό το λόγο είναι εξέχουσας σημασίας η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων στην υπόθεση του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Σε αυτή για πρώτη φορά αναλύθηκε διεξοδικά το ζήτημα της περιβαλλοντικής προστασίας κι η σύνδεσή του με το δικαίωμα στην υγεία.

2.1. Στάδια εξέλιξης του ΕΚΧ και μηχανισμοί ελέγχου εφαρμογής του

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης συνιστά το πρώτο πλήρες διεθνές κείμενο προστασίας κοινωνικών δικαιωμάτων, πέντε χρόνια πριν από το αντίστοιχο Σύμφωνο του ΟΗΕ. Υπεγράφη από τα συμβαλλόμενα κράτη⁵⁷ την 18^η Οκτωβρίου 1961 στο Τορίνο της Ιταλίας, σε κείμενο διατυπωμένο στα αγγλικά και γαλλικά, δηλαδή στις δύο επίσημες γλώσσες του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τέθηκε σε εφαρμογή αρκετά αργότερα, την 26^η Φεβρουαρίου 1965. Αποτελείται από το προοίμιο, πέντε μέρη και παράρτημα. Το πρώτο μέρος εμπεριέχει τα δικαιώματα και τις αρχές που αναγνωρίζουν τα κράτη ως σκοπό των πολιτικών τους.

⁵⁷ Τα κράτη μέλη του ΕΚΧ 1961 είναι : Αυστρία, Βέλγιο, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Φιλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία , Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λεττονία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Ισπανία, Σουηδία, Π.Γ.Δ.Μ., Τουρκία, Ηνωμένο Βασίλειο

Το δεύτερο μέρος καταγράφει τα κοινωνικά δικαιώματα που εγγυάται ο ΕΚΧ , από τα οποία απορρέουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Το τρίτο μέρος περιλαμβάνει το πλαίσιο των δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν τα συμβαλλόμενα κράτη έναντι των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον ΕΚΧ.

Το τέταρτο Μέρος αποτυπώνει το σύστημα ελέγχου των διατάξεων του ΕΚΧ και καθορίζει τα όργανα που ασκούν τον έλεγχο αυτό. Ο έλεγχος της εφαρμογής του Χάρτη, πριν την υιοθέτηση του πρόσθετου Πρωτοκόλλου για τον μηχανισμό συλλογικών καταγγελιών, βασιζόταν εξολοκλήρου στις εθνικές εκθέσεις που υπέβαλλαν τα συμβαλλόμενα κράτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι το σύστημα ελέγχου, συμπεριλαμβανομένων των συλλογικών αξιώσεων, αφορά αποκλειστικά το δεύτερο μέρος του ΕΚΧ. Σύμφωνα με το άρθρο 21 του ΕΚΧ (IV Μέρος) τα συμβαλλόμενα κράτη υποβάλλουν ανά διετία έκθεση σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του δεύτερου μέρους του ΕΚΧ που έχουν αποδεχθεί. Ενώ παλαιότερα το περιεχόμενο αυτών των εκθέσεων ήταν εμπιστευτικό, πλέον με την εισαγωγή του άρθρου 23 παρ.4 του ΕΚΧ (IV Μέρος), το περιεχόμενο των εκθέσεων θα είναι διαθέσιμο μετά από αίτημα του ενδιαφερομένου.

Λίγα χρόνια αργότερα υιοθετήθηκε το πρόσθετο Πρωτόκολλο στον ΕΚΧ που προβλέπει σύστημα συλλογικών καταγγελιών. Υιοθετήθηκε τον Νοέμβριο του 1995 και τέθηκε τελικά σε ισχύ το 1998, εφόσον προηγουμένως απαιτείτο η επικύρωσή του από τουλάχιστον πέντε κράτη. Το εν λόγω Πρωτόκολλο εξηγεί τη διαδικασία συλλογικών προσφυγών. Αρχικά, δικαιοδοσία να προσφύγουν στα ελεγκτικά όργανα του ΕΚΧ έχουν μόνο Διεθνείς και Εθνικές Οργανώσεις Εργαζομένων και Εργοδοτών και Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Οι συγκεκριμένες οργανώσεις μπορούν να προσφύγουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων όποτε διαπιστώσουν παραβίαση οποιουδήποτε άρθρου του ΕΚΧ , χωρίς να χρειάζεται να περιμένουν την εξάντληση όλων των εθνικών ένδικων μέσων. Στη συνέχεια , η ΕΕΚΔ εξετάζει την αποδοχή ή όχι των προσφυγών και καταγράφει τα συμπεράσματά της.

Εάν τελικά συντρέχει παραβίαση του ΕΚΧ, η ΕΕΚΔ θα ενημερώσει την Επιτροπή των Υπουργών, η οποία υιοθετεί ψήφισμα το οποίο ολοκληρώνει τη διαδικασία, και αν θεωρηθεί απαραίτητο, εκδίδει σύσταση προς την εμπλεκόμενη χώρα^{58,59}.

Στόχος του πρόσθετου Πρωτοκόλλου συλλογικών προσφυγών είναι να αυξήσει την αποτελεσματικότητα του εποπτικού μηχανισμού η οποία βασιζόταν αρχικά μόνο στην υποβολή εκθέσεων, καθώς και να αυξήσει την συμμετοχή των οργανώσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών καθώς και των ΜΚΟ. Τους παρέχεται με αυτό τον τρόπο η δυνατότητα να ελέγχουν εάν εφαρμόζονται οι διατάξεις του ΕΚΧ από τα συμβαλλόμενα μέρη και μπορούν να προσφεύγουν στην ΕΕΚΔ εάν διαπιστώσουν παραβίαση των διατάξεων του ΕΚΧ⁶⁰. Αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια των Διεθνών Οργανισμών και των ΜΚΟ δεδομένου ότι δεν προβλέπεται δυνατότητα ατομικής προσφυγής. Επομένως τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να εκφράσουν την άποψη τους αλλά και να υποβάλλουν την καταγγελία τους στο αρμόδιο όργανο.

Οι εθνικές εκθέσεις των συμβαλλομένων μερών εξετάζονται καταρχήν από την Επιτροπή Ανεξαρτήτων Εμπειρογνομώνων, η οποία υιοθετεί τα συμπεράσματα. Σε αυτά αποτυπώνεται η άποψη της Επιτροπής για το αν και κατά πόσο το συμβαλλόμενο κράτος εφάρμοσε τις διατάξεις του ΕΚΧ. Όταν εξετάζει συλλογικές προσφυγές υιοθετεί αποφάσεις. Από το 1998 η επιτροπή αυτή μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων⁶¹.

Τα μέλη της ΕΕΚΔ είναι 15 μετά από απόφαση της Επιτροπής των Υπουργών. Κάθε μέλος εκλέγεται για εξαετή θητεία ανανεώσιμη μία φορά από την Επιτροπή των Υπουργών. Κύριος ρόλος της Ευρωπαϊκής

⁵⁸ Βλ. Rolf Birk, «Ένας νέος μηχανισμός του Χάρτη : οι συλλογικές καταγγελίες», στο έργο :Ν.Αλιμπραντής, Για μια Διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, Ένα πρότυπο ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκδ. Παπαζήση , Αθήνα, 2005, σελ. 246,247

⁵⁹ Βλ. άρθρο 9 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Συλλογικών Συμβάσεων

⁶⁰ Βλ. R. Brillat, A New Protocol to the European Social Charter providing for collective complaints, European Human Rights Law Review, 1996, σελ.58

⁶¹ Βλ. Δ .Βενιέρης ., Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Κοινωνική Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης, Αθήνα , εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002, σελ.92

Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων είναι να εξακριβώσει ποια νομοθεσία ισχύει σε κάθε κράτος μέλος, αν η συγκεκριμένη νομοθεσία συνάδει με το περιεχόμενο των διατάξεων του δεύτερου μέρους του ΕΚΧ, κι αν τελικά εφαρμόζεται αυτή η νομοθεσία. Ο ρόλος της διατυπώνεται σαφώς στο νέο άρθρο 24 παρ.2 του ΕΚΧ (IV Μέρος). Επιπλέον προβλέπεται η δυνατότητα συνεδριάσεων ανάμεσα στην ΕΕΚΔ και σε εκπροσώπους των συμβαλλομένων κρατών , ύστερα από αίτημα ενός από τα δύο μέρη. Σκοπός αυτών των συνεδριάσεων θα είναι η παροχή «συμπληρωματικών πληροφοριών και διευκρινίσεων για τη διευκόλυνση υποβολής των εκθέσεων⁶²».

Όπως προβλέπεται στο άρθρο 27 παρ.1 ΕΚΧ (IV Μέρος) , οι εκθέσεις των συμβαλλομένων κρατών και τα συμπεράσματα της ΕΕΚΔ θα μεταβιβάζονται σε μια υποεπιτροπή της Κυβερνητικής Κοινωνικής Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η Κυβερνητική Επιτροπή αποτελείται από έναν εκπρόσωπο από κάθε συμβαλλόμενο μέρος. Μπορεί να προσκαλέσει δύο το πολύ διεθνείς οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων αντίστοιχα να αποστείλουν παρατηρητές, με συμβουλευτικά καθήκοντα, στις συνόδους της. Η συγκεκριμένη επιτροπή εξετάζει τις εκθέσεις των συμβαλλομένων κρατών καθώς και τα συμπεράσματα της ΕΕΚΔ και στη συνέχεια συντάσσει μία έκθεση την οποία υποβάλλει στην Επιτροπή Υπουργών. Ακόμη συμβουλεύει την Επιτροπή των Υπουργών στις περιπτώσεις όπου απαιτείται να απευθύνουν σύσταση σε κάποιο κράτος.

Τέλος το πέμπτο Μέρος θέτει μια σειρά εξαιρέσεων και περιορισμών εφαρμογής των αρχών και δικαιωμάτων του ΕΚΧ, στη σχέση μεταξύ του Χάρτη και του εσωτερικού δικαίου ή των διεθνών συμβάσεων, στην επικύρωση, στις τροποποιήσεις και στην καταγγελία του⁶³.

Σημαντικά στάδια εξέλιξης του ΕΚΧ είναι η συμπλήρωση του ΕΚΧ με το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του 1988, με το οποίο προστέθηκαν στον

⁶² Βλ. Άρθρο 24 παρ.3 , IV Μέρος του Χάρτη

⁶³ Βλ. Δ. Βενιέρης , Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Κοινωνική Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης, Αθήνα , εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002, σελ .48

ΕΚΧ τέσσερα νέα δικαιώματα. Στη συνέχεια προστέθηκε το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο του Τορίνο ή Πρωτόκολλο Τροποποίησης του ΕΚΧ το 1991 που επέφερε πολλές βελτιώσεις στο μηχανισμό ελέγχου εφαρμογής των διατάξεων του ΕΚΧ. Αποσαφήνισε τις αρμοδιότητες της ΕΕΚΔ, η διαδικασία ελέγχου κατέστη ταχύτερη και πιο ευέλικτη ενώ ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στον ρόλο της Επιτροπής των Υπουργών , με έμφαση στην απλούστερη προώθηση των συστάσεών της, και ενισχύθηκε ο ρόλος της Κυβερνητικής Επιτροπής.

Τέλος, τον Μάιο του 1996 άρχισε η διαδικασία της υπογραφής του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη⁶⁴ , ο οποίος τέθηκε σε ισχύ τρία χρόνια αργότερα. Ο αναθεωρημένος ΕΚΧ περιλαμβάνει το κείμενο των παλιών άρθρων 1 έως 19 του Χάρτη και τα άρθρα 1 έως 4 του πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1988 καθώς και νέα δικαιώματα ή τροποποιήσεις των ήδη υφιστάμενων δικαιωμάτων⁶⁵. Αποτελεί μία αυτόνομη διεθνή σύμβαση ενώ πρόκειται να αντικαταστήσει σταδιακά τον ΕΚΧ.

⁶⁴ Τα κράτη μέλη του αναθεωρημένου ΕΚΧ 1996 είναι : Αλβανία, Ανδόρρα, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κύπρος, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Μάλτα, Μολδαβία, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Ουκρανία

Κράτη που δεν έχουν επικυρώσει ούτε τον ΕΚΧ 1961 ούτε τον αναθεωρημένο ΕΚΧ 1996 : Λιχτενστάιν, Μονακό, Σαν Μαρίνο, Ελβετία. Όμως το Λιχτενστάιν κι η Ελβετία έχουν υπογράψει τον ΕΚΧ 1961 ενώ το Μονακό και το Σαν Μαρίνο έχουν υπογράψει τον αναθεωρημένο ΕΚΧ1961

⁶⁵Βλ. D.Gomien,D. Harris ,L. Zwaak, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης : Δίκαιο και πρακτική, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα, 2001, σελ.635

2.2. Η προσφυγή του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου κατά της Ελλάδας

Μία από τις σημαντικότερες παραλείψεις του ΕΚΧ έχει θεωρηθεί η μη κατοχύρωση ενός αυτόνομου δικαιώματος προστασίας στο περιβάλλον⁶⁶. Η Επιτροπή Ανεξάρτητων Εμπειρογνομόνων ερμηνεύοντας το άρθρο 11 του ΕΚΧ το 1970 είχε επισημάνει ότι ανάμεσα στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις διατάξεις του εν λόγω άρθρου για τα συμβαλλόμενα μέρη είναι κι η πρόληψη της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της μόλυνσης των υδάτων, η προστασία από ραδιενεργές ουσίες, η καταπολέμηση της ηχορρύπανσης κτλ⁶⁷.

Όμως , η απόφαση της ΕΕΚΔ στην υπόθεση του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου κατά Ελλάδας συνιστά την πρώτη απόφαση διεθνούς οργανισμού που αναλύει με διεξοδικό τρόπο το δικαίωμα σε ένα υγιεινό περιβάλλον, συνδέοντας την περιβαλλοντική προστασία με το δικαίωμα στην υγεία⁶⁸.

Στην Ελλάδα το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (στο εξής ΙΜΔΑ) αποτελεί τη μοναδική ΜΚΟ που συμπεριλαμβάνεται στον ειδικό κατάλογο οργανώσεων που έχει

⁶⁶ Βλ. Γ.Θεοδόσης, «Οι ελλείψεις του αναθεωρημένου Χάρτη», Ν.Αλιμπραντής, Για μια Διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, στο έργο: Ένα πρότυπο ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκδ. Παπαζήση , Αθήνα, 2005, σελ. 214,215 καθώς και Ξ. Κοντιάδης, Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης κι η Προστασία του Περιβάλλοντος :σκέψεις με αφορμή την απόφαση της Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη επί της καταγγελίας 30/2005 του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου, Νομικό βήμα, τόμος 56, τεύχος 6, Ιούλιος- Αύγουστος 2008, σελ.1426

⁶⁷ Βλ. Committee of Independent Experts, European Social Charter-Conclusions I-1967-70

⁶⁸ Βλ. Λ.-Α. Σισιλιανός, «Ο μηχανισμός Συλλογικών Αναφορών του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και η προσφυγή του ΙΜΔΑ: ανατροπές, προκλήσεις και προοπτικές», στο έργο: Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ.221

καταρτίσει η Κυβερνητική Επιτροπή , επομένως της αναγνωρίζεται το δικαίωμα προσφυγής στην ΕΕΚΔ⁶⁹.

Όπως έχει προαναφερθεί ο ΕΚΧ δεν κατοχυρώνει ένα αυτόνομο δικαίωμα στο περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά το ΙΜΔΑ θεμελίωσε την υποχρέωση του κράτους να καταπολεμήσει τη ρύπανση από τις λιγνιτικές δραστηριότητες ως έμμεση αλλά και αναγκαία πτυχή της υποχρέωσης να προλαμβάνει και να καταπολεμά τους κινδύνους που προκύπτουν από αυτή για την ανθρώπινη υγεία.

Την 4^η Απριλίου 2005, το ΙΜΔΑ κατέθεσε προσφυγή κατά της Ελλάδας⁷⁰, στην οποία υποστήριξε ότι το Κράτος παραβίασε κατ' αρχήν το άρθρο 11⁷¹ του ΕΚΧ (δηλ. το δικαίωμα για προστασία της υγείας), διότι δεν προέβλεψε τις βλαβερές συνέπειες στο περιβάλλον από την εκμετάλλευση του λιγνίτη, ούτε ανέπτυξε στρατηγικές πρόληψης και καταπολέμησης των κινδύνων για την υγεία των πληθυσμών που ζουν στις περιοχές εκμετάλλευσής του. Στη συνέχεια, το ΙΜΔΑ υποστήριξε ότι το Κράτος παραβίασε το άρθρο 3⁷², παρ.1 και 2 του ΕΚΧ (δηλ, το δικαίωμα για ασφαλείς κι υγιεινές συνθήκες εργασίας), επειδή δεν έχει

⁶⁹ Βλ. Τ. Σταυρινάκη, Το περιβαλλοντικό μας δίκαιο σε διεθνή δοκιμασία. Προσφυγή του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Νόμος και Φύση, Ιούλιος 2007, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθ. :

<http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2933&lang=1&catid=1> (τελευταία επίσκεψη 27/02/13)

⁷⁰ Με αριθμό 30/2005

⁷¹ Το άρθρο 11 του ΕΚΧ προβλέπει : Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για προστασία της υγείας, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λαμβάνουν είτε απευθείας είτε με την συνεργασία δημοσίων και ιδιωτικών οργανώσεων, κατάλληλα μέτρα που αποσκοπούν ιδίως :

1. Να εξαφανιστούν κατά το δυνατό τα αίτια μη ικανοποιητικής υγείας.
2. Να προβλέπουν συμβουλευτικές υπηρεσίες κι υπηρεσίες διαφώτισης σε ό,τι αφορά τη βελτίωση της υγείας και την ανάπτυξη της συνείδησης ατομικής ευθύνης στον τομέα της υγείας.
3. Να προλαβαίνουν, κατά το δυνατό, τις επιδημικές, ενδημικές και άλλες ασθένειες.

⁷² Το άρθρο 3 του ΕΚΧ προβλέπει : Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για ασφαλείς συνθήκες εργασίας, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση :

1. Να εκδίδουν κανονισμούς ασφάλειας και υγιεινής.
2. Να καθορίζουν μέτρα ελέγχου της εφαρμογής των κανονισμών αυτών.
3. Να συμβουλευονται όταν είναι δυνατόν τις εργοδοτικές και εργατικές οργανώσεις πάνω στα μέτρα που αποσκοπούν στη βελτίωση της ασφάλειας και της υγιεινής της εργασίας.

καθιερώσει επαρκές νομοθετικό πλαίσιο το οποίο να εγγυάται την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων στα λιγνιτωρυχεία, ούτε έχει λάβει αποτελεσματικά μέτρα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας. Ακόμη, το ΙΜΔΑ θεώρησε ότι το κράτος παραβίασε και το άρθρο 2⁷³ παρ.4 (δηλ. το Δικαίωμα για Δίκαιες Συνθήκες Εργασίας), επειδή δεν έχουν προβλεφθεί για τους εργαζόμενους μείωση της διάρκειας εργασίας ή συμπληρωματικές άδειες με αποδοχές, όπως το άρθρο απαιτεί.

Η Ελλάδα υποστήριξε στην προκαταρκτική ένστασή της ότι το ΙΜΔΑ δεν διαθέτει ιδιαίτερη αρμοδιότητα στα θέματα που προβάλλει στην προσφυγή της, αμφισβητώντας την εμπειρία του ιδρύματος στο συγκεκριμένο θέμα. Ισχυρισμός ο οποίος γρήγορα καταρρίφθηκε από την ΕΕΚΔ καθώς το ΙΜΔΑ δήλωσε ότι ασχολείται με το θέμα της Πτολεμαΐδας από το 1988.

Αξιοσημείωτος είναι ο ισχυρισμός του ελληνικού κράτους ότι δεν ευθύνεται για τις ενέργειες της ΔΕΗ, η οποία αποτελεί πλέον ανώνυμη εταιρεία. Όμως η ΕΕΚΔ έκρινε ότι το ελληνικό κράτος δεν μπορεί να αποποιηθεί τις ευθύνες του καθώς μετά την μερική ιδιωτικοποίηση της ΔΕΗ, εξακολουθεί να κατέχει τον τυπικό κι ουσιαστικό έλεγχο των δραστηριοτήτων της⁷⁴.

Τέλος, η Ελλάδα θεώρησε ότι η ΕΕΚΔ δεν έχει την αρμοδιότητα να κρίνει γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα πριν την υπογραφή του μηχανισμού συλλογικών προσφυγών από την Ελλάδα. Όμως η ΕΕΚΔ θεώρησε ότι είναι αρμόδια να εξετάσει την καταγγελία καθώς η ρύπανση συνεχίζει να υφίσταται και δεν φαίνεται να λαμβάνονται ουσιώδη μέτρα για την αντιμετώπισή της⁷⁵.

⁷³ Το άρθρο 2 παρ.4 του ΕΚΧ προβλέπει : Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για δίκαιες συνθήκες εργασίας, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση :

4. Να εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους που απασχολούνται σε ορισμένες επικίνδυνες ή ανθυγιεινές εργασίες είτε μείωση της διάρκειας εργασίας είτε συμπληρωματική άδεια με αποδοχές.

⁷⁴ Βλ. ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ.192

⁷⁵ Βλ. ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ.193

Την 10^η Οκτωβρίου 2005 η ΕΕΚΔ αφού απέρριψε τις ενστάσεις της ελληνικής Κυβέρνησης έκρινε την συλλογική προσφυγή παραδεκτή, θέτοντας έτσι σε κίνηση τη διαδικασία εξέτασης της ουσίας της.

Την 6^η Φεβρουαρίου 2007 η ΕΕΚΔ αποφάσισε επί της ουσίας της υπόθεσης, καταλήγοντας ότι υπάρχει παράβαση από το Κράτος των άρθρων 11, 3 παρ.2 και 2 παρ.4 του ΕΚΧ, ενώ δεν δέχτηκε την παράβαση του άρθρου 3 παρ.1.

Εξετάζοντας το άρθρο 11 , η ΕΕΚΔ βρήκε ευκαιρία να διασαφηνίσει το περιεχόμενο του δικαιώματος σε ένα υγιεινό περιβάλλον. Συγκεκριμένα έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 11 παρ.1, διότι το Κράτος δεν αποδεικνύει με κανένα τρόπο την πρόθεση του να βελτιώσει σε σύντομο χρονικό διάστημα την κατάσταση του περιβάλλοντος. Ο έλεγχος εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας είναι σχεδόν ανύπαρκτος ενώ το Σώμα Επιθεωρητών Περιβάλλοντος υπολειτουργεί λόγω των σημαντικών ελλείψεων προσωπικού κι οι κυρώσεις που επιβάλλονται όταν διαπιστωθεί παραβίαση δεν είναι επαρκώς αυστηρές κι αποτρεπτικές. Το γεγονός ότι ορισμένοι ατμοηλεκτρικοί σταθμοί (στο εξής ΑΗΣ) λειτουργούν βάσει ενιαίας προσωρινής άδειας, διάρκειας 8 ετών, χωρίς να έχει εγκριθεί οι περιβαλλοντικοί όροι μαρτυρεί ότι δεν τηρείται αυστηρά η διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων των ΑΗΣ⁷⁶.

Όσον αφορά τις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 11, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι παρότι το νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας κρίνεται επαρκές , ουσιαστικά δεν εφαρμόζεται. Οι ελληνικές αρχές δεν δημοσιοποιούν ούτε παρέχουν πληροφορίες σχετικές με το περιβάλλον ενώ παράλληλα δεν παρατηρείται και προσπάθεια ενημέρωσης του κοινού αλλά και δημιουργίας περιβαλλοντικής συνείδησης μέσω της εκπαίδευσης. Τέλος, το Κράτος έχει λάβει ελάχιστα μέτρα για την οργάνωση της

⁷⁶ Βλ. ΙΜΔΑ κατά Ελλάδα, παρ.212

επιδημιολογικής παρακολούθησης των πληθυσμών που επηρεάζονται άμεσα την ρύπανση⁷⁷.

Η ΕΕΚΔ έκρινε ότι υπήρξε παράβαση του άρθρου 3 παρ. 2 του ΕΚΧ καθώς, σύμφωνα με το ΙΜΔΑ αλλά και μετά από παραδοχή της Κυβέρνησης, ο έλεγχος των ορυχείων και των λατομείων είναι ανεπαρκής λόγω έλλειψης προσωπικού. Άρα το Κράτος δεν είναι σε θέση να γνωρίζει επακριβώς ούτε εάν τηρούνται οι κανόνες υγιεινής κι ασφάλειας ούτε και τον ετήσιο αριθμό εργατικών ατυχημάτων. Όμως η ΕΕΚΔ δεν διαπίστωσε παράβαση της παρ.1 του άρθρου 3 καθώς διαπίστωσε, λαμβάνοντας υπόψη το ισχύον νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο, ότι υπάρχουν ειδικές διατάξεις για τη ρύθμιση των επαγγελματικών ασθενειών⁷⁸.

Τέλος κρίθηκε από την ΕΕΚΔ ότι το Κράτος παρέλειψε να λάβει κάποιο μέτρο που να διασφαλίζει τις προβλέψεις του άρθρου 2 παρ.4 για μείωση της διάρκειας εργασίας ή συμπληρωματικής άδειας με αποδοχές.

2.3. Η προσφυγή της Διεθνούς Ομοσπονδίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά της Ελλάδας

Η Διεθνής Ομοσπονδία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προσέφυγε κατά της Ελλάδας στην ΕΕΚΔ στις 8 Ιουλίου 2011. Η προσφυγή⁷⁹ αφορά τις επιπτώσεις της μαζικής περιβαλλοντικής ρύπανσης στην υγεία των ανθρώπων που κατοικούν κοντά στον Ασωπό ποταμό και στη βιομηχανική ζώνη των Οινοφύτων, η οποία βρίσκεται 50 χλμ βόρεια της Αθήνας. Η καταγγέλλουσα οργάνωση ισχυρίζεται ότι το ελληνικό κράτος δεν έχει λάβει επαρκή μέτρα προκειμένου να εξαλείψει ή να μειώσει τις επικίνδυνες συνέπειες στην υγεία των κατοίκων, με αποτέλεσμα να παραβιάζεται το άρθρο 11 του ΕΚΧ. Η ΕΕΚΔ έκρινε παραδεκτή την

⁷⁷ Βλ. ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ.216

⁷⁸ Βλ. ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ.226

⁷⁹ Πρόκειται για την προσφυγή με αριθμό 72/2011

συλλογική προσφυγή στις 7 Δεκεμβρίου 2011. Αναμένεται με ενδιαφέρον η απόφασής της.

Κεφάλαιο Τρίτο

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. κι η προστασία του περιβάλλοντος

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. περιλαμβάνει σε ένα ενιαίο κείμενο, για πρώτη φορά στην ιστορία της Ε.Ε. , το σύνολο των αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των ευρωπαίων πολιτών καθώς και όλων των προσώπων που διαμένουν στην επικράτειά της. Πρόκειται για ένα πολυσυλλεκτικό κείμενο που χρησιμοποιεί ως πηγές του πολλά στοιχεία όπως τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών , την ΕΣΔΑ, την νομολογία του ΔΕΕ, τα κείμενα των ευρωπαϊκών Συνθηκών καθώς και άλλα κείμενα που έχουν θεσπιστεί στα πλαίσια της Ε.Ε.. Ο Χάρτης προβλέπει σε άρθρό του την προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο είναι αρκετά γενικό και δεν κατοχυρώνει ένα σαφές κι αναντίρρητο δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος.

3.1. Από τις γενικές αρχές στη σύνταξη ενός καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων

Οι ιδρυτικές συνθήκες δεν περιείχαν κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σταδιακά όμως καθώς η ΕΕ/ΕΚ έλαβε μία σειρά εξουσιών που δεν ασκούνται μόνο στα κράτη μέλη αλλά και στους πολίτες απευθείας , κρίθηκε απαραίτητη η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Αρχικά το κενό ως προς την προστασία των δικαιωμάτων κλήθηκε να καλύψει το ΔΕΚ, το οποίο για πρώτη φορά στην υπόθεση Stauder⁸⁰ έκρινε ότι τα ατομικά δικαιώματα ενυπάρχουν στο κοινοτικό δίκαιο με την μορφή γενικών αρχών , για τις οποίες αρμόδιες είναι το ΔΕΚ. Ένα χρόνο αργότερα εμβάθυνε ακόμη περισσότερο σε αυτή του την κρίση με αφορμή την υπόθεση Internationale Handelsgesellschaft⁸¹ , όπου διατυπώθηκε ότι οι γενικές αρχές δεν έχουν μόνο ως πηγή το κοινοτικό

⁸⁰ Βλ. ΔΕΚ, C-29/69, Stauder κατά City of Ulm, απόφαση της 12^{ης} Νοεμβρίου 1969

⁸¹ Βλ. ΔΕΚ, C-11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH κατά Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1970

δίκαιο αλλά και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις. Στη συνέχεια στην υπόθεση Nold⁸², το ΔΕΚ προκειμένου να υποστηρίξει τα επιχειρήματά του αναφέρθηκε σε διεθνή κείμενα κι ιδίως στην ΕΣΔΑ⁸³.

Η ιδέα εκπόνησης ενός κοινοτικού καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων ήταν το επόμενο βήμα στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων στον κοινοτικό χώρο. Στις 12 Απριλίου 1989, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθετεί μία Δήλωση θεμελιωδών δικαιωμάτων κι ελευθεριών. Σε αυτή την Δήλωση περιλαμβάνονταν ένας γραπτός κατάλογος θεμελιωδών δικαιωμάτων, ο οποίος κωδικοποιούσε τα δικαιώματα που διακηρύσσονται στην ΕΣΔΑ και στα εθνικά συντάγματα, αλλά και αυτά που είχαν διαμορφωθεί από τη νομολογία του ΔΕΚ. επομένως δεν αποτέλεσε έκπληξη όταν με αφορμή την 50^η επέτειο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τον Δεκέμβριο του 1998, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (3 και 4 Ιουνίου 1999) δήλωσε ότι πρέπει να καταρτισθεί ένας Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων προκειμένου να καταστεί σαφής η προεξέχουσα σημασία και το εύρος τους στους πολίτες της ΕΕ. Η εκπόνηση του σχεδίου αυτού ανατέθηκε σε μια Συνέλευση, στην οποία εκπροσωπήθηκαν οι εθνικές κυβερνήσεις των κρατών μελών, τα εθνικά κοινοβούλια, το ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η ευρωπαϊκή Επιτροπή^{84,85}. Μετά από μια πρωτόγνωρη για το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι διαδικασία κατάρτισης μέσω μιας Συνέλευσης ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθετήθηκε πανηγυρικά στις 7 Δεκεμβρίου 2000 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας ως κοινή πολιτική διακήρυξη του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και

⁸² Βλ. ΔΕΚ, C-4/73, J.Nold κατά Επιτροπής, απόφαση της 14^{ης} Μαΐου 1974

⁸³ Βλ. Δον.Παπαγιάννης, Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2007, σελ.57-58

⁸⁴ Βλ. Κ. Μποτόπουλος, Οδηγός για τη Λισαβόνα. Ταξίδι στο νέο θεσμικό τοπίο της ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2010, σελ.103-104

⁸⁵ Βλ. Λ. Παπαδοπούλου, Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ενωσιακό επίπεδο και ο Χάρτης : Η προδρομική σκέψη και η συμβολή του Γιώργου Παπαδημητρίου, 2011, προσβάσιμο στην ηλ.διευθ. : <http://constitutionalism.gr/html/ent/889/ent.1889.asp> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 27/02/13)

της Επιτροπής⁸⁶. Για πρώτη φορά σε κοινοτικό επίπεδο κατοχυρώνονται σε ενιαίο κείμενο ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και κοινωνικές εγγυήσεις, καθώς επίσης και πολιτικά δικαιώματα. Περιλαμβάνει ένα εισαγωγικό προοίμιο, και 54 άρθρα που κατανέμονται σε 7 κεφάλαια (αξιοπρέπεια, ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, ιθαγένεια, δικαιοσύνη, γενικές διατάξεις). Ενσωματώνει παράλληλα με τα κλασικά αστικά και πολιτικά δικαιώματα και τα δικαιώματα των πολιτών όπως προκύπτουν από τις Συνθήκες, τα θεμελιώδη οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα όπως είναι το δικαίωμα της διαπραγμάτευσης, των συλλογικών ενεργειών συμπεριλαμβανομένης της απεργίας και το δικαίωμα στην ενημέρωση και στη διαβούλευση των εργαζομένων στις επιχειρήσεις⁸⁷.

Τον Δεκέμβριο του 2001, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στο Λάακεν του Βελγίου αποφάσισε να συγκαλέσει τη Συνέλευση για το μέλλον της Ευρώπης. Στη Δήλωση του Λάακεν οριζόταν ως ένα από τα καθήκοντα της Συνέλευσης να αποφασίσει εάν τελικά θα ενταχθεί ο Χάρτης θεμελιωδών Δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό δίκαιο⁸⁸. Τελικά στο σχέδιο Συνταγματικής Συνθήκης, ο Χάρτης ενσωματώθηκε στο κείμενο της Συνθήκης αποκτώντας με αυτό τον τρόπο νομική δεσμευτικότητα, η οποία τελικά δεν τέθηκε σε ισχύ. Η Συνθήκη της Λισσαβώνας δεν ενσωματώνει στο κείμενό της τον Χάρτη αλλά σε ξεχωριστό κείμενο⁸⁹.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη αυτό προσδιορίζεται σαφώς στο έβδομο κεφάλαιο του Χάρτη με τίτλο Γενικές Διατάξεις. Σύμφωνα με αυτές ο Χάρτης εφαρμόζεται στα όργανα της Ένωσης και στα κράτη μέλη μόνο όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ε.Ε.

⁸⁶Βλ. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/133501_el.htm

⁸⁷ Βλ. Ν. Μούσης, Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο – Οικονομία-Πολιτική, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.173

⁸⁸ Βλ. S. Douglas-Scott, The Charter of Fundamental Rights as a constitutional document, EHRLR, 2004, τόμος 1^{ος}, σελ. 42

⁸⁹ Βλ. Π.Κ.Ιωακειμίδης, Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, εκδ.Θεμέλιο, Αθήνα, 2008, σελ.97-98

Στο άρθρο 6 παρ.1 της ΣΕΕ τονίζεται ότι οι διατάξεις του Χάρτη δεν συνεπάγονται καμία επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως αυτές ορίζονται στις Συνθήκες.

Φορείς των δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στον Χάρτη είναι καταρχήν οι πολίτες της Ε.Ε. και όλα τα πρόσωπα που διαμένουν σε αυτή. Αποδέκτες της προστασίας των δικαιωμάτων είναι τα θεσμικά και λοιπά όργανα της Ε.Ε. καθώς και τα όργανα των κρατών μελών κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου δεδομένου ότι κύριος στόχος του Χάρτη είναι να συγκροτήσει ένα σύστημα προστασίας απέναντι στην ενωσιακή εξουσία.

Ο Χάρτης εμπνέεται από την ΕΣΔΑ καθώς αναφέρεται σε αυτή (αρ.52 παρ.3 του Χάρτη).

3.2.Η προστασία του περιβάλλοντος στον Χάρτη ως αρχή

Σε δήλωσή της η Επιτροπή το 2000⁹⁰ παρατηρεί ότι υπάρχουν διατάξεις του Χάρτη που δεν κατοχυρώνουν υποκειμενικά δικαιώματα τα οποία μπορούν οι πολίτες να επικαλεσθούν ευθέως στο δικαστήριο αλλά περιέχουν μάλλον αρχές , των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση έναντι ενωσιακών ή εθνικών αρχών κατά την άσκηση των νομοθετικών και διοικητικών τους αρμοδιοτήτων. Μέσα στα παραδείγματα αρχών που αναφέρονται στην ανακοίνωση περιλαμβάνεται και το άρθρο 37 του Χάρτη⁹¹.

Στο κείμενο του Χάρτη και συγκεκριμένα στο άρθρο 52 παρ.5 προστέθηκε μία διευκρίνιση για τα άρθρα του Χάρτη που είναι αρχές. Συγκεκριμένα το εν λόγω άρθρο προβλέπει ότι « οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που περιέχουν αρχές μπορούν να εφαρμόζονται με

⁹⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της 13.9.2000, COM (2000), 559, 3.4.αριθμ.25

⁹¹ Βλ. Τζ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περ. Ευρωπαϊών Πολιτεία, 2/2008, σελ. 345

νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και με πράξεις των κρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Η επίκληση των διατάξεων αυτών ενώπιον δικαστηρίου είναι παραδεκτή μόνον για την ερμηνεία των εν λόγω πράξεων και τον έλεγχο της νομιμότητάς τους».

Συμπεραίνεται ότι η βασική διαφορά μεταξύ δικαιωμάτων κι αρχών είναι ότι τα δικαιώματα έχουν άμεση ισχύ. Αντίθετα οι αρχές τίθενται σε εφαρμογή με νομοθετικές ή εκτελεστικές πράξεις που θεσπίζονται από την Ένωση σύμφωνα με τις αρμοδιότητές τους και από τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης. Οι αρχές καθίστανται καθοριστικής σημασίας για τα δικαστήρια μόνο κατά τον έλεγχο νομιμότητας ή την ερμηνεία των πράξεων αυτών. Πρόκειται λοιπόν για κατευθυντήριες γραμμές που δεν αξιώνουν την λήψη θετικών μέτρων από τα ενωσιακά όργανα ή τις εθνικές αρχές⁹².

Ο Χάρτης διακρίνει τα δικαιώματα με τις αρχές προβλέποντας στο άρθρο 51 παρ.1 ότι τα θεσμικά και λοιπά όργανα κι οργανισμοί της ΕΕ, καθώς και τα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης οφείλουν να σέβονται τα δικαιώματα και να τηρούν τις αρχές καθώς και να προάγουν την εφαρμογή τους⁹³.

Επομένως και το άρθρο 37 του Χάρτη είναι μία αρχή και προβλέπει ότι « το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματωθεί στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης».

⁹² Βλ. Ε. Πρεβεδούρου, Χάρτης θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου : σχέση ανταγωνισμού ή αλληλοσυμπλήρωσης, εφημ.ΔΔ, 2/2011, σελ.291

⁹³ Βλ. Daniel Denman, The Charter of Fundamental Rights, EHRLR, 4^{ος} τόμος, 2010, σελ.353,354

Η προστασία του περιβάλλοντος όπως αναφέρεται και στις επεξηγήσεις της Συνέλευσης που συνέταξε τον Χάρτη, εμπνέεται από διατάξεις ορισμένων εθνικών συνταγμάτων^{94, 95}.

3.3.Η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε.

Οι ιδρυτικές συνθήκες δεν περιείχαν διατάξεις σχετικές με το περιβάλλον, γεγονός που δεν εκπλήσσει δεδομένου ότι προτεραιότητα των ευρωπαϊκών κοινοτήτων εκείνη την χρονική περίοδο ήταν η δημιουργία μίας κοινής αγοράς. Η ενωσιακή περιβαλλοντική πολιτική διαμορφώθηκε σταδιακά, κυρίως διότι με το πέρασμα του χρόνου έγινε ορατή η ανάγκη σύνδεσης της προστασίας του περιβάλλοντος με τις οικονομικές επιδιώξεις της Ένωσης⁹⁶. Τελικά αναπτύχθηκε μια εκτεταμένη περιβαλλοντική πολιτική, η οποία θέτει κανόνες και όρια που περιορίζουν τις ελευθερίες της αγοράς⁹⁷.

Πλέον η ενωσιακή περιβαλλοντική πολιτική καλύπτει σήμερα σχεδόν το σύνολο των περιβαλλοντικών θεμάτων. Στη συνθήκη της Λισσαβόνας τα άρθρα που αφορούν το περιβάλλον είναι τα 3 παρ.3 ΣΕΕ και 11, 191,192,193 ΣΛΕΕ. Ακόμη η ενωσιακή πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος διέπεται από τις ορισμένες αρχές οι οποίες κατοχυρώνονται ρητά στην παρ.2 του άρθρου 192 ΣΛΕΕ. Αυτές είναι η

⁹⁴ Βλ. τις Επεξηγήσεις του τελικού σχεδίου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων όπως το επεξεργάστηκε η Συνέλευση και το παρουσίασε στις Βρυξέλλες στις 11 Οκτωβρίου 2000, Charte 4473/00 CONVENT 49

⁹⁵ Το ελληνικό Σύνταγμα περιλαμβάνει δικαίωμα στο περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, το Σύνταγμα του 1975 περιέλαβε με το άρθρο 24 για πρώτη φορά στην ιστορία των ελληνικών Συνταγμάτων, ρητές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Αυτή η προστασία ενισχύθηκε με την αναθεώρηση του 2001 όπου κατοχυρώνεται ρητά ένα δικαίωμα του καθενός στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Οπότε συνολικά κατοχυρώνονται στο ελληνικό Σύνταγμα τρεις όψεις του περιβάλλοντος : το φυσικό , το οικιστικό και το πολιτιστικό. Ακόμη κατοχυρώνονται κι οι σημαντικότερες σε διεθνές επίπεδο περιβαλλοντικές αρχές. Ρητά αναφέρεται η αρχή της αειφορίας, ενώ ερμηνευτικά κατοχυρώνονται οι αρχές της προφύλαξης, της πρόληψης καθώς και της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει.

⁹⁶ Βλ. Ε. Καλαβρός, Θ. Γεωργόπουλος, Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο Τόμος II, εκδ.Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 268

⁹⁷ Βλ. Δ.Τσαντίλης, Κ.Χατζημπίρος, «Η Περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση , Οργάνωση και Πολιτική 50 χρόνια, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2007, σελ.634

αρχής της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης δηλαδή δίνεται προτεραιότητα στην πρόληψη και την αποτροπή των δυσμενών για το περιβάλλον καταστάσεων. Η αρχή της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη και πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση. Η αρχή ο «ρυπαίνων πληρώνει» σύμφωνα με την οποία αυτούς που τελικά ρυπάνει το περιβάλλον υποχρεούται να αναλάβει το κόστος άρσης των επιβλαβών για το περιβάλλον συνεπειών. Ακόμη στο άρθρο 11 ΣΛΕΕ διατυπώνεται ότι οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό κι εφαρμογή όλων των πολιτικών και δράσεων της ΕΕ. Τέλος, στα πλαίσια της περιβαλλοντικής πολιτικής εντάσσεται κι η αρχή της αειφόρου ανάπτυξης , η οποία αποτελεί έναν όρο που εμφανίζεται τόσο στο προοίμιο της ΣΕΕ, στο άρθρο 3 ΣΕΕ όσο και στο άρθρο 11 της ΣΛΕΕ.

Γενικά η προσέγγιση που έχει υιοθετηθεί από την ΕΕ για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής στα κράτη μέλη είναι η κλασική διοικητική προσέγγιση που βασίζεται σε νομοθετικές ρυθμίσεις της ΕΕ . Αυτές οι ρυθμίσεις έχουν ως επί το πλείστον την μορφή οδηγιών και καθορίζουν ποσοτικούς στόχους και χρονοδιαγράμματα, αφήνοντας στα κράτη μέλη την ευχέρεια να επιλέξουν τις μεθόδους με τις οποίες θα μετέφεραν τις διατάξεις στο εθνικό δίκαιο για να επιτύχουν τους⁹⁸.

Οι ρυθμίσεις για το περιβάλλον (κατά κύριο λόγο οδηγίες) που έχουν εκδοθεί στην διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών καλύπτουν μια ευρεία θεματολογία και περιλαμβάνουν σήμερα, μεταξύ άλλων, διατάξεις για την ποιότητα του αέρα και του νερού, τον θόρυβο, την διατήρηση της άγριας ζωής και των οικολογικών ενδιαιτημάτων, την διαχείριση των απορριμμάτων και την ανακύκλωση, την προστασία από τις επικίνδυνες ουσίες και τα βιομηχανικά ατυχήματα, την ρύθμιση θεμάτων βιοτεχνολογίας, καθώς και γενικά θέματα, όπως η εκτίμηση

⁹⁸ Δ.Τσαντίλης, Κ.Χατζημπίρος, «Η Περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση , Οργάνωση και Πολιτική 50 χρόνια, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2007, σελ.635

των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η ελεύθερη πρόσβαση στις περιβαλλοντικές πληροφορίες, οι εθελοντικοί περιβαλλοντικοί έλεγχοι και η περιβαλλοντική ευθύνη, η οικολογική σήμανση των προϊόντων και τα περιβαλλοντικά πρότυπα.

Πιο συγκεκριμένα τα μέτρα που λαμβάνονται για το περιβάλλον μπορούν να χωριστούν σε γενικά μέτρα δηλαδή όσα αφορούν το περιβάλλον γενικά και σε ειδικά μέτρα δηλαδή όσες νομοθετικές ρυθμίσεις αφορούν συγκεκριμένα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Κάποιες από τις γενικές ρυθμίσεις για το περιβάλλον είναι η οδηγία 85/337 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον συμπληρωματικά με την οδηγία 2001/42 για το έλεγχο των επιδράσεων στο περιβάλλον συγκεκριμένων σχεδίων και προγραμμάτων. Ο κανονισμός 66/2010 ρυθμίζει το οικολογικό σήμα της ΕΕ με το οποίο επιδιώκεται η προαγωγή προϊόντων που μπορούν να περιορίσουν τις επιπτώσεις του περιβάλλοντος. Η οδηγία 2008/1 στοχεύει στην ολοκληρωμένη πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης. Ο κανονισμός 1367/2006 ρυθμίζει την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της σύμβασης του Århus σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.

Ορισμένα από τα ειδικά θέματα είναι η διαχείριση των υδάτων , το γενικό πλαίσιο της οποίας ρυθμίζεται στην οδηγία 2000/60 , η οποία αφορά τα εσωτερικά ύδατα κι αποβλέπει στην καλή οικολογική και χημική ποιότητα των εν λόγω υδάτων. Με την οδηγία 98/83 ρυθμίζονται οι προδιαγραφές την ποιότητα του πόσιμου νερού. Για θέματα που αφορούν την προστασία της φύσης ιδιαίτερα σημαντική είναι η οδηγία 92/43 για την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας, με την οποία αποσκοπείται η διατήρηση αλλά και επανόρθωση εκεί που έχει διαταραχθεί η ποικιλομορφία και η βιοποικιλότητα της φύσης.

Δημιουργείται ένα ειδικό δίκτυο προστασίας ειδικών ζωνών διατήρησης με την επωνομοσία Natura 2000.

Στη συνέχεια πολλές είναι οι οδηγίες που ρυθμίζουν την προστασία του αέρα και του κλίματος. Η οδηγία 2008/50 αποτελεί την βασική οδηγία για την ρύθμιση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα ενώ η οδηγία 2001/81 ρυθμίζει τα ανώτατα επίπεδα ορίων εκπομπών ατμοσφαιρικών ρύπων. Ακόμη η διαχείριση αποβλήτων αποτελεί κι αυτό αντικείμενο νομοθέτησης από τα όργανα της ΕΕ. Η οδηγία 2008/1 έχει ως στόχο την ολοκληρωμένη πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης που προέρχεται από τα σκουπίδια ενώ η οδηγία 2008/98 περιέχει ρυθμίσεις για τα στερεά απόβλητα. Τέλος, ένα ακόμη ειδικό θέμα το οποίο έχουν ως αντικείμενο οι νομοθετικές ρυθμίσεις της ΕΕ είναι οι χημικές ουσίες και τα βιομηχανικοί κίνδυνοι. Σοβαρά βιομηχανικά ατυχήματα, όπως εκείνο του Seveso οδήγησαν στη λήψη κοινοτικών μέτρων όπως η οδηγία 96/82 για τον έλεγχο των κινδύνων που προέρχονται από σοβαρά βιομηχανικά ατυχήματα.

Συμπεράσματα Μέρους Πρώτου

Η ΕΣΔΑ δεν περιέχει στο κείμενό της δικαίωμα που να προστατεύει το περιβάλλον. Αυτό το γεγονός δύσκολα μπορεί να προκαλέσει έκπληξη δεδομένου ότι όταν συντάχθηκε η ΕΣΔΑ, η προστασία του περιβάλλοντος δεν αποτελούσε ζήτημα προτεραιότητας για τα κράτη που μερικά χρόνια πριν είχαν βγει μέσα από έναν καταστροφικό πόλεμο. Όμως αυτό δεν εμπόδισε το δικαστήριο του Στρασβούργου να ασχοληθεί με υποθέσεις που σχετιζόνταν με το περιβάλλον. Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η ΕΣΔΑ είναι ένα ζωντανό κείμενο και πρέπει να ερμηνεύεται με βάση τις τωρινές συνθήκες. Ακολουθώντας αυτή την τακτική έχει μέχρι σήμερα δημιουργήσει μια νομολογία για περιβαλλοντικά θέματα, επικαλούμενο στην πλειονότητα των αποφάσεων, παραβιάσεις του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής καθώς του δικαιώματος προστασίας της περιουσίας. Άλλα δικαιώματα για τα οποία έχει διαπιστωθεί παραβίαση σε περιβαλλοντικές υποθέσεις είναι το δικαίωμα στη ζωή, το δικαίωμα στη πληροφόρηση καθώς και το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης.

Ούτε το δεύτερο κείμενο του Συμβουλίου της Ευρώπης που προστατεύει κοινωνικά δικαιώματα περιέχει διάταξη προστασίας του περιβάλλοντος. Όμως με την απόφαση της ΕΕΚΔ για την προσφυγή του ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας αναλύεται διεξοδικά το ζήτημα της περιβαλλοντικής προστασίας και του δικαιώματος στην υγεία, καθώς η ΕΕΚΔ ερμήνευσε το άρθρο 11 του ΕΚΧ σαν να περιλαμβάνει και το δικαίωμα στην υγεία.

Τέλος, σε επίπεδο Ε.Ε. η προστασία του περιβάλλοντος τα χρόνια ίδρυσης της κοινότητας, δεν αποτελούσε ένα θέμα με το οποίο είχαν ασχοληθεί οι ιδρυτές της. Με το πέρασμα του χρόνου και καθώς η προστασία του περιβάλλοντος άρχισε να γίνεται περισσότερο επιτακτική, η τότε ΕΟΚ άρχισε να ασχολείται με το περιβάλλον δημιουργώντας την περιβαλλοντική πολιτική της. Σήμερα, που πλέον η Ε.Ε. διαθέτει τον δικό της κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων , τον Χάρτη θεμελιωδών

δικαιωμάτων, συμπεριέλαβε σε αυτόν ένα άρθρο που προβλέπει την προστασία του περιβάλλοντος.

Μέρος Δεύτερο

Κεφάλαιο Πρώτο

Σύγκριση προστασίας του περιβάλλοντος στην ΕΣΔΑ και στον ΕΚΧ

Τα δύο συμπληρωματικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης κατοχυρώνουν διαφορετικά δικαιώματα το καθένα. Στην ΕΣΔΑ προστατεύονται ατομικά και πολιτικά δικαιώματα κι ελευθερίες ενώ στον ΕΚΧ κοινωνικά και οικονομικά. Μία σύγκριση μεταξύ των δύο κειμένων δεν μπορεί να ξεκινάει από την ίδια αφετηρία δεδομένου ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από αυτή της ΕΕΚΔ. Όμως η αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στην κάλυψη της από τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα αλλά πρέπει να επεκταθεί και στα κοινωνικά.

1.1.Αρχές που προκύπτουν από την νομολογία του ΕΔΔΑ για την προστασία του περιβάλλοντος :

1.1.1. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος στη ζωή

Το δικαίωμα στη ζωή προστατεύεται στο άρθρο 2 της ΕΣΔΑ. Αυτό το άρθρο δεν αφορά μόνο θανάτους για τους οποίους ευθύνονται άμεσα πράξεις των δημοσίων αρχών, αλλά ακόμη επιβάλλει μία θετική υποχρέωση στα κράτη να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν τις ζωές των ανθρώπων που βρίσκονται υπό την δικαιοδοσία τους⁹⁹. Αυτό σημαίνει ότι οι δημόσιες αρχές έχουν καθήκον να λαμβάνουν μέτρα ώστε να διασφαλίζουν τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ

⁹⁹ Βλ. LCB κατά Η.Β. ,όπ.π. παρ.36

ακόμη κι όταν αυτά απειλούνται από πράξεις ιδιωτών οι οποίες δεν σχετίζονται άμεσα με το κράτος¹⁰⁰.

Το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι οι θετικές υποχρεώσεις στα κράτη μπορεί να εφαρμόζονται στο πλαίσιο επικίνδυνων δραστηριοτήτων, όπως οι πυρηνικές δοκιμές, η λειτουργία χημικών εργοστασίων με τοξικές εκπομπές, είτε αυτές διεξάγονται από τις ίδιες τις δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικές εταιρείες. Γενικά, η έκταση των υποχρεώσεων των δημοσίων αρχών εξαρτάται από παράγοντες όπως το πόσο βλαβερές είναι οι επικίνδυνες δραστηριότητες και την προβλεψιμότητα των κινδύνων για την ζωή¹⁰¹.

Στη συνέχεια, το ΕΔΔΑ απαιτεί τα κράτη να εκπληρώνουν τις θετικές τους υποχρεώσεις ώστε να αποτρέψουν την απώλεια μιας ζωής ακόμη και σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών, ακόμη κι αν αυτές είναι πάνω από τον ανθρώπινο έλεγχο, σε αντίθεση με την περίπτωση των επικίνδυνων δραστηριοτήτων όπου τα κράτη οφείλουν να έχουν έτοιμους μηχανισμούς ενημέρωσης και αμυντικούς μηχανισμούς¹⁰².

Αρχικά, οι δημόσιες αρχές υποχρεούνται να λαμβάνουν μέτρα ώστε να αποτρέψουν παραβιάσεις του δικαιώματος στη ζωή ως αποτέλεσμα επικίνδυνων δραστηριοτήτων ή φυσικών καταστροφών. Αυτό περιλαμβάνει, πάνω απ' όλα, το πρωτεύον καθήκον ενός κράτους να δημιουργήσει ένα νομοθετικό και διοικητικό πλαίσιο που περιλαμβάνει :

- Τη δημιουργία ρυθμίσεων που λαμβάνουν υπόψη ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας κατάστασης ή δραστηριότητας και το επίπεδο ενός επικείμενου κινδύνου στη ζωή. Στην περίπτωση των επικίνδυνων δραστηριοτήτων αυτό περιλαμβάνει ρυθμίσεις που αφορούν την αδειοδότηση, την εγκατάσταση, τη λειτουργία, την ασφάλεια και την επιτήρηση τέτοιων δραστηριοτήτων¹⁰³.

¹⁰⁰ Βλ. Murillo Saldias κατά Ισπανίας, όπ.π..

¹⁰¹ Βλ. Oneryidiz κατά Τουρκίας, όπ.π. παρ. 71, 90, Budayena κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ.130

¹⁰² Βλ. Budayena κατά Ρωσίας, όπ.π. παρ..135

¹⁰³ Βλ. Oneryildiz κατά Τουρκίας, όπ.π. παρ. 53-56

- Να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση που αφορά τέτοιες δραστηριότητες. Σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών αυτό περιλαμβάνει τη διατήρηση ενός επαρκούς αμυντικού και προειδοποιητικού πλαισίου¹⁰⁴

Δευτερευόντως, όπου η απώλεια της ζωής είναι αποτέλεσμα παραβίασης του δικαιώματος της ζωής, οι σχετικές δημόσιες αρχές πρέπει να παρέχουν μια επαρκή ανταπόκριση, δικαστική ή μη. Πρέπει να διασφαλίσουν ότι το νομοθετικό και διοικητικό πλαίσιο έχει εφαρμοστεί κατάλληλα κι ότι οι παραβιάσεις του δικαιώματος στη ζωή έχουν κατασταλεί και τιμωρηθεί¹⁰⁵.

Αυτή η ανταπόκριση από τα κράτη περιλαμβάνει το καθήκον να εκκινήσουν ταχέως μία επαρκή κι αμερόληπτη έρευνα. Αυτή η έρευνα πρέπει να είναι ικανή να διαβεβαιώσει τις συνθήκες υπό τις οποίες έλαβε χώρα το συμβάν και να διαπιστώσουν εάν υπήρξαν παραβιάσεις στο ρυθμιστικό πλαίσιο. Ακόμη πρέπει να μπορούν να εντοπιστούν τα συγκεκριμένα άτομα που αναμείχθηκαν στο συμβάν.

Εάν η παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή δεν είναι εκ προθέσεως, αστικές, διοικητικές ή ακόμη και πειθαρχικές ποινές μπορούν να είναι επαρκείς. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι, ιδίως στις περιπτώσεις των επικίνδυνων δραστηριοτήτων, όπου οι δημόσιες αρχές ήταν ενήμερες για τις πιθανές επιπτώσεις και αδράνησαν, το άρθρο 2 προβλέπει ότι εκείνοι που έθεσαν σε κίνδυνο ανθρώπινη ζωή θα κατηγορηθούν για ποινικό αδίκημα¹⁰⁶.

1.1.2. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής

Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής, της οικίας και της αλληλογραφίας προστατεύεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Αυτό το

¹⁰⁴ Βλ. Budayena κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ. 154

¹⁰⁵ Βλ. Önerildiz κατά Τουρκίας, όπ.π., παρ. 91

¹⁰⁶ Βλ. Önerildiz κατά Τουρκίας, όπ.π., παρ. 102

δικαίωμα συνεπάγεται σεβασμό για την ποιότητα της ιδιωτικής ζωής καθώς και την απόλαυση των ανέσεων της κατοικίας.

Η περιβαλλοντική υποβάθμιση δεν συνεπάγεται απαραίτητα παραβίαση του άρθρου 8 καθώς δεν περιλαμβάνει ένα απευθείας δικαίωμα στην περιβαλλοντική προστασία. Όμως η ρύπανση του περιβάλλοντος μπορεί να επηρεάσει το δικαίωμα των ιδιωτών να διαβιούν ευχάριστα στην κατοικία τους με αποτέλεσμα να παραβιάζεται η οικογενειακή κι ιδιωτική τους ζωή¹⁰⁷.

Προκειμένου ένα θέμα να προκύψει στο άρθρο 8, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες πρέπει να επηρεάζουν άμεσα και σοβαρά την ιδιωτική κι οικογενειακή ζωή ή την κατοικία. Έτσι υπάρχουν δύο θέματα τα οποία πρέπει να λάβει υπόψη το ΕΔΔΑ. Πρώτον εάν υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ρυπογόνας δραστηριότητας και της αρνητικής επίδρασης στον ιδιώτη, και δεύτερον αν αυτή η δυσμενής δραστηριότητα έχει φτάσει ένα συγκεκριμένο επίπεδο βλάβης. Η αξιολόγηση του ελάχιστου κατωφλιού εξαρτάται από όλες τις περιστάσεις της υπόθεσης, όπως είναι η ένταση και η διάρκεια της ενόχλησης, οι σωματικές ή ψυχικές επιδράσεις, καθώς κι η γενικότερη περιβαλλοντική κατάσταση.¹⁰⁸

Καθώς ο στόχος του άρθρου 8 είναι ουσιαστικά η προστασία του ιδιώτη από αυθαίρετες παρεμβολές των δημοσίων αρχών, μπορεί να συνεπάγεται σε μερικές περιπτώσεις μία υποχρέωση των δημοσίων αρχών να υιοθετήσουν θετικές υποχρεώσεις κατευθυνόμενες προς το να εξασφαλίσουν τα δικαιώματα που προστατεύονται σε αυτό το άρθρο¹⁰⁹. Αυτή η υποχρέωση δεν εφαρμόζεται μόνο σε περιπτώσεις όπου η περιβαλλοντική ζημιά προκαλείται από κρατικές δραστηριότητες αλλά ακόμη κι όταν προκαλείται από ιδιωτικές δραστηριότητες¹¹⁰. Οι δημόσιες αρχές πρέπει να διαβεβαιώσουν ότι τέτοια μέτρα εφαρμόζονται ώστε να εξασφαλίσουν τα δικαιώματα που προστατεύονται στο άρθρο 8. Το ΕΔΔΑ

¹⁰⁷Βλ. Lopez Ostra κατά Ισπανίας, όπ.π. παρ.51, Guerra κατά Ιταλίας, όπ.π., παρ..60

¹⁰⁸ Βλ. Gomez κατά Ισπανίας, όπ.π., παρ.58, Branduse κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ.. 64

¹⁰⁹Βλ. Guerra κατά Ιταλίας, όπ.π., παρ.58

¹¹⁰ Βλ. Gomez κατά Ισπανίας, όπ.π., παρ..57

έχει ρητά αναγνωρίσει ότι οι δημόσιες αρχές ορισμένες φορές οφείλουν να ενημερώσουν το κοινό για περιβαλλοντικούς κινδύνους¹¹¹.

Όπου οι αποφάσεις των δημοσίων αρχών επηρεάζουν το περιβάλλον στο βαθμό που υπάρχει μια παρεμβολή με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής, πρέπει να συμφωνούν με τις συνθήκες της παρ.2 του άρθρου 8. Αυτές οι αποφάσεις πρέπει να προβλέπονται από νόμο και να ακολουθούν μία νομοθετική λογική, όπως η οικονομική ευημερία της χώρας ή η προστασία θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Στη συνέχεια, πρέπει να είναι ανάλογες προς τον επιδιωκόμενο στόχο: για αυτό τον λόγο πρέπει να επιτευχθεί μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του ιδιωτικού συμφέροντος και του συμφέροντος της κοινωνίας ως σύνολο¹¹². Καθώς οι κοινωνικές και τεχνικές πτυχές των περιβαλλοντικών θεμάτων είναι συχνά δύσκολο να τις αξιολογήσει κανείς, οι αρμόδιες δημόσιες αρχές κρίνονται ως καταλληλότερες για να καθορίσουν την κατάλληλη πολιτική. Άρα, κατ' αρχήν απολαμβάνουν ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης στο να καθορίσουν πως η ισορροπία πρέπει να επιτευχθεί¹¹³. Το ΕΔΔΑ αξιολογεί στη συνέχεια εάν οι δημόσιες αρχές προσέγγισαν την εκάστοτε υπόθεση με τη δέουσα προσοχή κι αν έλαβαν υπόψη όλα τα αντιμαχόμενα συμφέροντα.

1.1.3. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος προστασίας της ιδιοκτησίας

Στο άρθρο 1 οι ιδιώτες δικαιούνται την ειρηνική απόλαυση της περιουσίας τους, περιλαμβάνοντας την προστασία από παράνομη στέρξη αυτής. Αυτή η πρόβλεψη δεν εγγυάται, κατ' αρχήν, το δικαίωμα να απολαμβάνει κανείς την περιουσία του σε ένα ευχάριστο περιβάλλον. Ακόμη το άρθρο 1 αναγνωρίζει το δικαίωμα στις δημόσιες αρχές να

¹¹¹ Βλ. Guerra κατά Ιταλίας, όπ.π., παρ. 40, 45

¹¹² Βλ. Lopez Ostra κατά Ισπανίας, όπ.π., παρ. 51, Hatton κατά Η.Β., όπ.π., παρ. 98, Gomez κατά Ισπανίας, όπ.π., παρ. 56, Fadeyena κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ. 98-100, Ledyayena κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ. 101

¹¹³ Βλ. Powell and Rayner κατά Η.Β., όπ.π., παρ. 44, Ledyayena κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ. 110

ελέγχουν την χρήση της ιδιοκτησίας σύμφωνα με το γενικό συμφέρον. Σε αυτό το επίπεδο το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι το περιβάλλον είναι ένας αυξανόμενα σημαντικός παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη. Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία παραμερίζεται ώστε να προστατευθεί και να διασφαλιστεί η ύπαρξη δασικής έκτασης¹¹⁴ ή η διατήρηση της θαλάσσιας ακτογραμμής¹¹⁵.

Το γενικό συμφέρον στην προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να αιτιολογήσει ορισμένους περιορισμούς από τις δημόσιες αρχές στο δικαίωμα των ιδιωτών στο να απολαμβάνουν ειρηνικά την ιδιοκτησία τους. Αυτοί οι περιορισμοί πρέπει να είναι νόμιμοι και ανάλογοι με τον επιδιωκόμενο στόχο. Οι δημόσιες αρχές χαίρουν ενός ευρέος περιθωρίου εκτίμησης στο να αποφασίσουν τα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν για να επιβάλλουν την απόφασή τους τελικά¹¹⁶. Όμως τα μέτρα που λαμβάνονται από τις δημόσιες αρχές πρέπει να είναι ανάλογα και να επιτυγχάνουν μία δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα εμπλεκόμενα συμφέροντα, και σε αυτή την περίπτωση η περιβαλλοντική προστασία παίζει έναν καθοριστικό ρόλο¹¹⁷.

Από την άλλη, η προστασία του δικαιώματος ειρηνικής απόλαυσης της περιουσίας μπορεί να απαιτεί από τις δημόσιες αρχές να εξασφαλίσουν στους πολίτες ένα υγιές περιβάλλον. Η αποτελεσματική άσκηση αυτού του δικαιώματος δεν εξαρτάται κυρίως από το καθήκον των δημοσίων αρχών να μην παρεμβαίνουν, αλλά μπορεί να απαιτεί από αυτούς την λήψη θετικών μέτρων ώστε να προστατευτεί αυτό το δικαίωμα, ιδίως όπου υπάρχει ευθύς σύνδεσμος μεταξύ των μέτρων που ο προσφεύγων πρέπει νόμιμα να περιμένει από το κράτος του και της αποτελεσματικής απόλαυσης της ιδιοκτησίας του. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι τέτοια

¹¹⁴ Βλ. Pinne Valley Development Ltd κατά Ιρλανδίας, όπ.π.

¹¹⁵ Βλ. Depalle κατά Γαλλίας, όπ.π., Brosset Triboulet κατά Γαλλίας, όπ.π.

¹¹⁶ Βλ. Depalle κατά Γαλλίας, όπ.π., παρ.83

¹¹⁷ Βλ. Brosset Triboulet κατά Γαλλίας, όπ.π., παρ.86

υποχρέωση μπορεί να προκύψει σε περίπτωση επικίνδυνων δραστηριοτήτων και σε μικρότερο βαθμό σε φυσικές καταστροφές¹¹⁸.

1.1.4. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος στη πληροφόρηση

Το άρθρο 10 εγγυάται το δικαίωμα του καθενός να λαμβάνει πληροφορίες. Στην περίπτωση του περιβάλλοντος, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι υπάρχει ένα δυνατό δημόσιο ενδιαφέρον στο να διευκολύνεις τα άτομα να συμβάλλουν στον δημόσιο διάλογο με το να διαδίδουν πληροφορίες σε θέματα γενικού ενδιαφέροντος. Οι ιδιώτες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να διαχέουν πληροφορίες για θέματα που αφορούν το κοινωνικό σύνολο, κι η υγεία καθώς και το περιβάλλον ανήκουν σε αυτά τα θέματα¹¹⁹. Εξάλλου είναι σημαντικό σε ένα δημοκρατικό καθεστώς να μπορεί ο πολίτης να εκφράζει ελεύθερα την άποψη και να συνδιαλέγεται με υπόλοιπα άτομα¹²⁰.

Περιορισμοί από τις δημόσιες αρχές στο δικαίωμα λήψης πληροφοριών, περιλαμβανομένων των περιβαλλοντικών θεμάτων, πρέπει να προβλέπονται από το νόμο και να ακολουθούν ένα νόμιμο σκοπό. Μέτρα που παρεμβαίνουν με αυτό το δικαίωμα πρέπει να είναι ανάλογα με τον νόμιμο σκοπό και να επιτυγχάνεται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του ιδιωτικού συμφέροντος και του γενικού¹²¹.

Ελευθερία να λαμβάνει πληροφορίες στο άρθρο 10 δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επιβάλλεται στις δημόσιες αρχές μία γενική υποχρέωση να

¹¹⁸ Βλ. Oneryidiz κατά Τουρκίας, όπ.π., παρ. 141, Budayena κατά Ρωσίας, όπ.π., παρ.172

¹¹⁹ Βλ. Steel and Morris κατά Η.Β., όπ.π., παρ.89

¹²⁰ Βλ. Steel and Morris, κατά Η.Β., όπ.π., παρ. 79

¹²¹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 27.05.2004, Vides Aizsardzibas Klubs κατά Λεττονίας, αρ.προσφ. 57829/00, παρ.40

συγκεντρώνουν και διαδίδουν πληροφορίες που σχετίζονται με το περιβάλλον¹²².

Όμως τα άρθρα 2 και 8 μπορεί να επιβάλλουν μία θετική υποχρέωση στα κράτη να διασφαλίσουν το δικαίωμα στην πρόσβαση στην πληροφόρηση για περιβαλλοντικά θέματα.

Αυτή η υποχρέωση να διασφαλίζεται η πρόσβαση στη πληροφόρηση γενικά συμπληρώνεται από τις θετικές υποχρεώσεις των δημοσίων αρχών στα άτομα που το δικαίωμα στη ζωή ή το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής απειλούνται. Το ΕΔΔΑ έχει αποφασίσει ότι στην περίπτωση των επικίνδυνων δραστηριοτήτων δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο των κρατών να ενημερώσουν το κοινό.

Η πρόσβαση στην πληροφορία είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους ιδιώτες καθώς μπορούν να καθησυχάσουν τους φόβους τους και τους επιτρέπει να αξιολογήσουν τον περιβαλλοντικό κίνδυνο στον οποίο έχουν εκτεθεί¹²³.

Ακόμη, το ΕΔΔΑ έχει καθιερώσει κριτήρια στην κατασκευή των διαδικασιών που πρέπει κάποιος να ακολουθήσει για να λάβει τις πληροφορίες. Όταν οι δημόσιες αρχές εμπλέκονται με δραστηριότητες που μπορεί να ενέχουν κινδύνους για την υγεία, πρέπει να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να είναι εύκολη η πρόσβαση σε οποιαδήποτε πληροφορία χρειαστούν οι πολίτες. Ακόμη, αν διεξαχθούν έρευνες για τις συνέπειες στην υγεία, τα αποτελέσματα των ερευνών πρέπει να είναι προσβάσιμα¹²⁴.

¹²² Βλ. Guerra κατά Ιταλίας, όπ.π., παρ.51

¹²³ Βλ. McGinley και Egan, κατά Η.Β., όπ.π., παρ.99

¹²⁴ Βλ. Guerra κατά Ιταλίας, όπ.π., παρ.52

1.1.5. Νομολογιακές αρχές βάσει του δικαιώματος χρηστής απονομής δικαιοσύνης

Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο που προστατεύεται στο άρθρο 6 κατά κανόνα χρησιμοποιείται όταν κάποιο δικαίωμα ή υποχρέωση αστικής φύσεως, όπως ορίζει η σύμβαση, είναι αντικείμενο διαμάχης. Αυτό περιλαμβάνει κι ότι όλες οι τελεσίδικες αποφάσεις των δικαστηρίων πρέπει να εκτελούνται και συνεπάγεται ότι όλοι, δηλαδή κι οι δημόσιες αρχές οφείλουν να σέβονται και να τηρούν αυτές τις αποφάσεις¹²⁵. Ακόμη, η διάρκεια της δίκης πρέπει να είναι εύλογη ώστε να γίνεται σε εύλογο χρονικό διάστημα η απονομή της δικαιοσύνης¹²⁶.

Το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη το οποίο εγγυάται το άρθρο 6 εφαρμόζεται εάν υπάρχει άμεσος σύνδεσμος μεταξύ του περιβαλλοντικού προβλήματος που εξετάζεται στην υπόθεση και του αστικού δικαιώματος που επικαλείται .

1.2.Το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον όπως προκύπτει από την υπόθεση ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας

Το άρθρο 11 για το δικαίωμα προστασίας της υγείας έχει ερμηνευθεί από την ΕΕΚΔ ότι περιλαμβάνει και το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον. Η ΕΕΚΔ τόνισε την συμπληρωματικότητα μεταξύ των άρθρων 11 του ΕΚΧ και του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ¹²⁷. Επομένως, η ΕΕΚΔ έχει κρίνει ότι τα μέτρα που προβλέπονται από το άρθρο 11 παρ.1 πρέπει να στοχεύουν στην πρόληψη των ασθενειών που προκαλούνται από περιβαλλοντικές απειλές όπως είναι η ρύπανση.

¹²⁵ Βλ. Okyay κατά Τουρκίας, όπ.π., παρ. 73, Κυρτάτος κατά Ελλάδας, όπ.π., παρ.30

¹²⁶ Βλ. Κυρτάτος κατά Ελλάδας, όπ.π., παρ.40

¹²⁷ Βλ. ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ. 202

Σύμφωνα με την απόφαση της ΕΕΚΔ τα κράτη είναι υπεύθυνα για δραστηριότητες που είναι επιβλαβείς για το περιβάλλον είτε αυτές διεξάγονται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιώτες¹²⁸.

Το να περιοριστεί πόσο μάλλον να εξαλειφθεί η ρύπανση απαιτεί χρόνο και μπορεί να επιτευχθεί μόνο σταδιακά. Παρ'όλα αυτά, τα κράτη πρέπει να επιτύχουν αυτό τον στόχο μέσα σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, δείχνοντας εμφανή πρόοδο μέσω των αποτελεσμάτων των μετρήσεων των δεικτών της ρύπανσης. Τα μέτρα που λαμβάνονται από τα κράτη είναι σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, και τις δεσμεύσεις που τους επιτάσσουν η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΟΗΕ¹²⁹.

Για να καταπολεμήσουν την ατμοσφαιρική ρύπανση τα κράτη οφείλουν να εφαρμόσουν μία κατάλληλη στρατηγική που θα πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα μέτρα :

- Ανάπτυξη και συχνή ενημέρωση ενός κατανοητού νομοθετικού περιβαλλοντικού πλαισίου
- Λήψη συγκεκριμένων μέτρων, όπως είναι η χρήση συγκεκριμένου εξοπλισμού από τα εργοστάσια, καθιέρωση συγκεκριμένων δεικτών μέτρησης της ρύπανσης του αέρα, ώστε να αποφευχθεί η ατμοσφαιρική ρύπανση τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο
- Διασφάλιση ότι οι νόμοι κι οι κανονισμοί εφαρμόζονται με την δημιουργία ενός αποτελεσματικού εποπτικού μηχανισμού
- Ενημέρωση και εκπαίδευση του κοινού, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών και των φοιτητών, σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα¹³⁰

¹²⁸ Βλ.ΜΔΑ κατά Ελλάδα, παρ. 192

¹²⁹ Βλ.ΙΜΔΑ κατά Ελλάδα, παρ.204

¹³⁰ Βλ.ΙΜΔΑ κατά Ελλάδα, παρ. 203

1.3.Ομοιότητες – Διαφορές στις αποφάσεις των ελεγκτικών οργάνων της ΕΣΔΑ και του ΕΚΧ

Η ΕΣΔΑ προστατεύει ατομικά και πολιτικά δικαιώματα ενώ ο ΕΚΧ κοινωνικά κι οικονομικά, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης θεωρεί ότι αυτά τα δύο κείμενα είναι αλληλένδετα και μαζί αποτελούν ένα αδιαίρετο σύνολο των αρχών στις οποίες βασίζονται οι σύγχρονες δημοκρατίες¹³¹. Η ΕΣΔΑ θεωρείται η «κορώνα» των διεθνών κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης και συχνά ο ΕΚΧ καθώς έπεται χρονικά , επισκιάζεται από αυτή¹³².

Και από την πλευρά επιπέδου προστασίας, μπορεί να θεωρηθεί ότι η ΕΣΔΑ δίνει τη δυνατότητα σε μεγαλύτερο ποσοστό ιδιωτών να προσφύγουν στο ΕΔΔΑ καθώς προβλέπεται η ατομική προσφυγή σε αντίθεση με το σύστημα ελέγχου του ΕΚΧ που βασίζεται στο σύστημα συλλογικών καταγγελιών και στις εθνικές εκθέσεις. Δικαίωμα προσφυγής όμως στα ελεγκτικά όργανα του ΕΚΧ έχουν μόνο Διεθνείς και Εθνικές Οργανώσεις Εργαζομένων και Εργοδοτών και Διεθνείς Μη Εθνικές Οργανώσεις. Τέλος οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι δεσμευτικές για τα συμβαλλόμενα κράτη σε αντίθεση με τις αποφάσεις της ΕΕΚΔ¹³³. Επομένως σύμφωνα με τα όσα έχουν αναφερθεί, εύκολα μπορεί να συναχθεί ότι το επίπεδο προστασίας της ΕΣΔΑ είναι υψηλότερο από αυτό του ΕΚΧ αλλά θα ήταν ενδιαφέρουσα μία σύγκριση μεταξύ των αρχών που απορρέουν από τις αποφάσεις των ελεγκτικών οργάνων των δύο αυτών κειμένων.

¹³¹ Βλ. Regis Brillat, A new Protocol to the European Social Charter providing for collective complaints, EHRLR, 1996, σελ.52

¹³² Βλ. Tonia Novitz, Are social rights necessarily collective rights? A critical analysis of the Collective Complaints Protocol to the European Social Charter, EHRLR, 2002, σελ. 51

¹³³ Βλ. European Parliament, Fundamental Social Rights in Europe, Social Affair Series, 2-2000, σελ. 12

Η ΕΕΚΔ ερμηνεύει το άρθρο 11 του ΕΚΧ ως εγγυόμενο το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον¹³⁴. Η απόφαση της ΕΕΚΔ για την προσφυγή του ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς είναι πολύ πιθανό να ανοίγει το δρόμο σε μια πιθανή αναθεώρηση του ΕΚΧ με την προσθήκη στο άρθρο 11 ρητής κατοχύρωσης του δικαιώματος σε ένα υγιές περιβάλλον. Βέβαια όπως είναι λογικό κι αναμενόμενο , προκειμένου να ερμηνεύσει το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον, η ΕΕΚΔ χρησιμοποιεί τις αρχές που έχουν προκύψει από την νομολογία άλλων διεθνών δικαστηρίων όπως είναι το ΕΔΔΑ αλλά γίνεται αναφορά και στη νομολογία του ΔΕΕ. Η αναφορά στο ΕΔΔΑ ουδόλως εκπλήσσει καθώς η νομολογία του σε περιβαλλοντικά θέματα είναι αρκετά πλούσια επομένως αποτελεί ένα πολύ σημαντικό εργαλείο για την ΕΕΚΔ. Εξάλλου δεν πρέπει να λησμονείται ότι η ΕΣΔΑ κι ο ΕΚΧ είναι δύο διεθνή κείμενα τα οποία προέρχονται από τον ίδιο διεθνή οργανισμό. Αντιθέτως το ΕΔΔΑ σε αποφάσεις του δεν αναφέρει διατάξεις του ΕΚΧ, αλλά αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί από το γεγονός ότι η ΕΕΚΔ δεν είχε ασχοληθεί προηγουμένως με το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον.

Ακόμη η ΕΕΚΔ στην απόφαση της τονίζει ότι υπάρχει συμπληρωματικότητα ανάμεσα στο άρθρο 11 του ΕΚΧ και του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ. Το δικαίωμα στη ζωή έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ ότι περιλαμβάνει μέτρα τα οποία το κράτος πρέπει να λάβει προκειμένου να διασφαλίσει την ζωή των πολιτών άρα και την υγεία τους.

Ακόμη και η ΕΕΚΔ αλλά και το ΕΔΔΑ έχουν αποφασίσει ότι όταν τα δικαιώματα που διασφαλίζονται στην ΕΣΔΑ και στον ΕΚΧ, παραβιάζονται από ενέργειες ιδιωτών αυτό δεν συνεπάγεται ότι το κράτος δεν οφείλει να παρέμβει αλλά αντιθέτως πρέπει και σε αυτή την περίπτωση να ενεργήσει ώστε να σταματήσει την παραβίαση.

Τόσο η νομολογία του ΕΔΔΑ όσο κι η απόφαση της ΕΕΚΔ διαπιστώνουν πόσο σημαντική είναι η ενημέρωση του κοινού για περιβαλλοντικά

¹³⁴ Βλ.ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ.195

θέματα που τους αφορούν πόσο μάλλον όταν η υγεία τους τίθεται σε κίνδυνο και δεν έχουν καμία ενημέρωση από το κράτος γι' αυτό. Οι πληθυσμοί που εκτίθενται στον περιβαλλοντικό κίνδυνο πρέπει να είναι ενήμεροι για την κατάσταση. Στην υπόθεση ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας η ΕΕΚΔ προτείνει την διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων για την περιβαλλοντική υγεία τόσο για τους ενήλικες όσο και στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης¹³⁵.

Τόσο στη νομολογία του ΕΔΔΑ όσο και στην απόφαση της ΕΕΚΔ αναγνωρίζεται ευρύ περιθώριο εκτίμησης στα κράτη καθώς τα περιβαλλοντικά θέματα καθώς είναι αρκετά διαδικαστικά μπορούν να εφαρμοστούν καλύτερα σε εθνικό επίπεδο. Όμως πρέπει να διασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ των οικονομικών συμφερόντων και του δημοσίου συμφέροντος εν γένει.

Βέβαια η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει αγγίξει περισσότερα θέματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος καθώς έχει κριθεί ότι πολλά περιβαλλοντικά θέματα σχετίζονται άμεσα με δικαιώματα που προστατεύονται στην ΕΣΔΑ, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται ότι ανοίγει ο δρόμος για την προσθήκη ενός ρητού δικαιώματος στην ΕΣΔΑ που θα κατοχυρώνει την προστασία του περιβάλλοντος. Αντιθέτως η απόφαση της ΕΕΚΔ διευκολύνει την ένταξη του δικαιώματος σε ένα υγιές περιβάλλον υπό την σκέπη του άρθρου 11. Αυτό θα διαφανεί ακριβέστερα σε επόμενες αποφάσεις της ΕΕΚΔ, ενώ με ενδιαφέρον αναμένεται η απόφαση της για την υπόθεση του Ασωπού.

¹³⁵ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας, παρ. 219

Κεφάλαιο Δεύτερο

Το άρθρο 37 του Χάρτη αφορμή για σύγκλιση νομολογίας ΕΔΔΑ-ΔΕΕ?

Το άρθρο 37 του Χάρτη το οποίο προβλέπει την προστασία του περιβάλλοντος έχει μέχρι τώρα χρησιμοποιηθεί από το ΔΕΕ σε μία μόνο υπόθεση αφότου ο Χάρτης απέκτησε ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες. Δεδομένου ότι το άρθρο αυτό δεν αποτελεί ένα σαφές δικαίωμα στο περιβάλλον , το ΔΕΕ θα χρησιμοποιήσει σε μελλοντικές αποφάσεις του άλλα δικαιώματα του Χάρτη όπως έχει κάνει μέχρι τώρα το ΕΔΔΑ όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή ή ο σεβασμός της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής?

2.1. Αναφορά του ΔΕΕ στο άρθρο 37 του Χάρτη

Το άρθρο 37 του Χάρτη, εμφανίζεται για πρώτη φορά σε απόφαση του ΔΕΕ, δύο χρόνια αφότου τέθηκε σε ισχύ η συνθήκη της Λισσαβώνας , με την οποία ο Χάρτης αποκτάει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες. Η αναφορά στον Χάρτη στη συγκεκριμένη απόφαση του ΔΕΕ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εξαιρετικά σύντομη, διαθέτοντας κυρίως συμπληρωματικό ρόλο στα όσα έχουν διατυπωθεί προηγουμένως από το ΔΕΕ, τα οποία έχουν βασιστεί στο πρωτογενές και στο δευτερογενές δίκαιο.

Συγκεκριμένα στην υπόθεση 28/09, Επιτροπή κατά Αυστρίας¹³⁶, η Επιτροπή προσέφυγε κατά της Αυστρίας καθώς θεώρησε ότι η Αυστρία, απαγορεύοντας σε φορτηγά άνω των 7,5 τόνων που μεταφέρουν ορισμένα είδη εμπορευμάτων να κυκλοφορούν σε τμήμα του αυτοκινητοδρόμου A 12 στην κοιλάδα του Inn , παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα

¹³⁶ Βλ. ΔΕΕ, C-28/09, Επιτροπή κατά Αυστρίας, απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2011

άρθρα 28 ΣΕΚ και 29 ΣΕΚ¹³⁷, δηλαδή τα άρθρα της ΣΕΚ που απαγορεύουν τους ποσοτικούς περιορισμούς σε εισαγωγές κι εξαγωγές στα πλαίσια της θεμελιώδους αρχής του ευρωπαϊκού δικαίου, της ελεύθερης διακίνησης των εμπορευμάτων.

Η Αυστρία αποφάσισε να απαγορεύσει την κυκλοφορία των φορτηγών που μεταφέρουν εμπορεύματα, προσπαθώντας να λάβει μέτρα ώστε να αντιμετωπίσει την υπέρβαση της ετήσιας οριακής τιμής των συγκεντρώσεων οξειδίων του αζώτου στον ατμοσφαιρικό αέρα. Η συγκεκριμένη χώρα υποστήριξε ότι η λήψη του προαναφερθέντος μέτρου δικαιολογείται από λόγους προστασίας της υγείας και του περιβάλλοντος, καθώς και από την ανάγκη εξασφάλισης του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη και στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών¹³⁸.

Μέσα στα πλαίσια της νομοθεσίας της Ε.Ε. για την προστασία του αέρα και του περιβάλλοντος, προβλέπονται η οδηγία 96/62/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 1996, για την εκτίμηση και τη διαχείριση της ποιότητας του αέρα του περιβάλλοντος κι η οδηγία 1999/30/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Απριλίου 1999, σχετικά με τις οριακές τιμές διοξειδίου του θείου, διοξειδίου του αζώτου και οξειδίων του αζώτου, σωματιδίων και μολύβδου, στον αέρα του περιβάλλοντος.

Λαμβάνοντας υπόψη τις εν λόγω οδηγίες, η Δημοκρατία της Αυστρίας προσπάθησε να διαμορφώσει την υπό εξέταση τομεακή απαγόρευση κυκλοφορίας κατά τρόπο ώστε να συνάδει με το δίκαιο της Ενώσεως εντάσσοντάς την, αφενός, στη δέσμη μέτρων για τη βελτίωση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα κατά μήκος του αυτοκινητόδρομου και επιχειρώντας, αφετέρου, να δημιουργήσει εναλλακτικές λύσεις για

¹³⁷ Με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας η ΣΕΚ έχει αντικατασταθεί από την ΣΛΕΕ αλλά χρησιμοποιείται στο κείμενο της απόφασης επειδή η υπόθεση χρονολογείται πριν τεθεί σε ισχύ η συνθήκη της Λισσαβώνας

¹³⁸ Βλ. ΔΕΕ, C-28/09, Επιτροπή κατά Αυστρίας, παρ.118

την εξυπηρέτηση των μεταφορών που πλήττονται από τη συγκεκριμένη τομεακή απαγόρευση κυκλοφορίας.

Τελικά στην απόφασή του ο ενωσιακός δικαστής, υπενθύμισε ότι η προστασία της υγείας και του περιβάλλοντος συγκαταλέγεται στους βασικούς σκοπούς της Ένωσης. Υπό την έννοια αυτή, το άρθρο 2 ΣΕΚ προβλέπει ότι η Κοινότητα έχει, μεταξύ άλλων, ως αποστολή να προάγει «υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος» και το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ξ', ΣΕΚ προβλέπει ότι η δράση της Κοινότητας πρέπει να περιλαμβάνει συμβολή στην επίτευξη «υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας¹³⁹»

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στα άρθρα 6 ΣΕΚ και 152, παρ.1 ΣΕΚ¹⁴⁰. Στο άρθρο 6 προβλέπεται ότι οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης, ιδίως προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη. Ενώ στο άρθρο 152 παρ.1 προβλέπεται ότι κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης πρέπει να εξασφαλίζεται υψηλού επιπέδου προστασία της υγείας του ανθρώπου. Σε αυτό το σημείο όπου αναφέρονται τα άρθρα των συνθηκών της Ένωσης, ο ενωσιακός δικαστής αναφέρεται και στον Χάρτη και πιο συγκεκριμένα στα άρθρα 35 και 37 όπου προστατεύονται η υγεία και το περιβάλλον αντίστοιχα. Παρατηρείται ότι οι διατάξεις του Χάρτη αναφέρονται στην ίδια σκέψη όπου αναφέρονται κι οι διατάξεις της ΣΕΚ, γεγονός εύλογο δεδομένου ότι έχουν αποκτήσει πλέον ίδιο νομικό κύρος. Όμως η αναφορά στα άρθρα του Χάρτη είναι σύντομη κι έρχεται ουσιαστικά να συμπληρώσει ή καλύτερα να «επιβεβαιώσει» όπως αναφέρει και το ΔΕΕ τον καθολικό και θεμελιώδη χαρακτήρα των σκοπών των προηγούμενων διατάξεων της ΣΕΚ.

Ακόμη στην απόφαση του ΔΕΕ γίνεται αναφορά στη σχέση μεταξύ των σκοπών της προστασίας του περιβάλλοντος και της προστασίας της

¹³⁹ Βλ. ΔΕΚ, C- 195/90, Επιτροπή κατά Γερμανίας, απόφαση της 19^{ης} Μαΐου 1992, παρ. 29, ΔΕΚ, C- 487/06, British Aggregates κατά Επιτροπής, απόφαση της 22^{ης} Δεκεμβρίου 2008, παρ.91

¹⁴⁰ Βλ.ΔΕΕ, C-28/09, Επιτροπή κατά Αυστρίας, παρ.121

υγείας. Όπως προβλέπεται στο άρθρο 174, παράγραφος 1, ΣΕΚ προκύπτει ότι η προστασία της ανθρώπινης υγείας περιλαμβάνεται στους σκοπούς της πολιτικής της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος. Οι σκοποί αυτοί συνδέονται στενά μεταξύ τους, ιδίως στο πλαίσιο της καταπολέμησης της ατμοσφαιρικής μόλυνσης η οποία αποσκοπεί στον περιορισμό των κινδύνων για την υγεία που συνδέονται με υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ο σκοπός της προστασίας της υγείας έχει ενσωματωθεί έτσι, κατ' αρχήν, στον σκοπό της προστασίας του περιβάλλοντος¹⁴¹.

Από τότε που τέθηκε σε ισχύ η συνθήκη της Λισσαβώνας, κι ο Χάρτης απέκτησε ίδιο νομικό κύρος με αυτό των συνθηκών μόνο στην προαναφερθείσα απόφαση το ΔΕΕ αναφέρθηκε στο άρθρο 37 του Χάρτη. Είναι γεγονός ότι ακόμη είναι νωρίς για να εξάγει κανείς ακριβή συμπεράσματα για το πώς τελικά θα χρησιμοποιηθεί ο Χάρτης από το ΔΕΕ τα επόμενα χρόνια. Στην υπόθεση C-28/09, χρησιμοποιήθηκε συμπληρωματικά με τα άρθρα των Συνθηκών και κυρίως έχοντας ρόλο επιβεβαιωτικό των προβλέψεων των Συνθηκών. Είναι εξαιρετικά αμφίβολο για το αν και κατά πόσο το άρθρο 37 του Χάρτη θα παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στις αποφάσεις του ΔΕΕ στο μέλλον. Ο Χάρτης δεν αποτελεί το μοναδικό εργαλείο στα χέρια του ενωσιακού δικαστή. Ο όγκος των νομοθετικών κειμένων της Ε.Ε. για περιβαλλοντικά θέματα, οι διατάξεις των Συνθηκών που αφορούν το περιβάλλον αλλά κι οι διεθνείς συνθήκες για το περιβάλλον που έχει υπογράψει η Ε.Ε. θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούνται από ΔΕΕ για την έκδοση των αποφάσεών του.

Το άρθρο 37 του Χάρτη εμφανίζεται και στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα για την υπόθεση Department of the Environment for Northern Ireland κατά Seaport (NI) Ltd, Magherafelt district Council κ.λπ.¹⁴². Η συγκεκριμένη υπόθεση που αφορούσε την έκδοση προδικαστικής απόφασης προκειμένου να αποσαφηνιστούν κάποιες

¹⁴¹Βλ. ΔΕΕ, C-28/09, Επιτροπή κατά Αυστρίας, παρ.122

¹⁴² Βλ. Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα της 14.07.2011 για την υπόθεση C-474/10 Department of the Environment for Northern Ireland κατά Seaport (NI) Ltd, Magherafelt district Council κ.λπ.

λεπτομέρειες που ρυθμίζονται από την οδηγία 2001/42 σχετικά με την διενέργεια διαβούλευσης κατά την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός σχεδίου. Προκειμένου να υποστηρίξει την θέση του ο Γενικός Εισαγγελέας, υπογραμμίζει ότι η διαδικασία της διαβούλευσης αποσκοπεί στην κατοχύρωση του δικαιώματος κάθε ατόμου να ζει σε περιβάλλον κατάλληλο για την υγεία και την ευημερία του, τα οποία συνάδουν με όσα προβλέπει το άρθρο 191 ΣΛΕΕ και το άρθρο 37 του Χάρτη¹⁴³.

2.2. Η περιβαλλοντική νομολογία του ΕΔΔΑ εφελτήριο για τις αποφάσεις του ΔΕΕ?

Το γεγονός ότι ο Χάρτης αποκτάει ίδια νομική ισχύ με τις συνθήκες καθώς κι ότι στο άρθρο 6, παρ. 2 της ΣΕΕ προβλέπεται ότι η Ένωση προχωρεί στην ΕΣΔΑ, αποτελεί ένα γεγονός που ανοίγει τον δρόμο για μια ενδυνάμωση της χρήσης των δικαιωμάτων στην ΕΕ, και επίκλησης αυτών στις αποφάσεις του ΔΕΕ¹⁴⁴. Η θεσμική αυτή αναβάθμιση του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων μόνο θετικές επιπτώσεις θα μπορούσε να έχει στην προστασία του περιβάλλοντος.

Η προστασία του περιβάλλοντος στον Χάρτη αποτελεί αρχή κι όχι δικαίωμα. Μία αρχή τίθεται σε εφαρμογή με νομοθετικές ή εκτελεστικές πράξεις που θεσπίζονται από την Ένωση δυνάμει των αρμοδιοτήτων της και από τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή και από τα κράτη μέλη από την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, επομένως μία αρχή καθίσταται

¹⁴³ Βλ. Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα της 14.07.2011 για την υπόθεση C-474/10 Department of the Environment for Northern Ireland κατά Seaport (NI) Ltd, Magherafelt district Council κ.λπ., παρ.27

¹⁴⁴ Βλ. Maria Lee, The environmental implications of the Lisbon Treaty, ELR, 2008, σελ.137

ουσιαστικής σημασίας για τα δικαστήρια μόνο κατά την ερμηνεία ή τον έλεγχο των πράξεων αυτών.

Παρότι δεν κατοχυρώνεται ένα ρητό δικαίωμα στο περιβάλλον, η χρήση αυτής της αρχής σε συνδυασμό με άλλα δικαιώματα που προβλέπονται στον Χάρτη θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια πιο αποτελεσματική προστασία αυτού του έννομου αγαθού. Υπάρχουν δικαιώματα στον Χάρτη, τα οποία μπορεί να επικαλεστεί ο ενωσιακός δικαστής σε υποθέσεις που άπτονται περιβαλλοντικών θεμάτων. Ακολουθώντας την πορεία που έχει χαράξει το ΕΔΔΑ με την νομολογία του, το ΔΕΕ θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2 Χάρτη) ή το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής (άρθρο 7 Χάρτη) ή το άρθρο που προστατεύει την ιδιοκτησία (άρθρο 17 Χάρτη). Εξίσου χρήσιμο μπορεί να αποδειχθεί το άρθρο 35 του Χάρτη που ρυθμίζει το δικαίωμα στην υγεία, λόγω της άρρηκτης σύνδεσης του ευαίσθητου τομέα του περιβάλλοντος με την ανθρώπινη υγεία.

Η επιλογή των προαναφερθέντων άρθρων δεν είναι τυχαία, με εξαίρεση το άρθρο 35 καθώς το κείμενο της ΕΣΔΑ δεν περιέχει άρθρο που να προστατεύει το δικαίωμα στην υγεία, καθώς τα αντίστοιχα άρθρα έχουν χρησιμοποιηθεί από το ΕΔΔΑ σε υποθέσεις που άπτονταν περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Ήδη μία αναφορά στο άρθρο 17 του Χάρτη έχει γίνει από το ΔΕΕ σε υπόθεση περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Το ΔΕΕ σε πρόσφατη απόφασή του στην υπόθεση *Jozef Krížan και λοιποί κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia*¹⁴⁵ ασχολήθηκε με το δικαίωμα ιδιοκτησίας όταν απάντησε σε προδικαστικό ερώτημα που του υποβλήθηκε από το *Najvyšší súd Slovenskej republiky*. Συγκεκριμένα το προδικαστικό ερώτημα έθετε το ερώτημα εάν είναι δυνατόν, μέσω δικαστικής αποφάσεως που ικανοποιεί τις απαιτήσεις της οδηγίας [96/61], της

¹⁴⁵ Βλ. ΔΕΕ, C-416/10, *Jozef Krížan και λοιποί κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia*, απόφαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 2013

οδηγίας [85/337] ή του άρθρου 9, παράγραφοι 2 έως 4, της Συμβάσεως του Όρκους, στο πλαίσιο της εφαρμογής του προβλεπόμενου από το άρθρο 191, παράγραφοι 1 και 2, [ΣΛΕΕ] δικαιώματος του κοινού για δίκαιη δικαστική προστασία όσον αφορά την περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να θιγεί το δικαίωμα ιδιοκτησίας του φορέα εκμεταλλεύσεως επί της εγκαταστάσεώς του, το οποίο διασφαλίζεται, π.χ., από το άρθρο 1 του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, δηλαδή με την ακύρωση, στο πλαίσιο δικαστικής διαδικασίας, ισχύουσας ολοκληρωμένης άδειας για νέα εγκατάσταση¹⁴⁶.

Στην απάντησή του το ΔΕΕ επί του προδικαστικού ερωτήματος αναφέρεται στο άρθρο 17 του Χάρτη¹⁴⁷ το οποίο εγγυάται το δικαίωμα ιδιοκτησίας ενώ στην διατύπωσή το σλοβάκικο δικαστήριο κάνει αναφορά στο άρθρο της ΕΣΔΑ το οποίο προστατεύει την περιουσία δηλ στο αρ.1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Αυτό πιθανόν να αποτελεί μία προσπάθεια υπενθύμισης του ενωσιακού δικαστή ότι πλέον η Ε.Ε. διαθέτει τον δικό της κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων οπότε δεν είναι απαραίτητη η αναφορά σε άλλα διεθνή κείμενα που προστατεύουν θεμελιώδη δικαιώματα.

Τελικά το ΔΕΕ έκρινε ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν είναι απόλυτο προνόμιο, αλλά πρέπει να νοείται σε σχέση με τη λειτουργία του στην κοινωνία. Κατά συνέπεια, μπορούν να επιβάλλονται περιορισμοί στην άσκηση του δικαιώματος αυτού, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί πράγματι αντιστοιχούν με σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν συνιστούν, με γνώμονα τον επιδιωκόμενο σκοπό, υπέρμετρη και μη ανεκτή παρέμβαση θίγουσα την ίδια την ουσία του κατ' αυτόν τον τρόπο διασφαλιζομένου δικαιώματος¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Βλ. ΔΕΕ, C-416/10, Jozef Križan και λοιποί κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia, απόφαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 2013, παρ.47

¹⁴⁷ Βλ. ΔΕΕ, C-416/10, Jozef Križan και λοιποί κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia, απόφαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 2013, παρ. 111

¹⁴⁸ Βλ. ΔΕΕ, C-416/10, Jozef Križan και λοιποί κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia, απόφαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 2013, παρ. 113

Όμως κι οι δικαστές του ΕΔΔΑ έχουν αναφερθεί στο άρθρο 37 του Χάρτη. Πρώτη αναφορά από το ΕΔΔΑ στον Χάρτη και μάλιστα στο άρθρο 37 έγινε από τον δικαστή του ΕΔΔΑ Costa στην αποκλίνουσα, σε σχέση με το αιτιολογικό της απόφασης, γνώμη του στην υπόθεση Hatton κατά Η.Β¹⁴⁹.. Προσπαθώντας να υποστηρίξει την φιλικά διακείμενη προς το περιβάλλον νομολογία του ΕΔΔΑ, υπενθύμισε ότι από τη δεκαετία του 1970 και μετά, η ανθρωπότητα άρχισε να ασχολείται περισσότερο με το περιβάλλον και πώς τα περιβαλλοντικά θέματα επηρεάζουν άμεσα την ζωή των ανθρώπων, γι' αυτό και το ΕΔΔΑ έχει επιλέξει να μην αγνοήσει υποθέσεις που άπτονται περιβαλλοντικών θεμάτων. Στη συνέχεια τονίζει ότι το ΕΔΔΑ δεν είναι το μόνο δικαστήριο που λαμβάνει υπόψη του την ισχύουσα πραγματικότητα, κι αναφέρει ως παράδειγμα το άρθρο 37 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., το οποίο ήταν αφιερωμένο στην προστασία του περιβάλλοντος.

Την ίδια διάταξη του Χάρτη επικαλέστηκαν οι δικαστές Costa, Ress, Turmen, Zupancic και Steiner στην κοινή αποκλίνουσα γνώμη τους στην απόφαση του τμήματος ευρείας σύνθεσης του ΕΔΔΑ¹⁵⁰, στην οποία παραπέμφθηκε η υπόθεση. Παραθέτοντας το περιεχόμενο του άρθρου 37 συμπεραίνουν ότι οι ευρωπαίοι πολίτες επιθυμούν ένα υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και περιμένουν από την Ε.Ε. τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών που θα στοχεύουν σε αυτό τον σκοπό.

Βέβαια σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι το ΔΕΕ δεν αποτελεί ένα εξειδικευμένο δικαστήριο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αντίθεση με το ΕΔΔΑ, το οποίο αντιμετωπίζει αποκλειστικά υποθέσεις στις οποίες καλείται να κρίνει παραβιάσεις δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ.

Ακόμη το ΕΔΔΑ έχει γενική αρμοδιότητα να εξετάζει προσφυγές για παραβιάσεις της ΕΣΔΑ από τα συμβαλλόμενα κράτη από οποιοδήποτε

¹⁴⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 2^{ης} Οκτωβρίου 2001, Hatton και λοιποί κατά Η.Β., αρ.προσφ. 36022/97

¹⁵⁰ Βλ. ΕΔΔΑ(Τμήμα ευρείας σύνθεσης), απόφαση της 8^{ης} Ιουλίου 2003, Hatton και λοιποί κατά Η.Β., αρ.προσφ.36022/97

τομέα κρατικής δράσης προέρχεται η παραβίαση. Αντίθετα, το ΔΕΕ έχει αρμοδιότητα μόνο όταν οι κρατικές αρχές εφαρμόζουν το δίκαιο της Ε.Ε. ή στις περιπτώσεις που οι πράξεις των εθνικών οργάνων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου.

Επιπροσθέτως, το ΔΕΕ πολλές φορές καλείται να λάβει μία απόφαση όχι έχοντας ως κύριο στόχο την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και την τήρηση των θεμελιωδών ελευθεριών στις οποίες βασίζεται η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Αυτό οφείλεται στο ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης δίνει έμφαση στην προστασία των αξιών ενώ η Ε.Ε. είναι πρωτίστως μία οικονομική ένωση με στόχο την οικονομική ενοποίηση των κρατών μελών.

Ίσως γι' αυτό το λόγο δεν είναι συχνή η αναφορά του Χάρτη στις αποφάσεις του ΔΕΕ σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον. Βέβαια είναι ακόμη πολύ νωρίς για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων δεδομένου ότι η θεσμική αναβάθμιση του Χάρτη ισχύει από τα τέλη του 2009. Ενδιαφέρον θα έχει να παρακολουθήσουμε για το πώς θα εξελιχθεί η νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με το δικαίωμα στο περιβάλλον, εάν θα επιλέξει να ακολουθήσει ένα δικό του δρόμο νομολογίας ή εάν θα ακολουθήσει τα μονοπάτια της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Κεφάλαιο τρίτο

Σχέση προστασίας του περιβάλλοντος και ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η σχέση της προστασίας του περιβάλλοντος και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι στενή, καθώς ο άνθρωπος ζει μέσα στο περιβάλλον και η οποιαδήποτε διαταραχή αυτού έχει άμεσες συνέπειες στον ίδιο. Παρότι η σχέση είναι στενή ακόμη δεν έχει προσδιοριστεί σε διεθνές ή ευρωπαϊκό επίπεδο ένα δικαίωμα στο περιβάλλον κι αυτό κυρίως οφείλεται στη δυσκολία ακριβούς προσδιορισμού του. Αφού πρώτα προσδιορισθεί τι είναι το δικαίωμα στο περιβάλλον ή τι θα έπρεπε να είναι, θα γίνει ακολούθως μία προσπάθεια εντοπισμού κάποιων στοιχείων του δικαιώματος στο περιβάλλον στα τρία κείμενα με τα οποία ασχολείται η παρούσα εργασία.

3.1. Το δικαίωμα στο περιβάλλον κι η δυσκολία προσδιορισμού του

Προσπαθώντας να επιτευχθεί μία αποτελεσματικότερη προστασία του περιβάλλοντος και να αποδοθεί ταυτόχρονα περιβαλλοντική δικαιοσύνη, χρήσιμη θα ήταν η κατοχύρωση ενός θεμελιώδους δικαιώματος στο περιβάλλον. Μέχρι τώρα δεν υπάρχει διεθνές ή ευρωπαϊκό κείμενο που να κατοχυρώνει ρητά ένα δικαίωμα στο περιβάλλον λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραμέτρους με τις οποίες εμπλέκεται το περιβάλλον.

Παρότι όμως η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει εξελιχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό το ίδιο δεν ισχύει και για το δικαίωμα στο περιβάλλον. Σε πολλά διεθνή κείμενα αναγνωρίζεται γενικά κι αόριστα η ύπαρξη ενός τέτοιου δικαιώματος χωρίς να γίνεται σαφής κατοχύρωση. Λίγα είναι τα κείμενα με δεσμευτική ισχύ που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στο περιβάλλον. Σε οικουμενικό επίπεδο, το άρθρο 24 παρ.2 γ' της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού υποχρεώνει τα κράτη να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για να

καταπολεμήσουν τις ασθένειες την κακή διατροφή, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους μόλυνσης του φυσικού περιβάλλοντος. Σε περιφερειακό επίπεδο, το πρώτο διεθνές κείμενο που αναγνωρίζει ρητά το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον είναι ο Αφρικανικός Χάρτης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών το 1981. Συγκεκριμένα το άρθρο 24 του Χάρτη προβλέπει ότι : «όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα σε ένα γενικώς ικανοποιητικό περιβάλλον που ευνοεί την ανάπτυξή τους». Οκτώ χρόνια αργότερα το 1989 το Πρωτόκολλο του Σαν Σαλβαδόρ στην Αμερικάνικη Σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθιέρωσε θετικές υποχρεώσεις στα κράτη να προστατεύουν το περιβάλλον. Το άρθρο 11 του Πρωτοκόλλου προβλέπει ότι : «1.Ο καθένας έχει δικαίωμα να ζει σε ένα υγιές περιβάλλον και να έχει πρόσβαση σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες.2.Τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα προάγουν την προστασία, διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος¹⁵¹».

Η απαρχή για την συζήτηση περί δικαιώματος στο περιβάλλον έγινε με την πρώτη αρχή της Διακήρυξης της Στοκχόλμης που διατυπώθηκε το 1972, στο πλαίσιο της Διάσκεψης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον¹⁵². Η συγκεκριμένη αρχή διακήρυττε ότι «ο άνθρωπος έχει το θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία, την ισότητα και σε επαρκείς συνθήκες ζωής, σε ένα περιβάλλον τέτοιας ποιότητας που να επιτρέπει την αξιοπρεπή και ευημερή διαβίωση» καθώς και ότι «φέρει ευθύνη να προστατεύει και να προάγει το περιβάλλον για τις μέλλουσες γενιές». Στη συνέχεια , στη διακήρυξη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, στην πρώτη αρχή προβλέπεται ότι « τα ανθρώπινα όντα βρίσκονται στο κέντρο

¹⁵¹ Βλ. P.Sands, Human Rights, environment and the Lopez-Ostra case : context and consequences, European Human Rights Law Review, 1996, σελ.601

¹⁵² Βλ. D.Shelton, Human Rights and Environment Issues in Multilateral Treaties Adopted between 1991 and 2001, Joint UNEP-OHCHR Expert Seminar on Human Rights and the Environment 14-16 January 2002, Geneva: Background Paper No. 1, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/envIRON/bp1.htm> (ημερομηνία τελ.πρόσβασης 27/02/13)

των ανησυχιών για την αειφόρο ανάπτυξη και έχουν το δικαίωμα σε μια υγιή και παραγωγική ζωή». Η διακήρυξη του Ρίο διαποτιζείται από την αρχή της αειφορίας¹⁵³ κι υπογραμμίζει στην δέκατη αρχή την σημασία της πρόσβασης στις πληροφορίες και στη δικαιοσύνη στον τομέα του περιβάλλοντος. Βέβαια οι ανωτέρω Διακηρύξεις δεν δημιουργούν δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα κράτη, ούτε αγωγή δικαιώματα για τους πολίτες ανά τον κόσμο. Θέτουν όμως κάποιες κατευθυντήριες γραμμές που θα ήταν επιθυμητό να ακολουθήσουν τα κράτη¹⁵⁴.

Σε αντίθεση με άλλα δικαιώματα όπως η ελευθερία, η ισότητα, η ιδιοκτησία τα οποία έχουν συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο το δικαίωμα στο περιβάλλον δεν έχει αυτοτελή υπόσταση αλλά κατακερματίζεται σε πολλές επιμέρους παραμέτρους που το προσδιορίζουν, προκειμένου να υπάρχει ολοκληρωμένη προσέγγιση της έννομης προστασίας του.

Τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την έννοια του δικαιώματος στο περιβάλλον αφορούν αφενός την εξασφάλιση των φυσικών βάσεων της ζωής, χωρίς την ύπαρξη των οποίων η ζωή θα απειλούνταν και την ποιότητα της ζωής, δηλαδή την ανάπτυξη των ανθρώπινων ικανοτήτων προς το συμφέρον του ατόμου και του συνόλου, και αφετέρου το ίδιο το περιβάλλον ως έννομο αγαθό και αξία αυτοτελή¹⁵⁵. Υπάρχουν δηλαδή δύο τρόποι προσέγγισης του δικαιώματος στο περιβάλλον, η ανθρωποκεντρική που επικεντρώνεται περισσότερο στον άνθρωπο κι η οικολογική, που επικεντρώνεται μεμονωμένα στο περιβάλλον. Με βάση τα προηγούμενα θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε το δικαίωμα στο περιβάλλον ως το δικαίωμα του ατόμου για δημιουργία, διατήρηση και

¹⁵³ Ορισμός της αειφόρου ανάπτυξης από την Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (Έκθεση Brundtland) : « Αειφόρος είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες».

¹⁵⁴ Βλ. Γ.Τσάλτας, Χ.Πλατιάς, Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον, ανατομία μίας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής, εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα 2010, σελ. 28,30

¹⁵⁵ Βλ. Ι. Κ. Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, 3^η έκδοση, σελ.2

αποκατάσταση συνθηκών, οι οποίες εξασφαλίζουν τη ζωή, την υγεία, την ποιότητα της ζωής και το ίδιο το περιβάλλον ως αγαθό προς προστασία.

Το περιεχόμενο του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι σύνθετο, διότι διαθέτει συγχρόνως χαρακτηριστικά ατομικού, κοινωνικού και συλλογικού δικαιώματος¹⁵⁶. Το δικαίωμα στο περιβάλλον συγκαταλέγεται στα δικαιώματα τρίτης γενιάς, για τα οποία χρησιμοποιείται κι ο όρος «δικαιώματα αλληλεγγύης», με το σκεπτικό ότι τα δικαιώματα της πρώτης και της δεύτερης γενιάς βασίζονται κυρίως στην ελευθερία και στην ισότητα ενώ τα δικαιώματα τρίτης γενιάς θεμελιώνονται στην αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων¹⁵⁷.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον έχει χαρακτήρα ατομικό καθώς έχει χαρακτήρα αρνητικό, θέτει όρια απέναντι στην κρατική εξουσία και την υποχρεώνει να απέχει από βλαβερές δραστηριότητες για το περιβάλλον. Το εν λόγω δικαίωμα έχει όμως και κοινωνικό χαρακτήρα καθώς διαθέτει και θετικό περιεχόμενο δηλαδή προϋποθέτει την απαίτηση παροχών από το κράτος¹⁵⁸.

Όμως θεωρείται ότι το δικαίωμα στο περιβάλλον είναι και πολιτικό αφού εμπεριέχει διαδικαστικά χαρακτηριστικά¹⁵⁹ καθώς περιλαμβάνει το δικαίωμα του καθενός στην πληροφόρηση, στη συμμετοχή σε ορισμένες διαδικασίες αποφάσεων που αφορούν το περιβάλλον και στη πρόσβαση στη δικαιοσύνη¹⁶⁰.

Πιο συγκεκριμένα όλοι οι πολίτες πρέπει να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες που αφορούν περιβαλλοντικά θέματα. Η πρόσβαση σε περιβαλλοντικές πληροφορίες αποτελεί προϋπόθεση για τη συμμετοχή

¹⁵⁶ Για αναλυτική παρουσίαση όλων των μορφών του δικαιώματος στο περιβάλλον βλ. Γλ.Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου του Περιβάλλοντος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003, σελ.27-39

¹⁵⁷ Βλ. Κ.Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ.43

¹⁵⁸ Βλ. Γλ.Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου του Περιβάλλοντος, εκδ. Σάκκουλα, 2003, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ.31

¹⁵⁹ Βλ. F.Francioni, International Human Rights in an Environmental Horizon, The European Journal of International Law, τόμος 21, 1^ο τεύχος, 2010, σελ.42-43

¹⁶⁰ Βλ. Α.Γκιζάρη- Ξανθοπούλου, Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα –Θεσσαλονίκη, 2003, σελ.55

του κοινού στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων αλλά και στη παρακολούθηση των κυβερνητικών αλλά κι ιδιωτικών δραστηριοτήτων¹⁶¹. Το γεγονός ότι σε αρκετές περιπτώσεις η περιβαλλοντική καταστροφή που επέρχεται και γίνεται αντιληπτή μετά την ολοκλήρωση ενός έργου, επιβάλλει την έγκαιρη κι ολοκληρωμένη πληροφόρηση των πολιτών¹⁶².

Στη συνέχεια, αφότου έχουν ληφθεί οι απαραίτητες πληροφορίες σημαντική είναι η συμμετοχή των πολιτών στις διοικητικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων θα οδηγήσει στην έκδοση διοικητικών πράξεων που ρυθμίζουν περιβαλλοντικά θέματα ή ακόμη και στη δημιουργία νόμων. Οι συγκεκριμένοι θα περιέχουν το στοιχείο της νομιμοποίησης καθώς στη διαμόρφωσή τους θα έχουν συμμετάσχει ενεργά κι οι πολίτες¹⁶³.

Τέλος, η συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μπορεί να πραγματοποιηθεί επιτυχώς μόνο με την ύπαρξη ένδικων μέσων που κατοχυρώνουν το δικαίωμά τους για πληροφόρηση και συμμετοχή σε θέματα περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Η πιο σημαντική διεθνής συνθήκη που εγγυάται τις διαδικαστικές όψεις του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι η Σύμβαση του Άαρχους¹⁶⁴.

¹⁶¹ Βλ.Ι. Κυριτσάκη, Το Δικαίωμα στο περιβάλλον υπό το πρίσμα του δικαιού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Σάκκουλα, 2010, σελ.40

¹⁶² Βλ. D.Anton και D.Shelton, Environmental Protection and Human Rights, εκδ. Cambridge University Press, σελ . 357

¹⁶³ D.Anton και D.Shelton, Environmental Protection and Human Rights, εκδ. Cambridge University Press, σελ . 381

¹⁶⁴ Η σύμβαση του Άαρχους υπογράφηκε στις 25 Ιουνίου 1998 στην πόλη Άαρχους της Δανίας από 35 κράτη ,μεταξύ των οποίων κι η Ελλάδα, και από την Ε.Ε.. Με αυτή τη σύμβαση κατοχυρώνονται συγκεκριμένα δικαιώματα στον τομέα του περιβάλλοντος και , ειδικότερα τα δικαιώματα : α) της πρόσβασης σε πληροφορίες για θέματα περιβάλλοντος, τις οποίες κατέχουν οι δημόσιες αρχές, β) της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων που αφορούν τα θέματα αυτά, και γ) της δικαστικής προστασίας σε περίπτωση παραβίασης των παραπάνω δύο δικαιωμάτων

3.2. Ύπαρξη στοιχείων του δικαιώματος στο περιβάλλον:

3.2.1. Στην ΕΣΔΑ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το κείμενο της ΕΣΔΑ δεν περιέχει ένα ρητό δικαίωμα που να προστατεύει το περιβάλλον. Αυτό δεν εκπλήσσει δεδομένου ότι το περιβαλλοντικό δίκαιο έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια, με τις ρίζες του να ξεκινάνε από το την Διακήρυξη της Στοκχόλμης το 1972. Εξάλλου η προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο ανθρωποκεντρική δηλαδή δεν στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στην προσπάθεια εξασφάλισης ενός καλού βιοτικού επιπέδου του ανθρώπου.

Δεδομένης της ανυπαρξίας συγκεκριμένης διάταξης στην ΕΣΔΑ που να προβλέπει ένα ρητό δικαίωμα στο περιβάλλον, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα καινοτόμα η νομολογία του ΕΔΔΑ. Με την μέχρι τώρα νομολογία του έχει καθιερώσει ότι ορισμένα δικαιώματα που προστατεύονται στην ΕΣΔΑ, έχουν περιβαλλοντική χροιά και μπορούν να χρησιμοποιηθούν, όταν προκύπτουν περιβαλλοντικά θέματα ,υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όπως έχει ήδη αναλυθεί. Έτσι έχουν χρησιμοποιηθεί μέχρι τώρα από το ΕΔΔΑ στις περιβαλλοντικές υποθέσεις του, η προστασία της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής καθώς και της κατοικίας σε περιπτώσεις ρύπανσης καθώς και το δικαίωμα να λαμβάνει κανείς πληροφορίες για περιβαλλοντικά θέματα. Ακόμη το άρθρο 2 δηλαδή το δικαίωμα στη ζωή έχει αποφασιστεί από το ΕΔΔΑ ότι εμπερικλείει την υποχρέωση του κράτους να προστατέψει τους κατοίκους από περιβαλλοντικούς κινδύνους. Στη συνέχεια, το δικαίωμα προστασίας της περιουσίας μπορεί να έρθει σε σύγκρουση ορισμένες φορές με την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς τα κράτη λαμβάνοντας μέτρα προκειμένου να διαφυλάξουν το περιβάλλον υπάρχει το ενδεχόμενο να έρθουν σε σύγκρουση με το δικαίωμα στην περιουσία του πολίτη. Τέλος, σε περιβαλλοντικά θέματα όπου εμπεριέχονται αστικά δικαιώματα κι υποχρεώσεις , έχει βρει εφαρμογή το άρθρο 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ.

Άρα μπορούμε διαπιστώσουμε ότι είναι αρκετά επαρκής η προστασία που παρέχεται μέχρι τώρα από το ΕΔΔΑ δεδομένου ότι εντός του περιεχομένου της ΕΣΔΑ, κυριαρχεί η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του περιβαλλοντικού δικαιώματος. Όμως σε περιπτώσεις όπου δεν θίγεται άμεσα η ανθρώπινη ευημερία είναι απίθανο κάποια προσβολή του περιβάλλοντος να οδηγήσει σε παραβίαση που να προστατεύεται από την ΕΣΔΑ. Αυτό το συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί αναλύοντας παρακάτω την υπόθεση Κυριάτος κατά Ελλάδας¹⁶⁵.

Οι αιτούντες σε αυτή την υπόθεση κατείχαν περιουσία δίπλα σε ένα προστατευόμενο υγρότοπο, ο οποίος αποτελούσε ένα σημαντικό φυσικό ενδιαίτημα για πολλά προστατευόμενα είδη. Το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 επειδή οι τοπικές αρχές δεν έλαβαν υπόψη τους τις αποφάσεις του ΣτΕ σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε να κατεδαφιστούν κάποια κτίρια τα οποία είχαν κτιστεί παράνομα, ενώ οι τοπικές αρχές συνέχιζαν να παραχωρούν άδειες οικοδόμησης. Επομένως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 καθώς δεν εφαρμόστηκε τελικά η δικαστική απόφαση κι η διάρκεια της δίκης δεν ήταν εύλογη.

Στην συγκεκριμένη υπόθεση, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι υπήρξε παραβίαση και του άρθρου 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ. Οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν ότι η αστική ανάπτυξη είχε καταστρέψει την πανίδα και την πανίδα του υγροτόπου με αποτέλεσμα να καταστραφεί το τοπίο που βρισκόταν κοντά στην περιουσία τους. Όμως το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι το κρίσιμο στοιχείο που πρέπει να παρουσιάσει κάποιος ώστε να υποστηριχθεί ότι η περιβαλλοντική ρύπανση επηρέασε τα δικαιώματα που προστατεύονται στο άρθρο 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ είναι ότι πρέπει να αποδειχθεί ότι η ρύπανση είχε επιβλαβείς συνέπειες στην ιδιωτική κι οικογενειακή ζωή τους. Απλά η περιβαλλοντική υποβάθμιση του τοπίου δεν αρκεί για να θεμελιωθεί παραβίαση του συγκεκριμένου δικαιώματος. Αυτή η απόφαση αντικατοπτρίζει, την αδυναμία των δικαιωμάτων γενικά

¹⁶⁵Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 22.05.2003, Κυριάτος κατά Ελλάδας, αρ.προσφ. 41666/98

όχι μόνο της ΕΣΔΑ συγκεκριμένα, να επιτύχουν μία αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος. Ακόμη κι αν υπήρχε ένα ρητώς κατοχυρωμένο δικαίωμα στο περιβάλλον, η απόφαση του ΕΔΔΑ , δύσκολα θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του υγροτόπου από την ανθρώπινη δραστηριότητα¹⁶⁶.

Ένα ακόμη γεγονός που αποτρέπει την περισσότερο αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος, έγκειται στην ίδια την λειτουργία του δικαιοδοτικού συστήματος του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το ΕΔΔΑ δεν μπορεί να δώσει εντολές ώστε να διορθωθεί ή να αποτραπεί η περιβαλλοντική ρύπανση. Το ΕΔΔΑ επιδικάζει μόνο χρηματικές αποζημιώσεις αλλά δεν μπορεί να απαιτήσει τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων από τα κράτη. Με αυτό τον τρόπο οι προσφεύγοντες μπορεί να δικαιώνονται με την χρηματική αποζημίωση τους αλλά οι περιβαλλοντικές συνθήκες δεν αλλάζουν¹⁶⁷. Για παράδειγμα στην υπόθεση Fadeyena κατά Ρωσίας¹⁶⁸, στην προσφεύγουσα επιδικάστηκε αποζημίωση καθώς το ΕΔΔΑ έκρινε ότι λόγω της μολυσμένης με ρύπους ατμόσφαιρας από τη λειτουργία πολύ κοντά στο σπίτι της ενός εργοστασίου επεξεργασίας χάλυβα, παραβιάστηκε το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Όμως αυτή η λύση δεν αποτελεί πανάκεια καθώς το ΕΔΔΑ δεν είναι σε θέση να απαγορεύσει την λειτουργία του εργοστασίου.

Πάντως , συμπερασματικά μελετώντας τη νομολογία του ΕΔΔΑ μπορούμε να διακρίνουμε αρκετά στοιχεία που προσεγγίζουν το περιεχόμενο ενός δικαιώματος στο περιβάλλον. Μέσω των αρχών που έχουν διαπλαστεί από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, παρατηρείται ότι η προστασία του περιβάλλοντος προστατεύεται μέσω του θεμελιώδους δικαιώματος στη ζωή, μέσω του σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής καθώς και του δικαιώματος στην λήψη πληροφοριών για περιβαλλοντικά θέματα,

¹⁶⁶ Βλ. K.Cook , Environmental Rights as Human Rights, EHRLR, 2002, σελ. 199

¹⁶⁷ Βλ. D. Shelton, Human Rights and the Environment :Problems and Possibilities, Environmental Policy and Law, 38/1-2, 2008, σελ.45

¹⁶⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.06.2005, Fadeyena κατά Ρωσίας, αρ.προσφ.55723/00.

παράμετρος πολύ σημαντική για τη δημιουργία ενός δικαιώματος στο περιβάλλον.

3.2.2. Στον ΕΚΧ

Στο άρθρο 11 του ΕΚΧ θεμελιώνεται το δικαίωμα για την προστασία της υγείας. Μία από τις πτυχές που πρέπει να προστατεύονται σε ένα δικαίωμα στο περιβάλλον, είναι η υγεία του ανθρώπου. Η ρύπανση του περιβάλλοντος μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες στην υγεία του ανθρώπου. Αν και το κείμενο του ΕΚΧ δεν περιέχει διάταξη που να κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον, στην υπόθεση ΙΜΔΑ κατά Ελλάδα, η ΕΕΚΔ αποφάσισε ότι το άρθρο 11 περιλαμβάνει και το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον. Ακόμη, η ΕΕΚΔ έχει κρίνει ότι τα μέτρα που προβλέπονται από το άρθρο 11 παρ.1 πρέπει να στοχεύουν στην πρόληψη των ασθενειών που προκαλούνται από περιβαλλοντικές απειλές όπως είναι η ρύπανση. Επομένως μία αναθεώρηση του ΕΚΧ με την ένταξη του δικαιώματος στο υγιές περιβάλλον αν όχι ως αυτοτελές δικαίωμα τότε ως μία παράγραφο του άρθρου 11, θα ήταν ωφέλιμο να εξεταστεί από τα αρμόδια όργανα. Βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι οι αποφάσεις της ΕΕΚΔ δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη, αυτό όμως δεν συνεπάγεται ότι δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τους παραλήπτες των αποφάσεων.

3.2.3. Στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

Πριν την σύνταξη του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα δικαιώματα στην Ε.Ε. αποτελούσαν γενική αρχή του ευρωπαϊκού δικαίου. Μετά την σύνταξη του Χάρτη και μάλιστα μετά τη θέση σε ισχύ της συνθήκης της Λισσαβώνας, ο Χάρτης αποκτάει ίδιο νομικό κύρος με αυτό των συνθηκών. Επίσης, το άρθρο 37 του Χάρτη έχει τίτλο προστασία του περιβάλλοντος, γεγονός ενθαρρυντικό για την δημιουργία ενός δικαιώματος στο περιβάλλον.

Όμως η συγκεκριμένη διάταξη του Χάρτη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι προστατεύει ένα δικαίωμα στο περιβάλλον με την έννοια που έχει δοθεί στις πρώτες σελίδες αυτού του κεφαλαίου. Αρχικά δεν αποτελεί δικαίωμα αλλά αρχή. Μία αρχή τίθεται σε εφαρμογή με νομοθετικές ή εκτελεστικές πράξεις που θεσπίζονται από την Ένωση δυνάμει των αρμοδιοτήτων της και από τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή και από τα κράτη μέλη από την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, επομένως μία αρχή καθίσταται ουσιαστικής σημασίας για τα δικαστήρια μόνο κατά την ερμηνεία ή τον έλεγχο των πράξεων αυτών.

Όμως, ο Χάρτης κατοχυρώνει δικαιώματα τα οποία θα μπορούσε να επικαλεστεί το ΔΕΕ, όταν τίθενται ενώπιόν του υποθέσεις που αφορούν περιβαλλοντικά θέματα. Μπορεί να ακολουθήσει το δρόμο του ΕΔΔΑ, χρησιμοποιώντας το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2 του Χάρτη), το σεβασμό της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής (άρθρο 7 του Χάρτη), προστασία της ιδιοκτησίας (άρθρο 17 του Χάρτη).

Όταν μία υπόθεση η οποία αφορά το περιβάλλον φτάσει στο ΔΕΕ, αυτό δεν θα έχει ως μοναδικό του εργαλείο τον Χάρτη. Στο κείμενο της ΣΛΕΕ υπάρχουν διατάξεις για το περιβάλλον (άρθρα 191-193) ενώ έχει ψηφιστεί ένας μεγάλος αριθμός νομοθετημάτων, κυρίως οδηγιών, που ρυθμίζουν περιβαλλοντικά θέματα. Έτσι στις αποφάσεις του το ΔΕΕ, εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου της Ε.Ε., σύμφωνα με τις συνθήκες, τον Χάρτη και τα λοιπά νομοθετικά κείμενα.

Η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. θα μπορούσαμε να πούμε ότι προσεγγίζει την οικολογική διάσταση του περιβάλλοντος π.χ. οδηγίες που ρυθμίζουν την προστασία των απειλούμενων ειδών και ενδιαιτημάτων αλλά και την ανθρωποκεντρική διάσταση με την υιοθέτηση του Χάρτη. Ακόμη, η Ε.Ε. έχει υπογράψει την Σύμβαση του Άαρχους, και μάλιστα την ενσωμάτωσε στο περιβαλλοντικό δίκαιο με τον κανονισμό 1367/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου. Με αυτό τον τρόπο διευκολύνεται η συμμετοχή των πολιτών στη συστηματική πληροφόρηση για θέματα που αφορούν το περιβάλλον¹⁶⁹.

Συμπερασματικά, είναι ακόμη νωρίς για να κρίνουμε πώς θα χρησιμοποιηθεί το άρθρο 37 του Χάρτη από το ΔΕΕ. Όμως σε γενικότερο πλαίσιο, η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. αποτελεί σε ένα μεγάλο βαθμό επαρκές και εξειδικευμένο επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος, το οποίο αν εξεταστεί συνολικά εμπερικλείει αρκετά από τα χαρακτηριστικά που θα περιείχε ένα δικαίωμα στο περιβάλλον.

¹⁶⁹ Βλ. Collection Droit de l'Union Européenne, Droit de l'Environnement de l'Union Européenne, εκδ. Bruylant Bruxelles, Βρυξέλλες, 2008, σελ. 504

Συμπεράσματα Μέρους Δεύτερου

Προσπαθώντας να επιχειρηθεί μία σύγκριση μεταξύ της ΕΣΔΑ και του ΕΚΧ καταλήγει κανείς ότι πρόκειται για δύο συμπληρωματικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς το πρώτο κατοχυρώνει ατομικά και πολιτικά δικαιώματα ενώ το δεύτερο κοινωνικά κι οικονομικά αντιστοίχως. Η νομολογία του ΕΔΔΑ καθώς κι οι αρχές που προκύπτουν από αυτή σε υποθέσεις που σχετίζονται με περιβαλλοντικά θέματα είναι αναμενόμενο να αναφερθούν σε αποφάσεις της ΕΕΚΔ, η οποία ασχολείται με σαφώς μικρότερο αριθμό υποθέσεων.

Όμως η νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο αποτελεί ένα εξειδικευμένο δικαστήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι πιθανό να επηρεάσει και τη νομολογία του ΔΕΕ. Δεδομένου ότι από το 2009 ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. έχει αποκτήσει ίδια νομική ισχύ με αυτή των συνθηκών, τον καθιστά ένα πολύτιμο εργαλείο που βρίσκεται στη διάθεση του ενωσιακού δικαστή. Το γεγονός ότι το άρθρο 37 του Χάρτη που προβλέπει την προστασία του περιβάλλοντος είναι αρχή επομένως δεν έχει άμεση ισχύ, ενδεχομένως να οδηγήσει το ΔΕΕ στην χρησιμοποίηση άλλων δικαιωμάτων του Χάρτη όπως είναι το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής κι οικογενειακής ζωής ή του δικαιώματος στην ιδιοκτησία προκειμένου να τεκμηριώσει την απόφασή του σε υποθέσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.

Τέλος, η δημιουργία ενός δικαιώματος στο περιβάλλον που να προστατεύει αποτελεσματικά όλες τις πτυχές του περιβάλλοντος δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί. Στα τρία κείμενα που εξετάστηκαν στην παρούσα μελέτη μπορούμε να εντοπίσουμε κάποια στοιχεία του δικαιώματος στο περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη ότι πρόκειται για μία έννοια γενική η οποία ακόμη δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια.

Γενικά Συμπεράσματα

Η σχέση μεταξύ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προστασίας του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα στενή. Δεν είναι εφικτό να ζήσει ένας άνθρωπος σε ένα μολυσμένο περιβάλλον καθώς με αυτό τον τρόπο παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή και το δικαίωμα στην υγεία.

Όταν τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης συνέτασαν την ΕΣΔΑ δεν είχαν λάβει υπόψη τους την προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο μπορεί να αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα στη τωρινή πραγματικότητα, στο 1950 όμως δεν αποτελούσε προτεραιότητα. Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες έχουν διατυπωθεί ορισμένες προτάσεις, από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, για τη δημιουργία ενός Πρωτοκόλλου ή μιας Σύμβασης που θα προστατεύει το περιβάλλον χωρίς όμως κάποιο αποτέλεσμα.

Παρ'όλα αυτά σε πολλές υποθέσεις το ΕΔΔΑ έχει δεχτεί ότι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση δικαιωμάτων που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή, το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, το δικαίωμα στη πληροφόρηση, το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης και το δικαίωμα στην προστασία της ιδιοκτησίας. Έχει δημιουργήσει με αυτό τον τρόπο μία περιβαλλοντική νομολογία η οποία μπορεί να αποτελέσει πρότυπο και για άλλα δικαστήρια.

Όσον αφορά τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, ούτε αυτός κατοχυρώνει ένα αυτόνομο δικαίωμα στο περιβάλλον. Όμως, η ΕΕΚΔ στην απόφασή της για την προσφύγη του ΙΜΔΑ κατά Ελλάδα ακολουθώντας την πάγια τακτική του ΕΔΔΑ, ερμηνεύει τον ΕΚΧ ως ένα ζωντανό κείμενο σύμφωνα με τις σύγχρονες συνθήκες. Έτσι το άρθρο 11 του ΕΚΧ στο οποίο προστατεύεται το δικαίωμα στην υγεία, ερμηνεύεται ως εγγυόμενο και το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον.

Στο πιο πρόσφατο χρονολογικά κείμενο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δηλαδή στον Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων, περιλαμβάνεται άρθρο το οποίο προβλέπει την προστασία του περιβάλλοντος. Σ' ένα σύγχρονο κείμενο όπως είναι ο Χάρτης θα ήταν σημαντική παράλειψη να μην υπήρχε καμία αναφορά στο περιβάλλον. Το συγκεκριμένο άρθρο είναι αρκετά γενικό και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι κατοχυρώνει ένα ρητό δικαίωμα στο περιβάλλον. Επειδή όμως ο Χάρτης πρόσφατα απέκτησε ίδια νομική ισχύ με αυτή των συνθηκών, αναβαθμίζοντας με αυτό τον τρόπο το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων στην Ε.Ε.. Ενδιαφέρον θα έχει να παρακολουθηθεί εάν τελικά θα επιλέξει το ΔΕΕ να χρησιμοποιήσει τον Χάρτη, κι ιδίως το άρθρο 37 ,σε μελλοντικές περιβαλλοντικές αποφάσεις του, καθώς ακόμη είναι νωρίς να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα από την μέχρι τώρα νομολογία του.

Τελικά ίσως η απουσία ενός ρητού δικαιώματος στο περιβάλλον στα τρία κείμενα που αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία αιτιολογείται από τη δυσκολία προσδιορισμού του δικαιώματος στο περιβάλλον. Το περιεχόμενο ενός τέτοιου δικαιώματος δεν είναι εύκολο να οριοθετηθεί ώστε να προστατέψει πλήρως και τον άνθρωπο και το περιβάλλον. Ίσως από την άλλη , δεν έχει διαμορφωθεί ακόμη η πολιτική βούληση από τα κράτη ώστε να συμφωνήσουν στη δημιουργία ενός ρητού δικαιώματος στο περιβάλλον καθώς πιστεύουν ότι αυτό θα εμποδίσει ή θα περιορίσει τη δυνατότητά τους να συνεχίσουν να εκμεταλλεύονται αλόγιστα το περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

Α.Ελληνική Βιβλιογραφία

Βενιέρης Δ. , Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Κοινωνική Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης, Αθήνα , εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002

Ιωακειμίδης Π. , Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, εκδ.Θεμέλιο, Αθήνα, 2008

Καλαβρός Ε., Γεωργόπουλος Θ., Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο Τόμος ΙΙ, εκδ.Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010

Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο,εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011 , 3^η έκδοση

Κυριτσάκη Ι., Το Δικαίωμα στο περιβάλλον υπό το πρίσμα του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Σάκκουλα, 2010

Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο – Οικονομία-Πολιτική, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2005

Μποτόπουλος Κ., Οδηγός για τη Λισαβόνα. Ταξίδι στο νέο θεσμικό τοπίο της ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2010

Εανθοπούλου- Γκιζάρη Α., Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003

Παπαγιάννης Δον., Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2007

Σιούτη Γλ., Εγχειρίδιο Δικαίου του Περιβάλλοντος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003

Τσάλτας Γ., Πλατιάς Χ., Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον, ανατομία μίας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής, εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα 2010

Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006

Β.Ελληνική αρθρογραφία

Θεοδόσης Γ., «Οι ελλείψεις του αναθεωρημένου Χάρτη», στο έργο: Ν.Αλιμπραντής, Για μια Διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, Ένα πρότυπο ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 203-218

Κοντιάδης Ε., Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης κι η Προστασία του Περιβάλλοντος :σκέψεις με αφορμή την απόφαση της Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη επί της καταγγελίας 30/2005 του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου, Νομικό βήμα, τόμος 56, τεύχος 6, Ιούλιος-Αύγουστος 2008, σελ.1421-1438

Παπαδοπούλου Λ., Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ενωσιακό επίπεδο και ο Χάρτης : Η προδρομική σκέψη και η συμβολή του Γιώργου Παπαδημητρίου, 2011, προσβάσιμο στην ηλ.διευθ. : <http://constitutionalism.gr/html/ent/889/ent.1889.asp> (ημερ. τελευταίας πρόσβασης 27/02/13)

Πρεβεδούρου Ε., Χάρτης θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου : σχέση ανταγωνισμού ή αλληλοσυμπλήρωσης, εφημ.ΔΔ, 2/2011, σελ. 279-302

Σισιλιανός Λ-Αλ., «Ο μηχανισμός Συλλογικών Αναφορών του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και η προσφυγή του ΙΜΔΑ: ανατροπές, προκλήσεις και προοπτικές», στο έργο: Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 221-236

Σισιλιανός Λ-Αλ., Η προστασία του περιβάλλοντος κι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νόμος και Φύση, Απρίλιος 1996, προσβάσιμο στην ηλ.διεύθυνση : <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2399&lang=1&catid=1> , (ημερ. Τελευταίας πρόσβασης 27/02/13)

Σταυρινάκη Τ., Το περιβαλλοντικό μας δίκαιο σε διεθνή δοκιμασία. Προσφυγή του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Νόμος και Φύση, Ιούλιος 2007, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διευθ. : <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2933&lang=1&catid=1> (ημερ. τελευταίας πρόσβασης 27/02/13)

Στράγγα-Ηλιοπούλου Τζ., Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περ. Ευρωπαϊών Πολιτεία, 2/2008, σελ.319-349

Τσαντίλης Δ., Χατζημπίρος Κ., «Η Περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο έργο : Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση , Οργάνωση και Πολιτική 50 χρόνια, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2007

Birk Rolf, «Ένας νέος μηχανισμός του Χάρτη : οι συλλογικές καταγγελίες», στο έργο : Ν.Αλιμπραντής, Για μια Διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, Ένα πρότυπο ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εκδ. Παπαζήση , Αθήνα, 2005, σελ. 246 -247

Γ. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Anton D. και Shelton D., Environmental Protection and Human Rights, εκδ. Cambridge University Press, 2011

Collection Droit de l'Union Europeenne, Droit de l'Environnement de l'Union Europeenne, εκδ.Bruylant Bruxelles, Βρυξέλλες, 2008

Manual on Human Rights and the Environment, Council of Europe, 2^η έκδοση, 2012

Dutertre G., Key Case- Law Extracts: European Court of Human Rights, Council of Europe, 2003

Gomien D., Harris D. ,Zwaak L., Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης : Δίκαιο και πρακτική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001

European Parliament, Fundamental Social Rights in Europe, Social Affair Series, 2-2000

Δ.Ξενόγλωσση αρθρογραφία

Andrews J., Protocol to the European Social Charter, European Law Review, 1988, σελ.285-287

Boyle A., Human and the environment: Where Next?, The European Journal of International Law, 2012, σελ. 613-642

Brillat R., A New Protocol to the European Social Charter providing for collective complaints, European Human Rights Law Review, 1996, σελ.52-62

Cook K. , Environmental Rights as Human Rights, EHRLR, 2002, σελ. 196-215

Denman D., The Charter of Fundamental Rights, European Human Rights Law Review, 2010, σελ. 349-359

Francioni F., International Human Rights in an Environmental Horizon, The European Journal of International Law, 2010, σελ. 41-55

Lee M., The environmental implications of the Lisbon Treaty, European Law Review, 2008, σελ.131-138

Novitz T., Are social rights necessarily collective rights? A critical analysis of the Collective Complaints Protocol to the European Social Charter, European Human Rights Law Review , 2002, σελ. 50-66

Postiglione A., Human Rights and the Environment, The International Journal of Human Rights, 2010, σελ. 524-541

Shelton D., Human Rights and Environment Issues in Multilateral Treaties

Adopted between 1991 and 2001, Joint UNEP-OHCHR Expert Seminar on Human Rights and the Environment 14-16 January 2002, Geneva: Background Paper No. 1, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/envIRON/bp1.htm> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 27/02/13)

Shelton D., Human Rights and the Environment: Problems and Possibilities, Environmental Policy and Law, 2008

Douglas-Scott S., The Charter of Fundamental Rights as a constitutional document, European Human Rights Law Review, 2004, σελ.37-50

Sands P., Human Rights, environment and the Lopez-Ostra case : context and consequences, European Human Rights Law Review, 1996, σελ. 597-618

Δ. Κείμενα

RECOMMENDATION 1130 (1990)¹ on the formulation of a European charter and a European convention on environmental protection and sustainable development

Recommendation 1431 (1999), Future action to be taken by the Council of Europe in the field of environment protection

Recommendation 1614 (2003), Environment and human rights

Recommendation 1885 (2009), Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment

Επεξηγήσεις του τελικού σχεδίου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων όπως το επεξεργάστηκε η Συνέλευση και το παρουσίασε στις Βρυξέλλες στις 11 Οκτωβρίου 2000, Charte 4473/00 CONVENT 49

Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της 13.9.2000, COM (2000), 559, 3.4.αριθμ.25

Committee of Independent Experts, European Social Charter- Conclusions I-1967-70

Πίνακας νομολογίας

Α.ΕΔΔΑ (κατά χρονολογική σειρά)

ΕΔΔΑ, απόφαση της 21.02.1975, Golder κατά Η.Β., αρ.προσφ. 4451/70

ΕΔΔΑ, απόφαση της 21.2.1990, Powell και Rayner κατά Η.Β., αρ.προσφ. 9310/81

ΕΔΔΑ, απόφαση της 18.2.1991, Fredin κατά Σουηδίας, αρ.προσφ. 12033/86

ΕΔΔΑ, απόφαση της 29.11.1991, Pine Valley Development Ltd κατά Ιρλανδίας, αρ.προσφ.12742/87

ΕΔΔΑ, απόφαση της 25.11.1993, Zander κατά Σουηδίας, αρ.προσφ.14282/88

ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.12.1994, López Ostra κατά Ισπανίας, αρ.προσφ.16798/90

ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.6.1998, L.C.B. κατά Η.Β., αρ.προσφ. 23413/94

ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.6.1998, McGinley και Egan κατά Η.Β., αρ.προσφ.21825/93, 23414/94

ΕΔΔΑ (ευρεία σύνθεση), απόφαση της 19.2.1998, Guerra και λοιποί κατά Ιταλίας, αρ.προσφ. 14967/89

ΕΔΔΑ (ευρεία σύνθεση), απόφαση της 18.1.2001, Charman κατά Η.Β.,
αρ.προσφ.27238/95

ΕΔΔΑ, απόφαση της 6.03.2001, Dougoz κατά Ελλάδας,
αρ.προσφ.40907/98

ΕΔΔΑ, απόφαση της 19.04.2001, Peers κατά Ελλάδας,
αρ.προσφ.28524/95

ΕΔΔΑ, απόφαση της 2.10.2001, Hatton και λοιποί κατά Η.Β.,
αρ.προσφ. 36022/97

ΕΔΔΑ, απόφαση της 22.05.2003, Κυρτάτος κατά Ελλάδας, αρ.προσφ.
41666/98

ΕΔΔΑ, απόφαση της 27.05.2004, Vides Aizsardzibas Klubs κατά
Λεττονίας, αρ.προσφ. 57829/00

ΕΔΔΑ, απόφαση της 27.07.2004, Slimani κατά Γαλλίας,
αρ.προσφ.57671/00

ΕΔΔΑ, απόφαση της 16.11.2004, Moreno Gómez κατά Ισπανίας,
αρ.προσφ. 4143/02

ΕΔΔΑ, απόφαση της 23.9.2004, Καψάλης και Νημά-Καψάλη κατά
Ελλάδας, αρ.προσφ. 20937/03

ΕΔΔΑ (ευρεία σύνθεση), απόφαση της 30.11.2004, Öneriyıldız κατά
Τουρκίας, αρ.προσφ. 48939/99

ΕΔΔΑ, απόφαση της 15.02.2005, Steel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αρ.προσφ. 32772/02

ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.06.2005, Fadeyena κατά Ρωσίας, αρ.προσφ.55723/00

ΕΔΔΑ, απόφαση της 12.07.2005, Okyay και λοιποί κατά Τουρκίας, αρ.προσφ. 36220/97

ΕΔΔΑ, απόφαση της 26.10.2006, Ledyayena και λοιποί κατά Ρωσίας, αρ.προσφ.53157/99

ΕΔΔΑ, απόφαση της 28.11.2006, Murillo Saldias κατά Ισπανίας, αρ.προσφ. 76973/01

ΕΔΔΑ, απόφαση της 6.12.2007, Z.A.N.T.E.- Marathonisi A.E. κατά Ελλάδας, αρ.προσφ. 14216/03

ΕΔΔΑ, απόφαση της 22.3.2008, Budayena και λοιποί κατά Ρωσίας, αρ.προσφ. 15339/02

ΕΔΔΑ, απόφαση της 8.7.2008, Turgut και λοιποί κατά Τουρκίας, αρ.προσφ. 1411/03

ΕΔΔΑ, απόφαση της 27.1.2009, Tâtar κατά Ρουμανίας, αρ.προσφ. 67021/01

ΕΔΔΑ, απόφαση της 10.3.2009, Satir κατά Τουρκίας, αρ. προσφ. 36192/03

ΕΔΔΑ, απόφαση της 7.4.2009, Brândușe κατά Ρουμανίας, αρ.προσφ. 6586/03

ΕΔΔΑ, απόφαση της 9.07.2009, Generalon κατά Ρωσίας , αρ.προσφ. 24325/03

ΕΔΔΑ, απόφαση της 29.3.2010 Depalle κατά Γαλλίας αρ.προσφ. 34044/02

ΕΔΔΑ, απόφαση της 29.3.2010, Brosset Triboulet και λοιποί κατά Γαλλίας, αρ.προσφ. 34078/02

Β.ΕΕΔΑ (κατά χρονολογική σειρά)

ΕΕΔΑ, απόφαση της 15.7.1980, Arrondelle κατά Η.Β., αρ.προσφ. 889/77

ΕΕΔΑ, απόφαση της 3.10.1983, G. και E. κατά Νορβηγίας , αρ.προσφ. 9215/81, 9415/81

ΕΕΔΑ, απόφαση της 17.5.1990, S κατά Γαλλίας, αρ.προσφ. 13728/88

ΕΕΔΑ, απόφαση της 4.12.1995, Tauira και 18 λοιποί κατά Γαλλίας, αρ.προσφ. 28204/95

Γ. ΔΕΕ (κατά χρονολογική σειρά)

ΔΕΚ, C-29/69, Stauder κατά City of Ulm, απόφαση της 12^{ης} Νοεμβρίου 1969

ΔΕΚ, C-11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH κατά Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1970

ΔΕΚ, C-4/73, J.Nold κατά Επιτροπής, απόφαση της 14^{ης} Μαΐου 1974

ΔΕΚ, C- 195/90, Επιτροπή κατά Γερμανίας, απόφαση της 19^{ης} Μαΐου 1992

ΔΕΚ, C- 487/06, British Aggregates κατά Επιτροπής, απόφαση της 22^{ης} Δεκεμβρίου 2008

ΔΕΕ, C-474/10 Department of the Environment for Northern Ireland κατά Seaport (NI) Ltd, Magherafelt district Council κ.λπ., απόφαση της 20^{ης} Οκτωβρίου 2011

ΔΕΕ, C-28/09, Επιτροπή κατά Αυστρίας, απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2011

ΔΕΕ, C-416/10, Jozef Krížan και λοιποί κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia, απόφαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 2013

Δ. Απόφαση της ΕΕΚΔ σχετικά με την προσφυγή με αρ.προσφ. 30/2005, ΙΜΔΑ κατά Ελλάδας

